

GİRİŞ

Sağlıklı ya da iyi bir topluma ulaşma hedefi hem sosyal hizmet hem de sosyal politikanın mesleki odağı içerisinde yer alır. İyi toplum hedefine nasıl ulaşılacağı ise sosyal politikalara ve bu politikalara yön veren siyasal düşünce sistemlerinin sosyal sorunları nasıl algıladığına ve bu sorunların çözümüne yönelik öngörülerine bağlıdır. Bu bağlamda sosyal hizmet, sosyal sorunların çözümüne yönelik strateji ve programlar geliştirirken aynı zamanda birey, grup ve toplumları yakından etkileyen sosyal politikaların oluşumuna da katkıda bulunmaktadır.

SOSYAL POLİTİKA KAVRAMI

Sosyal politikaların oluşumuna etki eden Sanayi Devriminin temelleri, 18. ve 19. Yüzyıllarda ortaçağdaki olaylarla atılmıştır. Bu yüzden sosyal politikayı daha iyi anlayabilmek için tarihsel süreçleri çok iyi analiz etmemiz gerekir.

SOSYAL POLİTİKANIN TARİHSEL ARKA PLANI

Sosyal politikaların tarihsel arka planı aşağıda, Sanayi Devrimi öncesi, Sanayi Devrimi ve sonrası başlıkları altında sınıflandırılarak ele alınmaya çalışılmıştır. Sanayi Devrimi Öncesi Ortaçağ Avrupa'sı, durgun bir ekonomik ve demografik yapıya sahiptir. Ekonominin büyük ölçüde tarıma dayalı olmasının yanı sıra üretim, feodal düzen içinde sınırlı bir tüketim için yapılmaktadır. Bu dönemde üretimin, bireysel, küçük işletmeler tarafından ve sınırlı miktarda yapılmasının yanı sıra, iş bölümünün olmaması verimliliğin düşük kalmasına neden olmuştur. Tarımda kullanılan üretim tekniklerinin geri olması, insan ve hayvan gücü dışında enerji kullanılmaması, üretimin talebe bağlı ve sınırlı miktarda kalmasına yol açmıştır. Ticari hayatın gelişmemesi, ticarete bağlı ulaşım yollarının ve ulaşım araçlarının gelişmemesine neden olmuştur. Sanayi Devrimi ve Sonrası 1768 yılında Sir Richard Arkwright'in yeni bir dokuma makinesi, Mühendis Denis Papin'in buhar makinesi, İngiliz James Watt'ın buhar gücünü hareket enerjisine çeviren bir buhar dolabı icat etmesinden sonra, 1785 yılında Edmund Cartwright tarafından icat edilen dokuma makinesi Sanayi Devrimi'nin teknolojik odağını oluşturmuştur. 19. Yüzyıl ekonomisi esas olarak İngiliz Sanayi Devrimi'nin etkisi altında şekillenmişse de, siyaseti ve ideolojisi Fransızlar tarafından biçimlendirilmiştir. Diğer bir ifadeyle Sanayi Devrimi'nin düşünsel temelleri Fransız Devrimi ile birlikte atılmıştır. Devrim kapitalist sistem için temel bazı kazanımlar sağlamıştır. Sanayi Devrimi, sermaye sahiplerinin refahını artırırken, toplumun diğer temel sınıfını oluşturan işçilerin ücretleri giderek düşmüş, işçiler uzun çalışma saatleri, kötü çalışma koşulları ve her an açlık anlamına gelen işsizlik tehlikesiyle karşı karşıya kalmışlardır. Düşen ücretlerle birlikte azalan aile gelirleri, ailede yalnızca bir kişinin çalışarak aile geçimini sağlamasına yetmediği için, kadın ve çocukların da emek piyasasına girmesi söz konusu olmuş, çocukların çalışma hayatına girmesi ile çalışma yaşı da giderek küçülmüştür. Bu süreç içinde işverenler, binlerce insan iş beklerken, ücretleri daha da aşağı düşürüp, kazançlarını daha da artırmış, böylece işçi ve işveren sınıfları arasında da gelir farkı giderek açılmıştır. İşsizlik ve düşük ücretler, kötü çalışma koşulları, toplumdaki sınıflar arasında sosyal barışın bozulmasına, huzursuzluğa ve zaman içinde işçi ve işveren sınıfları arasında sınıf çatışmalarına neden olmuştur.

ENDÜSTRİ 4.0 VE SOSYAL POLİTİKA İLİŞKİSİ

Günümüzde ise çok farklı bir dönem yaşanmaktadır. Endüstri 4.0 ya da 4. Sanayi Devrimi, birçok çağdaş otomasyon sistemini, veri alışverişlerini ve üretim teknolojilerini içeren kolektif bir terimdir. Bu devrim nesnelerin interneti, internetin hizmetleri ve siber-fiziksel sistemlerden oluşan bir değerler bütünüdür. Bu yapı akıllı fabrikalar vizyonunun oluşmasına büyük katkı sağlamaktadır. İnsanlık tarihinde gerçekleştirilen endüstri devrimlerinin tarihsel dönemleri ve genel özellikleri aşağıdaki görselde kısaca sunulmuştur. 1. Sanayi Devriminde, 1784 yılında ilk mekanik örgü makinesinin ve 1700 yıllarında su ve buhar gücünün sanayide aktif kullanımı söz konusu iken, 1900'lü yıllarda ise 2. Sanayi Devriminin yaşandığı dönemde; elektrik ve seri üretimin (otomasyonun) yani ilk üretim bandının yoğun kullanıldığı görülmektedir. 1969 yılında ilk programlanabilir üretim sistemi yani bilgisayar ve otomasyonun ön planda olduğu bir dönem yaşanırken günümüzde ve yakın gelecekte endüstri 4.0 dediğimiz siber fiziksel sistemlerin kullanıldığı ve yoğun teknolojinin kullanıldığı bir dönem yaşanmaya başlanmıştır. Aslında sanayi alanında yaşanan tüm bu değişimler insanların diğer insanlarla ve toplumla olan ilişkilerini, ekonomik, hukuki, sanayi, sağlık ve tüm boyutları yavaş yavaş etkisi altına aldığını söyleyebiliriz. Tüm bu gelişmeler, sosyal hizmetlerde, sosyal politikada, ekonomik sistemlerde, sosyal ilişkilerde ve toplumsal sorunlarda olumlu ve olumsuz yeni birçok

sorunun da ortaya çıkmasına yol açabileceğini öngörmek mümkün. Sanayide robotların aktif kullanımı beraberinde işsizlik sorununun artmasına yol açacak mı? Robot sayısı arttıkça toplumsal ilişkileri belirleyen ekonomik yapı bundan nasıl etkilenecektir? Üretilen o kadar mal ve hizmeti kim tüketecektir? Yoksulların, dezavantajlı grupların durumu ve konumu bundan nasıl etkilenecektir? Bunlar gelecekte yanıtını bulacağımız önemli sorunlardır. Aslında sanayi alanında yaşanan tüm bu değişimler insanların diğer insanlarla ve toplumla olan ilişkilerini, ekonomik, hukuki, sanayi, sağlık ve tüm boyutları yavaş yavaş etkisi altına aldığı söyleyebiliriz. Tüm bu gelişmeler, sosyal hizmetlerde, sosyal politikada, ekonomik sistemlerde, sosyal ilişkilerde ve toplumsal sorunlarda olumlu ve olumsuz yeni birçok sorunun da ortaya çıkmasına yol açabileceğini öngörmek mümkün. Sanayide robotların aktif kullanımı beraberinde işsizlik sorununun artmasına yol açacak mı? Robot sayısı arttıkça toplumsal ilişkileri belirleyen ekonomik yapı bundan nasıl etkilenecektir? Üretilen o kadar mal ve hizmeti kim tüketecektir? Yoksulların, dezavantajlı grupların durumu ve konumu bundan nasıl etkilenecektir? Bunlar gelecekte yanıtını bulacağımız önemli sorunlardır.

SOSYAL POLİTİKANIN TANIMI VE AMACI

Politika, en basit tanımıyla kurallar bütünüdür. Günlük yaşantımızda örneğin; araç sürerken trafikte uyacağımız kurallar, kaç yaşında okula başlayacağımız, farklı ortamlarda nasıl hareket edeceğimiz ya da resmi bir dilekçeyi nasıl yazacağımız hep kurallara bağlıdır. Politika, bize ekonomik ve toplumsal yaşamda yapabileceğimiz ve yapamayacağımız eylemlerin neler olduğu konusunda yardımcı olur. Politikalar eylemlerimize ve kararlarımıza yön verir. Dar anlamda sosyal politika, kapitalist iktisat düzeninde işçiler ve işverenler arasında ortaya çıkan menfaat (çıkar) çelişkilerinin ve çatışmalarının barışçı yöntemlerle ortadan kaldırılmasını ifade etmektedir. Sosyal politikanın asıl hareket noktasını, üretim sürecine emeğiyle katılan işgücünün korunmasına, endüstri ilişkilerinin âdil bir şekilde kurumsallaşmasına ve böylece sınıflar arası sosyal gerginliklerin asgariye indirilmesine yönelik tedbirler oluşturmuştur. Geniş anlamda sosyal politika, toplumda çıkarları çatışan işçi ve işverenleri uzlaştırmaya çalışmaktan öte, toplumsal düzende rahatsızlık yaratmaya yönelik tüm çatışmalarla ilgilenmektedir. Sosyal politika; toplumun refahı ve sosyal barışın sağlanması için, ekonomik oluşumların sınıflar arasında yaratması mümkün dengesizlik ve adaletsizliklerini gidermeye yönelik önlemleri içermektedir. 3. Kuşak sosyal politikalar ise, özellikle gelişmiş batı toplumlarında, bireylerin ve grupların sorunlarının, ihtiyaçlarının giderek farklılaşması, sosyal politika alanının kapsamının da genişlemesine ve uygulamaların çeşitlenerek zenginleşmesine neden olmuştur. Nitekim; sosyal dışlanma, ayrımcılık, kadın, genç, çocuk, yaşlı, eski hükümlü, göçmen, engelli, çevre ve tüketici haklarının korunması 3. kuşak sosyal politikalar olarak günümüz dünyasında önem kazanmıştır.

SOSYAL POLİTİKANIN NİTELİĞİ VE BAZI ÖZELLİKLERİ

Sosyal politikanın hedefleri, toplumun en üst düzeydeki amaçlarıyla çakışmaktadır. Sosyal politikanın bu hedefleri; sosyal gelişme, sosyal barış, sosyal adalet, sosyal denge, sosyal bütünleşme, sosyal demokrasi olarak sıralanabilir. Tüm bu hedefler toplumun denge içinde varlığını sürdürebilmesinin, toplumsal bunalımları ve çatışmaları aşarak, sağlıklı bir toplum düzeni oluşturulmasının ana unsurlarını belirlemektedir. Sosyal politika bu hedeflerine ulaşmak için ulusal ve uluslararası düzeyde olmak üzere farklı araçlardan yararlanmaktadır. Sosyal politikanın ulusal düzeydeki bu araçları, yasal düzenlemeler, kurumsal düzenlemeler ve sosyal planlama olmak üzere ele alınmaktadır. Sosyal politikanın uluslararası düzeydeki araçları ise uluslararası sosyal politika tanımında somutlaşmaktadır. Sosyal Politikaların Bazı Özellikleri Jannsson sosyal politikayı sosyal sorunlara yönelen kolektif bir strateji olarak tanımlamıştır. Sosyal politikanın bu özellikleri; • Sosyal politika bir stratejidir. • Sosyal politika kolektiftir. • Sosyal politika sosyal sorunlarla ilgilidir. • Sosyal politika sosyal eşitsizliğe yönelir. • Sosyal politika çelişkili bir süreçtir. • Güç gerçekleri sosyal politika çıktılarını biçimler.

SOSYAL POLİTİKANIN KAPSAMI VE İLGİ ALANLARI

Sosyal politika kimleri kapsar? Bu bilim dalına konu olan politikaların kapsamına; birey olarak kişiler değil, aynı koşullar altında, aynı gereksinimleri duyan ve aynı nitelikleri taşıyan kişilerden oluşan kesimler girer. Sosyal politikaların kapsamına hangi kesimlerin girdiğinin belirlenmesi gerekir. Sosyal politikaların kapsamı, günümüze dek uzanan dönem içinde sürekli olarak genişlemiştir. Önceki bölümlerde ifade edildiği gibi, bu bilim dalının doğup geliştiği dönemlerde, çalışma alanında yalnızca işçi statüsü altında çalışanlar bulunuyorken, zamanla gelişen hizmet ve kamu kesimlerinde bağımlı statüler altında çalışanlar da bu politikaların kapsamına girmişlerdir. Daha sonra ise ekonomik yönden güçsüz kesimler ile bir iş bulup çalışabilme olanakları toplumun başka bireyelerine göre daha sınırlı olan ya da bu olanaktan tümüyle yoksun bulunan kesimler, bu politikaların çerçevesi içinde yer almaya başlamıştır. Sosyal politikaların kapsamına giren kesimler ile bu kesimlerin özelliklerinin ayrıntılı bir şekilde açıklanması gerekir Sosyal politikaların kapsamındaki sürekli genişleme, bu politikaların konularının zamanla çoğalmasına yol açmıştır. Böylece sosyal politikaların konuları, iş ilişkileri ve iş yaşamı ile sınırlı olmaktan çıkıp, toplumdaki tüm bireylerin yaşamları boyunca ve hatta öldükten sonra bile sorumluluklarını üstlenen bir çeşitlilik kazanmıştır. Bu gelişmeye koşut olarak artık sosyal politikaların hedeflerinin odağında, salt iş ilişkileri ve iş yaşamının olumsuzlukları değil, bireylerin toplumsal yaşam içinde karşılaştıkları ya da karşılaşılabilecekleri bireysel, sosyal ve ekonomik nitelikli

riskler, yetmezlikler, sınırlılıklar, engeller de yer almaya başladı. Bu bağlamda koruma sözcüğü yoksulluktan, ayrımcılığa dek uzanan çok geniş bir alanda yardımda bulunmak, destek vermek, bakıp gözetme (esirgemek, korumak, bakmak, himaye etmek, ihtimam göstermek), sorumluluk üstlenmek gibi kavramları da içeren daha geniş bir anlam kazanmıştır.

GİRİŞ

18. yüzyılın sonlarında ortaya çıkan Sanayi Devrimi ve 19. yüzyılda gelişen buhar gücünün çok geniş alanlarda kullanılması, hemen hemen her ülkede köklü değişikliklere zemin hazırlamıştır. Sanayileşme, doğrudan ya da dolaylı etkili olduğu toplumların geleneksel yapılarını, ekonomik işleyişlerini, sosyo-kültürel davranış kalıplarını etkilemiş ve değiştirmiştir. Yerleşik hayattan Sanayi Devrimi'ne kadar geçen dönemlerde örfler, adetler, gelenekler, dini, ahlaki ve hukuki kurallar vb. insanlara yeteneklerini istedikleri gibi, başarılı oldukları alanlarda kullanma fırsatı vermemiştir. Sanayi ve Fransız Devrimi, insanın gelişmesini önleyen bu gibi engelleri ortadan kaldırmıştır. Ancak Sanayi Devrimi'yle birlikte çok daha başka sorunlar ortaya çıkmıştır: İnsanların makinelere bağımlı kalması, aşırı uzmanlaşma, otomasyon, yabancılaşma, kafa ve kol emeğinin birbirinden uzaklaşması gibi.

SOSYAL POLİTİKANIN DOĞUŞUNU HAZIRLAYAN ETMENLER

Sanayi Devrimi; buhar, elektrik, gaz gibi keşfedilen yeni enerji güçlerinin üretim sürecine uyarlanması ile birlikte 18. yüzyılın ikinci yarısında İngiltere'de başlamıştır. Büyük fabrika hayatı ile birlikte işçilerin çalışma şartlarında meydana gelen değişimler ve çalışma şartlarının gittikçe ağırlaşması ülkeler için sosyal barışı tehlikeye sokmaktadır. İnsani olmayan çalışma şartları ve sermayenin emeği istismar etme olaylarına karşı hareket eden ve bazı ülkelerde yavaş yavaş bir sosyal politikanın ortaya çıkmasına katkıda bulunan birkaç faktöre değinilmesinde yarar bulunmaktadır. Ekonomik Faktörler İşçileri korumayı öngören sosyal mevzuatın ve sosyal politikanın bir faktörünü Sanayi Devrimi'nin doğurduğu büyük fabrika ve sanayi hayatı kendi bünyesinde taşımaktadır. Gerçekten 18. yüzyılın sonlarından itibaren o zamana kadar mevcut olan sanayinin, makinenin üretim hayatına girişi ile beraber değişmesi ve küçük sanayi ve zanaattan büyük sanayi hayatına geçiş ve bunun sonunda işçilerin büyük fabrikalar ve şehirlerde toplanması çok geçmeden emeğin korunması gereğini ortaya çıkarmıştır. Politik Faktörler Sosyal politikanın gelişmesinde rol oynayan bir diğer faktör de politik faktördür. Bir ülkenin politik ve ekonomik rejimi ve bünyesi sosyal ilerlemelere sıkı bir sürette bağlıdır. Bir ülke demokratik ilkeleri benimsediği ölçüde ekonomik bakımdan zayıf nüfusları koruyucu sosyal politikaları geliştirmek zorunluluğu hisseder. Zira sanayinin yoğun olduğu ülkelerde genel nüfusa nazaran büyük bir nisbet teşkil eden işçiler, demokratik rejimlerin kendilerine tanıdığı haklardan faydalanmak suretiyle sosyal politika konularında ileri görüşlü partileri ve kişileri destekleme olanağına sahiptirler. Birçok ülkede, işçilerin demokratik rejim içinde temsil edildikleri görülmektedir. Doktrin Faktörleri (Siyasal Akımlar) Bilindiği gibi doktrin ve olaylar birbirini karşılıklı olarak etkiler. Bu yüzden sosyal politikanın ortaya çıkmasına neden olan doktrin ya da siyasi akımları incelemek gerekir. Sanayi Devrimi ile birlikte ortaya çıkan ve bir bütün olarak sosyal politikanın bütününün ve/veya farklı boyutlarının gelişmesine ve kurumsallaşmasına katkıda bulunan sosyal protesto ve muhalefet hareketlerinin önde gelenleri aşağıda ele alınmıştır. 1. Ütopik Sosyalistler Ütopik sosyalistler, üretim araçlarının ortak kullanımına dayanan bir ekonomik sistemi hedeflemişlerdir. Bunun için sosyalleştirme yolunu seçmişlerdir. Onlara göre; üretim ekonomik planlamaya dayanacak, yaratılan servet üreticiden ihtiyaçlarına uygun olarak dağıtılacaktır. Ütopik sosyalistler ideal toplumu, şiddet ve ihtilal yolu ile değil, ikna ve eğitim yöntemiyle gerçekleştirmeyi amaçlamışlardır. Her türlü sınıf savaşını ve sınıf diktatörlüğünü reddetmişlerdir. 2. Hıristiyan Sosyalistler Hıristiyan sosyalistler; yoksulluğu çözümlenmesi gereken bir sorun olarak kabul etmişler ve ancak Hıristiyanlık prensiplerinin ekonomik düzene uygulanması sayesinde ortadan kaldırılabileceğini ileri sürmüşlerdir. 3. Anarşizm Anarşistlerin iddialarına göre; ancak hür bir toplumda insan tam bir hürriyete sahip olabilir. Anarşistler, hür toplum deyimine bireylerin tam bir gelişmeye ulaşabileceği ve her sorunda serbestçe işbirliği yapma imkânını geliştirebileceği bir sosyal düzeni düşünmüşlerdir. Anarşistlere göre; devlet denilen soğuk ve baskıcı mekanizma yok olacak ve onunla birlikte bütün örgütlü baskı ve şiddet şekilleri de ortadan kalkacaktır. 4. Sendikalizm Sendikalizm, mücadelede ana rolü işçiler tarafından yalnızca işçi çıkarlarına hizmet etmek amacıyla oluşturulmuş bir örgüt olan sendikalara vermiştir. Sendikalarda bu mücadele için boykot, sabotaj ve grev gibi eylem yöntemlerini kullanmalıdır. Grev, özellikle de genel grev, devrimci mücadelenin en önemli aracıdır. 5. Marksist Sosyalizm Marksist düşüncenin temel amacı, sınıfsız bir toplum oluşturmaktır. Bu görüşe göre; sınıfsız bir toplum yapısında bir sınıfın diğer sınıfları hâkimiyet altına alması söz konusu olmayacaktır. Bu toplumsal düzende her bireyin özgür ve eşit olduğu işbirliğine dayalı bir üretim sistemi oluşturulacaktır.

SANAYİ DEVRİMİ ÖNCESİ SOSYO-EKONOMİK YAPI

Sanayi Devrimi'nin koşulları altında oluşan ortam, işçi kesiminin doğmasına yol açmış, bu kesimin iş ilişkileri ve yaşamında korunma zorunluluğunun duyulması ile devletler sosyal nitelikli politikalar izlemeye başlamışlardır. Sanayi Devrimi'ne dek süregelen dönemlerde de köleler, yamaklar, çıraklar, imalathane çalışanları, askerler, tutsaklar, gönüllüler çalışma yaşamında yer almış ve ekonomik faaliyetlerde bulunan kişiler olmuştur. Ancak bu statü altında çalışanların işçi sınıfının köklerini oluşturdukları söylenemez.

SANAYİ DEVRİMİ SONRASI SOSYO-EKONOMİK YAPI

Sanayi Devrimi ve sonrasında sosyo-ekonomik yapı incelenirken; işgücünün el işinden zihinsel işe doğru olan akımını ortaya koymak gerekir. Bu değişme, el işinden zihinsel işe yönelme, sanayileşmenin mekanizasyon aşaması, otomatizasyon aşamasına geçiş ve son olarak hizmet sektörü başlıkları altında ele alınmıştır.

KÜRESELLEŞME VE SOSYAL POLİTİKA

Refah devleti ile bağlantılı olarak, küreselleşmenin (neo-liberalizmin güçlenmesi, ekonomilerin uluslararası hale gelişi, ulus-ötesi kuruluşların güç kazanması, ulus-devletin zayıflaması vb. bağlamında) iki temel konuyu gündeme getirdiği görülmektedir. Birincisi, ekonomik küreselleşmenin ulus-devletleri politik özerklikten (sosyal politikayı biçimlendirme yeteneğinden) yoksun bırakıp bırakmayacağı, eğer bırakacaksa, bunun sosyal koruma sistemleri açısından sonuçlarının neler olacağıdır. İkincisi ise, ülkeler, uluslararası piyasalarda birbirleriyle rekabet ederlerken, küreselleşmenin sosyal standartlarda aşağı doğru bir yarışa yol açıp açmayacağıdır. Konu ile ilgili birçok uzmanın ifade ettiğine göre, 20. yüzyılın sonlarına gelindiğinde, küreselleşme ve post-endüstrileşmenin etkisiyle (özellikle iş piyasaları, vergileme, sosyal harcamalar ve sosyal koruma sistemlerine dönük baskıların artmasıyla), çağdaş refah devletlerinin, 1950'ler ile 1970'ler arası olgunlaşma döneminden daha farklı bir sosyal ve politik ortamda bulunduğu, sosyal politika gündemin daha sade bir hal aldığı, ulusal devletlerin politika özerkliğinin eski döneme göre oldukça kısıtlı bir hale geldiği gözlenmektedir. Devletlerin, küresel ekonomik güçlerin yönlendirmesi doğrultusunda sosyal politikalarını yeniden şekillendirmek zorunda kaldıkları doğrultusundaki görüşler büyük bir destek bulmaktadır. Günümüzde, "refah devleti"nden "rekabet devleti"ne doğru genel bir kayışa şahit olunmaktadır.

KAPİTALİZM VE SOSYAL REFAH DEVLETİ

Sanayi Devrimi ile başlayan, liberal kapitalist anlayışın hâkim olduğu ekonomik sistem içinde ne toplumsal ne de ekonomik açıdan hedeflenen başarı gerçekleştirilememiştir. Toplumsal açıdan, emek ve sermaye arasındaki sorunların artması, sosyal sınıflar arasındaki çatışmaların giderek yükselmesi, sosyal protesto hareketlerinin ortaya çıkması ve bütün bu hareketlerin yukarıda belirtilen sosyalist fikir akımları ile beslenmesi, mevcut düzenin ortadan kaldırılmasına yönelik bir tehdit oluşturmuştur. 1970'li yıllarda yaşanan ekonomik kriz ile birlikte Altın Çağ sona ermiştir. Ekonomik büyümenin yavaşlaması, sürekli ve yaygın işsizlikle birlikte, sosyal devlet anlayışında da değişimler söz konusu olmuştur. Özellikle 1970'li yılların sonlarına doğru devletin ekonomik ve sosyal alanlarda rolünün azalmasını savunan neo-liberal düşünceler kabul görmeye başlamıştır. 1980'li yılların başından günümüze kadar ekonomiye yön veren neo-liberal politikalar, devletin ekonomiye müdahalesinin azaltılmasını, özel sektör ve serbest piyasa ekonomisini, sosyal harcamaların kısıtlanmasını savunan bir düşünce olarak sosyal politika alanını ve uygulamalarını olumsuz etkilemiştir. 1980'li yıllardan itibaren, özelleştirme politikalarının kabul görmesi ve pek çok ülke tarafından uygulanması, uluslararası sermayenin önündeki engellerin kaldırılması ve küreselleşme politikalarının kalkınma ve sanayileşme politikalarının belirleyicisi olması devletin giderek küçülmesine neden olmuştur. Özellikle bu dönemde, Birleşmiş Milletler (BM), Dünya Bankası (WB), Uluslararası Para Fonu (IMF), Ekonomik ve İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) gibi uluslararası ve Avrupa Konseyi ve Avrupa Birliği (AB) gibi bölgesel örgütlerin, sosyal düzenlemelerin oluşturulmasında etkinliklerinin arttığı görülmektedir.

ENDÜSTRİ 4.0'ÜN SOSYAL POLİTİKALARA OLAN ETKİSİ

Endüstri 4.0'den söz ederken akla gelen ilk başlıklar; nesnelerin interneti, yapay zeka, bulut bilişim, artırılmış sanal gerçeklik, siber güvenlik, yatay ve dikey yazılım bütünleşmesi, akıllı robotlar, akıllı büyük veri analitiği, simülasyon ve sürücüsüz otomobil teknolojileri gibi konulardır. Bunların bir ülkede hayata geçirilebilmesi için bilimsel düşünce ve çağdaş eğitim ön koşuldur. Konu aslında her yönüyle sadece maddi değerlerin yer aldığı iş dünyasına değil, toplumun her parçasına eninde sonunda yansımaları olacak bir realitedir. Çalışanlar için yaşanan tüm bu süreç, gelişen teknolojiler ile beraber değişen yetkinlik gereksinimleri ve robotlara kaptırma riski ile karşı karşıya oldukları işleri bakımından da endişe yaratmaktadır. Küreselleşen dünya ekonomisinde sermaye akımlarının serbestleşmesi ve üretimin ucuz iş gücü olan yerlere geçmesi ile başlayan değişim rüzgârları günümüzde endüstri 4.0 ile yeni bir döneme doğru yol almaktadır. Bu arada Çin ve diğer gelişmiş Uzak Doğu ülkelerinde artık başkaları için değil, kendi yarattıkları markalar için çalışma süreci başlamıştır. Dolayısıyla Batının gelişmişleri de bundan sonra küresel rekabette başının çaresine bakmak ve işçi

maliyetlerinden kurtulmak için Endüstri 4.0'e sarılmak zorundadır.

GİRİŞ

İmparatorlukta sanayi 18. yüzyıla kadar diğer ülkelerde olduğu gibi küçük ölçekli üretim birimlerinden oluşmuştur. Sanayi üretiminin nitelik, nicelik yönünden denetimi ve çalışma ilişkileri 13. yüzyıldan 1727 yılına kadar aynı meslek veya ticareti yapanların oluşturduğu “Ahi Birlikleri” tarafından düzenlenmiştir. Ahi birlikleri bu tarihten sonra yerlerini Osmanlı İmparatorluğu’nun gayrimüslimler üzerinde egemenlik alanının büyümesi, esnaf ve zanaatkârların çoğalması üzerine din ayrımı gözetmeyen, eski yapısından büyük farklılık göstermeyen “loncalara” bırakmıştır. 19. yüzyıl ortalarına dek, Osmanlı İmparatorluğu’nun tarım ve hayvancılığa, ticaret, el ve ev sanatlarına dayalı ekonomik yaşamında önemli bir değişme olmamıştır. İmparatorluk, 19. yüzyılın ikinci yarısında sanayileşmeye başlamıştır. Ancak Osmanlı İmparatorluğu’nun içinde bulunduğu ağır ekonomik, toplumsal ve siyasal koşullar nedeniyle sanayi, Cumhuriyet Dönemi’ne dek önemli bir gelişme gösterememiştir. Ulusal sanayi kurma çabaları, işçi kesiminin ortaya çıkması ve bu gelişmelere koşut olarak, devletin sosyal nitelikli politikalar izlemeye yönelmesi ancak Cumhuriyet Dönemi’nde başlamıştır. **CUMHURİYET ÖNCESİ DÖNEMDEKİ SOSYAL POLİTİKALAR**

Cumhuriyet öncesi dönemde, ülkedeki siyasi, ekonomik ve sosyo-kültürel koşullar sosyal politikaların oluşup, gelişmesine imkân tanımamıştır. 13. yüzyılda kurulan imparatorluk, yıkılışına kadar tarım toplumu özelliği taşımıştır. Tarım için kullanılan toprağın mülkiyeti devlete ait olmuş, yüzyıllarca devam eden “tımar sistemi” toprak mülkiyetine sahip bir sınıfın doğmasını ve gelişmesini geciktirmiştir. Tanzimat’a Kadar Gelen Dönem Sosyal koruma gereksinimi; imparatorluğun küçük yerleşim merkezlerinde yaşayan kalabalık ailelere ve tarıma dayalı kapalı ekonomik yapısı içinde büyük ölçüde aile üyeleri, akrabalar, komşular arasında karşılanabilmiştir. Güçlü bir dayanışma duygusu ile insanlar, yüzyıllar boyu birbirlerinin yardımcısı ve güvencesi olabilmişlerdir. İslam dininden kaynaklanan zekat, fitre, adak, kurban, kefare, sadaka, bağış vb. yardımların da bu alandaki gereksinimlerin karşılanmasında önemli bir payı olmuştur. Tanzimat’a dek süregelen dönemde, ekonomik ve mesleki yaşam üzerinde, pek çok Avrupa ülkesinde olduğu gibi Osmanlı İmparatorluğu’nda da esnaf örgütlerinin büyük rol oynadığı görülür. Esnaf örgütleri önce Müslümanlığın Türkler arasında yayılması ve Türker’in İslam ülkeleri ve kültürü ile olan yakınlaşması nedeniyle Doğu ve İslam ülkelerindeki, İstanbul’un fethinden sonra da Batı ülkeleriyle çoğalmaya başlayan ilişkileri nedeniyle de Avrupa’daki benzerlerinin etkisi altında kalmıştır. Bu nedenle esnaf örgütleri önceleri daha çok İslamiyet kurallarına dayalı biçimde yapılanarak esnaf zaviyeleri, fütüvvet olarak adlandırılmıştır. Faaliyet alanlarına maddi dünyaya, bir başka deyişle ekonomik yapı ve işleyişe ilişkin konuların girmesi esnaf zaviyelerini, dinsel niteliği olan tarikatlardan ayırmaktaydı. Arada, kökleri Orta Çağ’a 10. yüzyıl’a dek uzanan ve 13. yüzyılda Selçuklular döneminde daha çok dinsel temellere dayalı işlev gören ahilik kurumunun da bu bağlamda bir işlev gördüğü söylenebilir. Tanzimat ve Meşrutiyet Dönemi Ekonomik yaşamın hızla değişen koşullarına ayak uyduramayan loncalar, zamanla güçlerini yitirmekle birlikte, varlıklarını Tanzimat dönemine dek sürdürmüşlerdir. Yıllarca yeterli olabilmiş dayanışma ve yardımlaşma, imparatorluğun 19. yüzyıl sonlarına doğru zayıflamaya ve çözülmeye başlayan ekonomik ve toplu yapısı içinde anlamını hızla yitirmeye başladı. Vakıfların etkinliği ise azalmıştı Tanzimat ve Meşrutiyet döneminde, Osmanlı İmparatorluğu ile Batı Avrupa ülkeleri arasındaki siyasal yakınlaşma, ekonomik ilişkilere de yansımıştır. İmparatorluk, bir yönden Sanayi Devrimi’ni yaşamış ve sanayileşmede belirli bir yol kat etmiş Batı Avrupa ülkeleri için yeni bir pazar haline gelirken, bir başka yönden ilk sanayileşme hareketleri de başlamıştı. Tanzimat ve Meşrutiyet döneminde, II. Mahmut zamanında başlanılan ve Abdülmecit döneminde sürdürülen; yapı (kara ve demiryolları), deri, cam, hah, dokuma savaş donatım (tersaneler, kundura fabrikaları, baruthaneler, dikimevleri vb. gibi) sanayinin kurulması ve geliştirilmesi çabaları sonucu, İstanbul ve Rumeli’de, çoğu yabancı sermaye ve ortaklıklar tarafından kurulup, işletilen bu fabrikalarda işçi olarak çalışanların sayılarında yoğun ve hızlı olmasa da bir artış görülür. Bu koşullar altında, işçi statüsü altında çalışanların iş ilişkileri ve yaşamında korunmalarını öngören politikaların izleneceği sosyo-ekonomik bir ortam da oluşmaya başlamıştır. Önce iş ilişkileri ve iş yaşamını düzenleyen geleneklerin göreneklerin, bir başka deyişle teamül hukuku kurallarının yerini pozitif hukuk kuralları almış, art arda yürürlüğe konulan bir kaç nizamname ile ilk yazılı hukuk kurallarına işlerlik kazandırılmıştır. Bu alanda ilk örnek, 1865 yılında çıkarılan Dilâver Paşa Nizamnamesi’dir. Bu nizamnamede yer alan hükümlerle maden işletmelerinde işçi statüsüyle çalışanların iş ilişkileri ve yaşamlarının korunmaları

hedefleniyordu. Örneğin; işçilere yatacak yer sağlanması, çalışma saatlerinin günde 10 saat olarak belirlenmesi, işçi alacaklarına öncelik tanınması, işten çıkarılacaklara önceden haber verilmesi, iş kazası ve hastalıklara karşı bazı önlemler alınması bu hükümler kapsamında öngörülmüyordu. 1869 yılında yine maden işletmelerinde; zorunlu çalışmayı kaldıran, işçi sağlığı ve güvenliği önlemlerini genişleten ve iş kazası sonucu ölen işçilere parasal bir ödemede bulunulmasını öngören Meaddin (maden) Nizamnamesi yürürlüğe konulmuştur. Kızılay ve Darülaceze gibi toplumda özel olarak korunması gereken kesimlere yönelik sosyal yardım amaçlı ilk dernekler de yine bu dönemde kurulmuştur. 1876 yılında kabul edilen çok kısa bir süre yürürlükte kalan “Kanun-u Esasiye” gerçek meşruteli ve parlamenter sistem getirmemiş, devletin monarşik ve teokratik yapısını değiştirmemiştir. II. Meşrutiyet siyasi bakımdan yeni bir dönemin başlangıcı olmuş, II. Meşrutiyet’in ardından parlamenter sisteme geçilmiş; ancak gerçek anlamda demokratik bir yapı oluşturulamamıştır. 1877 yılında ise ülkemizin ilk medeni kanunu olan Mecelle yürürlüğe girmiştir. Mecelle’de işçi ile işveren arasındaki iş ilişkilerini, sözleşme (akit) serbestisi ilkesine dayalı olarak liberal bir yaklaşımla irdeleyen hükümlere de yer verilmişti. Ülkemizde bilinen ve belgelenmiş olan ilk işçi kuruluşu, 1871 yılında kurulan Ameleperver Cemiyeti’dir. 1895 yılında Tophane fabrikası işçilerince Osmanlı Amele Cemiyeti kurulmuş, daha sonra kapatılan bu cemiyetin üyeleri 1908 yılında Osmanlı Terakk-i Sanayi Cemiyeti’ni kurmuşlardır. Yine aynı yıl içinde Mürettibini Osmaniye Cemiyeti adında bir başka işçi kuruluşunun da faaliyete geçtiği görülür. Meşrutiyetin ilânından sonra, daha çok kamu görevlilerine yönelik yardım ve biriktirme sandıkları; 1909’da Tersane-i Âmiriye’ye Mensup İşçi ve Sairenin Tekâüdiyeleri Hakkında Nizamname, 1909’da Askeri ve Mülki Tekâüt Sandığı Nizamnamesi, 1910’da Hicaz Demiryolu Memur ve Müstahdemlerine Yardım Nizamnamesi, 1917’de Şirket-i Hayriye Tekâüt Sandığı Nizamnamesi ile hukuki bir temele oturtulmuştur.

CUMHURİYET DÖNEMİNDEKİ SOSYAL POLİTİKALAR

Cumhuriyet döneminde devlet, önce yine Zonguldak ve Ereğli maden ocaklarında çalışan işçilerin korunmasını öngören politikalara hukuk kuralları ile işlerlik kazandırmıştır. 1929 Ekonomik Bunalımı’ndan sonra Batı toplumlarınca benimsenen planlı, karma ekonomi modeli ve dayandığı sosyal devlet anlayışı, Türkiye için bir örnek oluşturmuş, bazı hukuki düzenlemeler böyle bir ortam içinde işlerlik kazanmıştır. Türkiye’de sosyal nitelikli politikalar, 2. Dünya Savaşı’nın hemen ardından, kapsam ve içerik yönünden hızla gelişmeye başlamıştır. 1950’li yıllarda, 1945-1950 yılları arasında gerçekleştirilenler kadar önemli ve hızlı olmasa da, bazı yeni adımların atılarak gelişmelerin sürdüğü görülür. Türkiye’de sosyal politikaların gelişimi 1960’lı yıllarda yeniden ivme kazanmıştır. 1970’li yıllarda yaşanan siyasal ve ekonomik sorunlar, sosyal politikalar yönünden pek çok olumsuzluğu beraberinde getirmiştir. Türkiye’de ekonomik sorunların giderek çoğalarak kronikleşmesi, sosyal politikaların yeterince önemsenip gereğince gelişebilmesini engellemektedir. 1920-1945 Dönemi 1920-1945 döneminde Türkiye sosyal politika uygulamaları bakımından sınırlı bir gelişme göstermiştir. Bu dönemde demokrasi tam olarak yerleşmemiş, çoğulcu demokrasinin benimsenmesine karşılık tek parti sistemi geçerli olmuştur. Ekonominin tarımsal niteliği devam etmiş, sanayileşme yönünde büyük bir gelişme sağlanamamıştır. 1923 yılında “İzmir İktisat Kongresi’nde” benimsenen görüş doğrultusunda sanayileşmede liberal politika izlenmiş, 1932 yılından sonra devletçi politikalar uygulanmaya başlanmıştır. Türkiye’de ise; 1930’lu yıllara gelindiğinde, ulusal sanayinin özel kesimin önderliğinde yeterince gelişip yaygınlaşmadığı ortaya çıkmıştı. Bu çok da yadırganılacak bir durum değildi. Çünkü Kurtuluş Savaşı’nın ardından kurulan Türkiye Cumhuriyeti, genç insan gücünün önemli bir bölümünü savaşlarda yitirmişti. Ekonomik yönden güçsüzdü. Ülke insanının büyük çoğunluğu yoksuldu. Bu nedenle de ulusal sanayinin kurulabilmesi için ülkede ne yeterli kapital zenginliği ne de gerekli birikimli ve deneyimli girişimciler vardı. Yine bu dönemde; 1930 yılında yürürlüğe konulan 1580 sayılı Belediyeler Kanunu’nda ilk kez kimsesi bulunmayanlar ile sakatlara yardım ve işyerlerinde sağlık denetimlerinin yapılması konularında yerel yönetimlere (belediyelere) yükümlülükler getiren hükümlere yer verilmekteydi. 1935 yılında ise sanayi ve ticari faaliyetlerde tatil günlerini düzenleyen "Ulusal Bayram ve Genel Tatiller Hakkındaki Kanun" yürürlüğe konulmuştur. 1945-1960 Dönemi II. Dünya Savaşı sonrası iç ve dış faktörlerin etkisi ile çok partili sisteme geçilmiş, 1946-1950 yılları arasında liberal politika benimsenmiş; ancak 1954 yılından itibaren ekonomik nedenlerle bu politikadan uzaklaşma eğilimi başlamıştır. Bu durumun ortaya çıkmasında; özel sektöre dayalı sanayinin genişleyen talebi karşılayamaması ile dönemin siyasi ve sosyal koşulları önemli rol oynamıştır. 1954 yılından sonra Kamu İktisadi Teşebbüsleri (KİT)’in sermayeleri arttırılmış, yeni KİT’ler kurulmuş, kamu sektörünün nitel ve nicel olarak genişletilmesi yoluna gidilmiştir. Böylece devlet işveren konumunu dönem boyunca sürdürmüştür. 1945-1960 yılları arasında siyasi ve ekonomik yapıda ortaya çıkan bu gelişmeler sonucunda devlet tarafından işçileri koruyucu kurumsal ve hukuki düzenlemeler yapılmıştır. Kurumsal alanda ilk olarak "İşçi Sigortalar Kurumu" kurulmuştur. 1946 tarihinde kabul edilen kanunlarla "İş ve İşçi Bulma Kurumu" ile Çalışma Bakanlığı oluşturulmuştur. Sosyal güvenlikle ilgili çeşitli kanunlar çıkarılmış, iş mahkemeleri kurulmuş, Basın ve Deniz İş Kanunları çıkarılmıştır. 1951 yılında çıkarılan bir yönetmelikle asgari ücretin belirlenmesine ve uygulanmasına başlanmıştır. Türkiye’nin Batı ekseninde bir yörüngeye oturan uluslararası ilişkileri çerçevesinde onaylanan bazı

Birleşmiş Milletlerin belgeleri ile Uluslararası Çalışma Örgütü'nün sözleşme kararları, ulusal sosyal politikalara yine bu dönemde yön ve biçim vermeye başlar. Türkiye'de 1945-1950 yılları arasında hızla oluşup gelişmeye başlayan sosyal nitelikli politikalar, 1950'li yıllarda duraksamakla birlikte 1960'lı yıllarda yeniden ivme ve etkinlik kazanmaya başlamıştır. Özellikle çalışma politikalarına yeni ve ileri boyutlar kazanan bu gelişmeyi, 9 Temmuz 1961 günü yürürlüğe konulan Türkiye Cumhuriyeti Anayasası hükümleri sağlamıştır. 1960-1980 Dönemi 1961 Anayasası'nda, Türkiye Cumhuriyeti'nin nitelikleri arasında sosyal hukuk devleti ilkesine de yer vermişti. Klâsik demokrasinin kişilere tanıdığı hak ve özgürlüklerinin ötesinde ilk kez iktisadi ve sosyal haklar ve ödevler (m. 53) anayasa hükümleriyle düzenlenmekteydi. Anayasa'nın 46. maddesinde ise tüm işçiler ve işverenler için sendika kurma hakkı tanınarak, özgür sendikacılığın temel ilkeleri benimsenmişti. Anayasa'nın 47. maddesi hükümleriyle işçi sendikalarına, üyelerinin iktisadi ve sosyal durumlarını korumak ve düzeltmek amacıyla toplu iş sözleşmesi yapma ve greve gitme hakkı verilmişti. Böylece o döneme dek süregelen grev ve lokavt yasağı da kaldırılmıştı. 15 Temmuz 1963 gün ve 274 sayılı Sendikalar Kanunu, 15 Temmuz 1963 gün ve 275 sayılı Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt Kanunu ile 9 Haziran 1965 gün ve 624 sayılı Devlet Personeli Sendikaları Kanunu hükümleri bu ilkelere yalnızca işlerlik kazandırmakla kalmayıp, aynı zamanda toplu iş ilişkilerinde yeni ve hareketli bir dönemin başlamasına yol açtı. 1980-2002 Dönemi "24 Ocak 1980 Kararları" ile benimsenen neo-liberal politika, ardından "12 Eylül 1980 Harekâtı" sosyal politikada yeni bir dönem başlatmıştır. Kamu kesimine yaklaşım açısından neo-liberal politika; ekonomide genel olarak kamu kesiminin, özelde KİT'lerin etkinliğini ve yerini azaltmak, yeni hukuki düzenlemelerle kamu kesimine geçmişten farklı fonksiyonlar yüklemek, özel kesimin daha hızlı gelişmesini sağlamak amacını taşımıştır. 12 Eylül 1980 Harekâtı ile de siyasi partiler kapatılmış, sendika ve konfederasyonların bir bölümünün faaliyetleri durdurulmuş, grev ve lokavt yasaklanmıştır. 1980-1983 döneminde toplu iş ilişkileri 27.12.1980 tarihinde yürürlüğe giren "2364 sayılı Süresi Sona Eren Toplu İş Sözleşmelerinin Sosyal Zorunluluk Hallerinde Yeniden Yürürlüğe Konulması Hakkındaki Kanun" ile düzenlenmiştir. 7.11.1982 tarihinde yürürlüğe giren "1982 Anayasası" çalışma hayatı ile ilgili düzenlemeler bakımından 1961 Anayasası'ndan farklı özellikler göstermiştir. "1961 Anayasası işçi- işveren arasındaki ilişkilerde işçi tarafına ağırlık vererek biçimsel eşitlik düşüncesinden uzaklaşırken, 1982 Anayasası koruma ilkesi yerine düzenleme ilkesini ön plana çıkarmıştır." 1961 Anayasası gibi 2. maddesinde sosyal devlet ilkesini kabul eden anayasa; 5. maddesinde devlete bu ilke doğrultusunda görevler vermiştir. Temel hak ve ödevler dışında Anayasa'nın "Ekonomik ve Sosyal Haklar" bölümünde zorla çalıştırma yasağı, dernek kurma hürriyeti, çalışma ve sözleşme hürriyeti, çalışma hakkı ve ödevi, çalışma koşulları ve dinlenme hakkı, ücrette adalet sağlanması, sağlık, çevre, konut, gençlik ve spor, sosyal güvenlik, eğitim ve öğretim hakkı, yabancı ülkelerde çalışan Türk vatandaşları, sendika kurma hakkı, toplu iş sözleşmesi, grev ve lokavt ile ilgili düzenlemelere yer verilmiştir. 1980'lerin sonundan itibaren 1990 özellikle 2000'li yıllarda başta 1982 Anayasası olmak üzere 2821 ve 2822 sayılı kanunlarda, iş ve sosyal güvenlikle ilgili kanunlarda ve diğer çalışma hayatını ilgilendiren kanunlarda bazı değişiklikler yapılmıştır. 22.5.2003 tarihli "4857 sayılı İş Kanunu" özellikle esneklik konusunda önemli düzenlemeler getirmiş, 1999 sonrası sosyal güvenlik sisteminde henüz tamamlanmayan kurumsal yeniden yapılanma süreci başlatılmış, bu konuda çeşitli kanunlar çıkarılmış, "İş ve İşçi Bulma Kurumu" yeniden yapılandırılmış, kadın ve engellilere yönelik bazı düzenlemeler yapılmıştır. Bu düzenlemelerin gerçekleştirilmesinde; demokratik açılım, ILO girişimleri, AB Türkiye ilişkilerindeki gelişmeler, başta 87 ve 158 sayılı sözleşmeler olmak üzere bazı ILO Sözleşmesi'nin onaylanması, "Avrupa Sosyal Şartı" ve diğer uluslararası belgelere Türk mevzuatının uydurulması zorunluluğu önemli rol oynamıştır. 1990'lı yıllarda da süre giden yukarıda özetleyerek ifade etmeye çalıştığımız olumsuzlukların yanı sıra, bazı uluslararası sözleşmelerin onaylanması, bu sözleşme hükümleri çerçevesinde kamu görevlilerine sendikalaşma hakkının verilmesi, iş güvencesinin sağlanmasına yönelik hazırlıklar, işsizlik sigortalı uygulamalarının başlaması gibi atılan adımlar dikkati çekmektedir.

GÜNÜMÜZ SOSYAL POLİTİKA UYGULAMALARI

2001 ekonomik krizi, ekonomik ve sosyal alanda büyük sıkıntılar oluşturmuştu. Faizler aniden ve rekor düzeyde fırlamış, uzunca bir dönemdir izlenen sıkı para politikasından vazgeçilerek, "dalgalı kur" politikasına geçilmişti. Binlerce işyeri kapanmış, yüzbinlerce kişi işsiz kalmıştı. Krizden çıkış için başlatılan "güçlü ekonomiye geçiş programı" yoksulluğu daha da arttırmış ve derinleştirmişti. Tüm ülkede toplu eylemler gerçekleştirilirken, Türkiye'nin bir sosyal patlamanın eşiğinde olup olmadığı tartışılmaya başlanmıştı. İşte bu atmosferde krizin yoksul aileler üzerindeki ekonomik etkisini azaltmak ve yoksullukla mücadele eden kamu kurumlarının kurumsal kapasitelerini güçlendirmek üzere Dünya Bankası'ndan 500 milyon dolar tutarında kredi alınmış ve devletin de mali katkılarıyla 2002 yılında Sosyal Riski Azaltma Projesi (SRAP) başlatılmıştır. Diğer yandan bu dönemde sosyal politika açısından oldukça önemli gelişmelerde kaydedilmiştir. Öncelikle 2004 yılında anayasada yapılan değişiklik ile yine bu dönemde onaylanan BM Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme gibi, "usulüne göre yürürlüğe konulmuş milletlerarası antlaşmaların" kanun hükmünde olduğu ve bunlar hakkında anayasaya aykırılık iddiası ile Anayasa Mahkemesi'ne başvurulamayacağına düzenlenmiş olması

sosyal politika açısından önemlidir. Böylece temel insan hakları belgelerinin aynen ulusal yasal düzenlemeler gibi işlem görmesi sağlanmıştır. Yine bu dönemde sosyal politika açısından bir gelişme de engelliler alanında görülür. 2005 yılında engellilerin toplumsal yaşama tam ve etkin katılımının sağlanması amacıyla kısaca “Engelliler Kanunu” olarak bilinen yasal düzenleme yapılmıştır. Esasen 1990’lı yılların ikinci yarısından itibaren engellilere yönelik uygulamalar için politika belirleme ve kurumsal yapı oluşturma faaliyetleri yoğunlaşmıştı. Bu çerçevede 1997 yılında Özürlüler İdaresi Başkanlığı kurulmuş, 1999 yılında ilk Özürlüler Şûrası toplanmıştı. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı'na bağlı olarak çalışan, çalışma, sosyal hizmetler ve aile işlerinden sorumlu olan bakanlıktır. 24 Haziran 2018 yılında Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ile 703 sayılı son KHK ile Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı ile Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı yerine Aile, Çalışma, Sosyal Hizmetler Bakanlığı kurulmuştur. Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ile 2018 yılı Haziran ayından itibaren Cumhurbaşkanlığı Sosyal Politikalar Kurulu kurulmuştur. Doğrudan cumhurbaşkanına bağlı olan Sosyal Politika Kurulu'nun en önemli işlevi, ülkemiz genelinde uygulanan sosyal politikaları izlemek ve denetlemek ve ilgili bakanlıklara geleceğe yönelik vizyon önerilerinde bulunmaktır.

GİRİŞ

Sosyal politika ekonomik bakımdan güçsüz olanları korumaya dönük ve devlet tarafından alınan bir önlemler bütünüdür. Sosyal politika, ekonomik bakımdan bağımlı ve güçsüz insanların korunması için devlet tarafından oluşturulan bir dizi önlemin güvence altına alınan kimi hak ve özgürlüklerin adıdır. Sosyal politikanın amacı, toplumsal barış, refah ve mutluluğu sağlamaktır. Bu doğrultuda sosyal sınıflar arasındaki ekonomik dengesizlikler ve adaletsizliklerin giderilmesi yoluyla sosyal refahın sağlanması sosyal politikanın temel sorumluluğudur. Sosyal politikanın hedefleri toplumun en üst düzeydeki amaçlarıyla örtüşmektedir. Bu hedefleri sosyal gelişme, sosyal barış, sosyal adalet, sosyal denge, sosyal bütünleşme, sosyal demokrasi gibi başlıklar altında sıralayabiliriz. Tüm bu hedefler toplumun denge içinde varlığını sürdürebilmesinin, toplumsal bunalımları ve çatışmaları aşarak, sağlıklı bir toplum düzeni oluşturulmasının ana unsurlarını belirlemektedir.

SOSYAL ADALET HEDEFİ

Sosyal adalet, eldeki değerlerin toplum içinde adaletli bir biçimde dağıtılması anlamına gelmektedir. Sosyal adalete milli geliri daha iyi paylaşarak ve milli gelirden herkese anlamlı bir pay düşmesini sağlayarak ulaşılabilir. Sosyal adalet ilkesine, adaletli dağılım ilkesi de denmektedir. Bu ilkenin iki boyutu söz konusudur. İlki tüm vatandaşlara, o toplumun koşullarına göre asgari geçim ve yaşama imkânlarının sağlanmasıdır. Yani devlet herkes için sosyal güvenlik, sağlık, konut, eğitim gibi hizmetleri belirli bir oranda sağlamak zorundadır. İkincisi ise sosyal adaletin tüm topluma egemen kılınmasıdır. Sosyal adalet kavramı insanlar arasında herhangi bir ayırım gözetmeksizin “eşit işe eşit ücret” ödenmesi anlayışı ile her insanın doğuştan tüm öteki insanlarla eşit şansa, eşit gelişme ve ilerleme fırsatına sahip olması yani “fırsat eşitliği” anlayışına dayanmaktadır. Sosyal adalet, toplumdaki bütün bireylere fark gözetmeksizin fırsat eşitliği sağlayarak, ülkenin sahip olduğu bütün olanakların açık tutulması anlamındadır. Bir diğer anlatımla sosyal adalet, sosyal politika tarafından gerçekleştirilmek istenen eşitliğe dayalı koşulları ifade eden bir kavramdır ve aynı zamanda sosyal devletin ilkelerinden birisi olan “paylaştırma ilkesi” ile ilgilidir. Dolayısıyla sosyal adalet eldeki kaynakların toplum içinde adil bir şekilde dağıtılmasını belirtmektedir. Bunun nedeni, ekonomik ve sosyal eşitliğin gelirin ve kaynakların toplumda adil dağılımına bağlı olmasıdır. Bir görüşe göre, iki tür adaletten söz edilebilmektedir Bunlardan mutlak adalet, vatandaşların görece ihtiyaçlarını dikkate almaksızın eşit miktarda yardım ve hizmetlerden faydalanmalarını ifade etmektedir. Orantılı adalet ise, vatandaşların sosyal yardım ve hizmetlerden ihtiyaçlarıyla doğru orantılı olarak faydalanmaları anlamındadır. Sosyal adalet zaman içerisinde hiyerarşik veya geçmişten miras kalan eşitsizliklerin sonuçlarının iyileştirilmesi amacıyla gelişmiştir. Burada iki tartışma konusu öne çıkar. Birincisi, sosyal adaletin tesis edilmesi için adil bir toplum yaratma girişiminde bir yandan statükonun korunması tehlikesidir. İkincisi ise, demokratik toplumlarda sosyal adaleti inşa ederken bireysel özgürlüklerin ve hakların korunmasının oldukça zor olabileceğidir. Batı demokrasileri bireysel adaleti toplumun ortak esenliği uğruna feda etmektedir. Sosyal adalet, tanımı, uygulanması ve sürdürülmesi bakımından, modern demokrasilerin gündelik hayatı düzenleyen politikaları içinde oldukça önemli bir yerdedir. Sosyal Hizmet Ansiklopedisi’nin, “Barış ve Sosyal Adalet” başlıklı bölümünde sosyal adaletin üç unsuru olduğu belirtilmektedir. Birincisi hukuki adalet olup, bireyin topluma olan borcu ile ilgilidir. İkincisi, paylaşılan adalettir ve insanların birbirlerine olan borçlarıyla ilgilidir. Üçüncüsü ise dağıtıcı adalet olup, toplumun bireye olan borcuyla ilgilidir. Dağıtıcı adalet diğer iki adalet unsurunu da kapsayan niteliği ile toplumsal kaynakların adil dağılımının sağlanması ve bunun sorgulanması sorunsalı üzerine odaklanmıştır ve büyük ölçüde sosyal hizmetin temel amacı olarak işlev görmektedir. Bu boyutta sosyal adalet müracaatçının güçleri, kaynakları ve içinde yer aldığı etnik, kültürel, sosyal ve ekonomik çevrenin dikkate alınmasına olanak tanır **DEMOKRASİ HEDEFİ**

Bugüne kadar demokrasi kavramı üzerinde çok şey söylenmiştir. Değişik açılardan ele alınarak farklı yaklaşımlarla içerik kazandırılmak istenmiştir. Bu nedenle de günümüzde demokrasi kavramı ile ilgili büyük bir kargaşa doğmuştur. Yapay olarak yaratılan bu kavram kargaşası yine de demokrasinin önemini anlaşılmasını önleyememiş, siyasal amaçlı yaklaşımlar ve kuramsal öznellik içindeki açıklamalar zamanla demokrasiye yeni boyutlar kazandırmıştır. İnsan hakları için verilen savaş bir anlamda demokrasi savaşının da göstergesi olmuş ve insanlığın demokrasiye yönelen gelişmesinde hızlandırıcı bir rol oynamıştır. İnsanlık tarihinin en eski dönemlerinden bu yana demokrasi ve insan hakları için yürütülen savaşlar bu iki kavramı yaklaştırmış ve giderek ayrılmaz ve kopmaz bağlarla

demokrasi ile insan haklarını birleştirmiştir. Demokrasi üzerine yapılan yorumlar insan haklarına yeni boyutlar kazandırmış, insan hakları düşüncesinin ilerlemesi ise demokrasinin düşünsel temellerinin zenginleşmesine ve sağlam zeminler üzerinde kökleşmesine yardımcı olmuştur. Gerçek anlamıyla demokratik rejimlerin günümüzde insan hakları düşüncesinden ayrılması olanaksızdır. Ne var ki, çağımızda ortaya çıkan farklı demokrasi uygulamaları insan hakları konusunda genel geçerlilik kazanan nesnel bir tutumun ortaya çıkmasını engellemiştir. Her demokratik rejim kendi iç tutarlılığı içinde insan haklarına eğilmekte ve bu konuda kendi özelliklerine göre değişimler gösteren uygulamalar geliştirmektedir. Genel olarak demokrasi adını taşıyan her rejim insan haklarına saygı göstermekte ve sahip çıkmaktadır. Sosyal hizmet bir meslek olarak, bireyin karar verme özgürlüğünü kendi yararına kullanması bakımından bilinçlenmesine aracılık eder. Bireyin yaşadığı çevrenin değişen sosyo-ekonomik koşullarına ve değerlerine uyum sağlayarak, toplumda verimli duruma gelmesi için gerekli olan değişimin yaratılmasını amaçlar. Bu bağlamda, sosyal hizmet uzmanları insan hakları ve sosyal adalet ilkesinden hareketle sosyal değişmeyi bireylerin, grupların ve toplulukların güçlendirilmesinde, özgürleştirilmesinde ve iyilik hallerinin geliştirilmesinde dinamik bir öge olarak değerlendirirler. Aynı zamanda bireylerin haklarını gözetir, engelli ve suçlu gibi sorunlu bireylerin ve ailelerin savunuculuğunu yaparak sosyal demokrasiye katkı verirler. Günümüzde insan haklarının çiğnenmesi, sosyal demokrasinin gerektiği gibi yaşama geçirilememesi, sosyal hizmete olan ihtiyacı artırmaktadır. Sosyal hizmetin temelinde insan haklarının korunması, geliştirilmesi ve uygulanmasına ilişkin fırsatların yaratılması düşüncesinin bulunması, insan hakları ihlallerine yönelik olarak sosyal hizmet müdahalelerinin geliştirmesini gerekli duruma getirmekte ve önemini belirginleştirmektedir.

BÜTÜNLEŞME HEDEFİ

Genel olarak bütünleşme, bir sosyal sistemin bireylerinin birbirleriyle olan ilişkilerini ilgilendirir. Buna göre sosyal bütünleşme, bir toplumu oluşturan topluluk, grup ve kurumlar gibi sosyal yapının çeşitli öğeleri arasındaki birbirini tamamlayabilme durumudur ve bu süreçte kültürel değerlerin benimsenip paylaşılması önem taşır. Sosyal politikanın önde gelen hedeflerinden birisi de, toplumsal çözümleri önleyerek, bir bütünleşme süreci içinde toplum varlığını sürdürmektir. Sosyal bütünleşmenin sağlanamadığı toplumlarda, bireyler ve sosyal gruplar birbirlerine ve toplumun tümüne karşı yabancılaşırlar ve toplumsal çözümler başlar. Bu ise toplumdaki gerilim ve parçalanmaları arttırarak sosyal parçalanmaya yol açar. Toplumun çalışma yaşamının, emeğin sömürülmesine olanak tanımayacak bir şekilde dengeye oturtulması, sosyal bütünleşme hedefinin özünü oluşturmaktadır. Bu bağlamda sosyal bütünleşmenin sağlanmasında, sendikalar ve kooperatifler gibi kendi kendine yardım kuruluşlarının ve sosyal güvenlik kurumlarının gelişmesi, büyük önem taşımaktadır. Sosyal açıdan dışlanmış birey, geçimini sağlamaya yetecek bir gelir elde etme olanağından yoksun kalmakta, üretim ve işgücü piyasasına katılımda sorunlarla karşılaşmakta ve yaşamını sürdürmek için gerekli olan kaynaklara erişememektedir. Dışlanmanın kökeni, genel olarak "onlar-biz" ayrımında biçimlenen "ötekileşme" sürecinde yer almaktadır. Dışlanma ve içerme ilkeleri ırk, cinsiyet, yaş, engellilik, sınıf ve ruh sağlığı gibi çok sayıda sosyal sapmaya uygulanabilmektedir. Toplumda bir orta sınıfın oluşturulması ve bu sınıfa ait ortak değerlerin yaygınlaştırılması, toplum yapısını sağlamlaştırmanın ve sosyal bütünleşmeyi sağlamanın ana ögesidir. Son yıllarda ekonomik krizlerin etkisiyle, ülkemizde de sosyal dışlanma sorunu belirginleşmiştir. Bu kavram, yaşamını devam ettirmek için bir ekonomik ve sosyal güvenceye sahip olmayan bireylerin durumunu belirtmek üzere kullanılmaktadır. Herhangi bir nedenle sosyal güvenliğin dışında kalan işsizler, yaşlılar, çocuklar ve gençler bu kapsamda yer almaktadırlar. Ekonomik kriz büyüdükçe söz konusu bireylerin sayısında da önemli artışlar meydana gelmektedir. Bu soruna çözüm arayışları, Batı toplumlarını fazlasıyla meşgul etmektedir. AB'ye üye ülkelerde, "Asgari Gelir Güvencesi", Toplumla Yeniden Bütünleştirme Ücreti" gibi adlar altında yeni sosyal koruma mekanizmaları oluşturulmuştur. Bu mekanizmalarla, doğrudan devlet bütçesiyle finanse edilen fonlardan, yaşamını devam ettirmek için hiçbir geliri olmayanlara veya var olan geliri yoksulluk sınırının altında bulunanlara her ay belirli bir para yardımı yapılmaktadır.

BARIŞ HEDEFİ

Sosyal dengeyi sağlayan sosyal adalet hedefi, sosyal barışın da vazgeçilmez ön koşuludur. Toplumdaki uyuşmazlıkların, sosyal çatışmalara ya da sosyal patlamalara varmadan barışçı yollarla çözülmesi, sosyal barış hedefinin özünü oluşturmaktadır. Sosyal barış; hoşgörü, uzlaşma, demokratik ilke ve yöntemlere bağlı kalarak çelişki ve çatışmalara belirli çözümler bulunmasına dayanır (Erkan, 1987: 249). Buna bağlı olarak sosyal barış hedefinin amacı, toplumun değişik kesimlerinde doğabilecek uyuşmazlıkları ve menfaat çatışmalarını barışçı yöntemlerle çözümlenmeye yardımcı olmak ve böylelikle sosyal gerilimleri azaltmak ve bunun yerine sosyal huzuru sağlamaktır. Toplumda sosyal barışın sürekliliği ile ekonomik ve sosyal kalkınmada da önemli gelişmeler sağlanabilir. Sosyal barış, sosyal ilişkiler kadar çalışma ilişkilerinde de egemen olmalıdır. Bunun nedeni, çatışmanın toplumun bütününde bireyler ve gruplar arasında olabileceği gibi, bir alt sistemi niteliğindeki çalışma yaşamında da ortaya çıkabilmesidir. Dolayısıyla sosyal barışın egemen olması gereken temel alanlar toplumu oluşturan bireyler ve gruplar arasındaki sosyal ilişkiler kadar, çalışma yaşamında çalışan ve çalıştıranlar arasındaki ilişkilerdir. Çalışma yaşamında sınıflar arasındaki eşitsizliklerin ve

dolayısıyla çatışmaların şiddetlendiği kapitalist ekonomilerde, çatışmanın barışçı yollarla çözümlenmesi, iş barışının ve sosyal barışın sağlanması sosyal politikanın temel bir amacıdır ve sosyal denge hedefine katkı sağlar niteliktedir. Bu anlamda, çalışma barışının sağlanması için sosyal politika önlemlerine başvurulmakta, kurumlarından faydalanılmaktadır. Çalışma yaşamını düzenlemek üzere hazırlanan mevzuat, sendikalar ve toplu pazarlık düzeni çalışma barışının sağlanması ve korunmasında oldukça önemlidir. Bu noktada, faaliyet alanları arasında çalışma yaşamı da bulunan sosyal hizmetin rolünden de söz edilebilir. Sosyal hizmet uzmanları, çalışma ortamında sosyo-psikolojik koşulları araştırıp, çatışma ve gerginliklere yol açmayacak uygun ve elverişli bir ortamın oluşturulmasına yardımcı olurlar. Özetle, sosyal hizmet kurumları ve sosyal hizmet uzmanları toplumda birey ve grupların sosyal normlara uyma derecelerini arttırma yolları ararlar ve sosyal kontrolü sağlayarak sosyal barışa katkıda bulunurlar. Bu niteliği gereği sosyal hizmet kurumları ve dolayısıyla uzmanları, bir ölçüde normatif ve karar verici bir konuma sahiptirler. Örneğin, İngiltere'de sosyal hizmet uzmanları korunmaya muhtaç çocuk, yaşlı ve engelli bireylerin korunması ile ilgili görevleri ve yetkileri aracılığıyla yasal bir kurum gibi çalışmaktadırlar.

GELİŞME HEDEFİ

Sosyal gelişme hedefi, kalkınmanın dengeli olmasını, ekonomik gelişme sağlanırken, bu gelişmenin sosyal sorunları da çözecek bir şekilde yönlendirilmesini ifade etmektedir. Bunun anlamı ekonomik refahı, sosyal refaha dönüştürecek, ekonomideki üretim artışını, sosyal refah artışına çevirecek politikaların uygulamaya konulmasıdır. Sosyal politika, ekonomik refah artışını geniş toplum kesimlerine yaygınlaştırdığı ölçüde sosyal gelişme hedefine ulaşılacaktır.

SOSYAL DENGE HEDEFİ

Sosyal denge, bir toplumun bütün kesimlerinin geniş ölçüde uyum içinde bulunmasını sağlayan toplumsal bütünleşme durumu olarak tanımlanmaktadır. Sosyal denge, toplumu oluşturan sınıflar, sosyal gruplar, coğrafik bölgeler ve sosyal hizmetlerden yararlanan kesimler arasında kurulması gereken geniş yelpazeli bir dengeyi ifade etmektedir.

GİRİŞ

Tüm bireylere sosyal güvenlik sağlanması için gerekli yasal düzenlemeler, uygun finansman kaynağı ve örgütsel alt yapı gereksinimler devletin alacağı önlemlerle sağlanabilir. Devlet, sosyal güvenlik önlemleriyle ulusal gelirin dezavantajlı kesimler lehine yeniden dağıtımını ve toplumsal dayanışmayı sağlayarak aynı zamanda sosyal adaletin de gerçekleşmesine katkıda bulunur. Bu yönüyle sosyal güvenlik uygulamaları toplumda adil bir paylaşım ve eşitliği sağlamada önemli bir araç olmaktadır. Özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası gündeme gelen refah devleti-sosyal devlet kavramı, sosyal güvenlik uygulamalarıyla hayata geçirilmiştir. Sosyal güvenlik sistemi ile ilgili tartışmaların temelindeki önemli etmenlerden birisi de, sosyal güvenlik kavramında meydana gelen genişleme ve bunun sonucunda devletten beklentilerin artmasıdır. Çünkü günümüzde sosyal güvenlik kavramı klasik önlemler dışında daha kapsamlı bir yapı kazanmıştır. Bu anlamda sosyal güvenlik; ekonomik, sosyal ve fizyolojik risklerin dışında; ayrıca aile, konut, kentleşme, eğitim, meslek seçmede yardım, yönetime katılma, istihdam, verimliliğin artırılması, sağlık ve hijyen politikalarına ilişkin önlemleri de içermektedir. Bu tanım risklere karşı alınacak önlemlerin yanı sıra, mevcut refah düzeyinin sadece sürdürülmesine değil, daha çok yükseltilmesine de anlamlı bir vurgu yapmaktadır.

SOSYAL GÜVENLİK KAVRAMININ TANIMI VE KAPSAMI

Sosyal bilimlerle ilgili bütün kavramlar gibi sosyal güvenlik kavramı da belirli bir süreç sonunda ortaya çıkmıştır. İnsanoğlu sosyal hayatın devamını güçleştiren ve günlük hayatını sıkıntıya sokan sorunlarla karşılaştığı zaman, bazen birkaç on yıl, bazen birkaç yüzyıl ve bazen de daha uzun bir zaman dilimi içinde bu sorunları çözmeye yönelik olarak çeşitli yöntemler, tedbirler ve kurumlar geliştirme arayışına girmiştir. Bu arayışlar, uzun dönemde sorunun çözümünde kullanılan yerleşim ve süreklilik kazanan yollar, yöntemler ve kurumların geliştirilmesi ile sonuçlanmıştır. Sosyal güvenlik; bir dizi kamu önlemi ile hastalık, doğum, iş kazası, işsizlik, iş göremezlik, yaşlılık, ölüm gibi nedenlerle ortaya çıkabilecek ekonomik ve sosyal rahatsızlıklara karşı toplumun kendini korumasıdır. Karşılaşılan bu sorunlar bireyin gelirinin azalması ve/veya giderlerinin artmasına neden olmaktadır. Çalışma gücünü olumsuz yönde etkileyen hastalık, yaşlılık ve sakatlık gibi fizyolojik riskler ise çalışma gücünü etkilememekle birlikte onun kullanımını önleyen işsizlik, bu türden risklerdir. Bu risklerle karşılaşan birey, geçici ya da sürekli olarak gelirden yoksun kalmakta, ekonomik güvensizlik ortamına itilmektedir. Bu nedenle sosyal güvenlik politikalarının temelini ekonomik, sosyal ve fizyolojik risklerin bireyler üzerindeki etkilerini giderme çabaları oluşturmaktadır. Çağdaş sosyal güvenlik kavramının hedeflediği risklerin çoğu sağlıkla ilgilidir. Sağlıkla ilgili olup sosyal güvenlik programı çerçevesine giren asgari yararlar şunlardır: Genel pratisyenlik bakımı (bazı ülkelerde ev ziyaretlerini de kapsar), yataklı ve ayakta bakım veren uzman bakımı, temel ilaçlar, doğumla ilgili hizmetler ve gerektiğinde hastane hizmetleri. Sosyal güvenlik; bir toplumu oluşturan insanların, kendi istek ve iradeleri dışında meydana gelen tehlikelerin zararlarından kurtarılarak, yaşadıkları toplum içinde onları başkalarına muhtaç etmeyecek, kişiliklerinin korunmasına ve şahsiyetlerinin gelişmesine imkân verecek bir hayat standartına kavuşturulması olarak tanımlanabilir. Zaman içinde değişen kapsam ve uygulama alanı esas alınarak dar ve geniş anlamda sosyal güvenlik tanımları da yapılmıştır. Dar anlamda sosyal güvenlik, çalışanların çeşitli sosyal risklerle karşılaşmaları halinde ortaya çıkan gelir kesilmesini telafi etmeye yönelik tedbirler olarak tanımlanmaktadır. Geniş anlamda sosyal güvenlik ise, nedeni ne olursa olsun insanların gelirlerinin kesilmesinin yanı sıra bir gelire sahip olsalar bile bu gelirin yetersizliğine bağlı olarak ortaya çıkan yoksullukla mücadele anlamını taşımaktadır. Sosyal güvenlik sistemlerinin amaçlarının bir bütün olarak yoksullukla mücadeleyi kapsayacak şekilde genişletilmesi özellikle 1990'lı yıllardan sonra daha kapsamlı bir anlama sahip olan sosyal koruma kavramının kullanılmasına yol açmıştır. Sosyal Güvenlik Tehlikeleri ve Kapsamı Hangi amaç ve kapsamda yapılırsa yapılsın sosyal güvenlikle ilgili bütün tanımlar içinde mutlaka yer alması gereken unsur, tehlikelerle mücadelede kullanılan bir araç olduğu gerçeğidir. Tehlike, insanların istek ve iradeleri dışında meydana gelmesi muhtemel, mümkün veya mutlak bir durumu ifade etmektedir. Tehlike meydana geldiği zamanda insan hayatının devamını ve huzur içinde sürdürülmesini tehdit eden sonuçlar ortaya çıkardığı için kaçınılması ve uzak durulması gereken hal ve durumlar olarak kabul edilmektedir. Sosyal Güvenliğin Araçları Bir ülkede sosyal güvenliğin sağlanmasına yönelik başlıca üç yöntem ön plana çıkmaktadır. Bu yöntemler; sosyal sigorta, sosyal hizmet ve sosyal yardımlardır. Sosyal sigortalar; fizyolojik, ekonomik ve sosyal riskleri karşılamak için geliştirilen önlemler

toplamdır. Genel amacı ise, ulusal gelirin bir bölümünün yeniden dağılımını sağlamaktır. Finansmana katkı ve katılım zorunluluğunun bulunduğu, primlere dayalı programlardır. Sosyal hizmetler, (Mülga, 2828 Sayılı SHÇEK Yasası) insanların kendi bünye ve çevre şartlarından doğan veya kontrolleri dışında oluşan maddi ve manevi sosyal yoksunluklarının giderilmesi ve ihtiyaçlarının karşılanmasında, insanların kendilerine daha yeterli hale gelmelerinde ve başkalarına bağımlı olma hallerinin önlenmesinde, aile ilişkilerinin güçlenmesinde, birey, aile, grup ve toplumların sosyal işlevlerini başarıyla yerine getirmelerine yardımcı olmak; insanların yaşam standartlarının iyileştirilmesi ve yükseltilmesini sağlamak amacıyla gerçekleştirilen koruyucu-önleyici, iyileştirici-rehabilite edici, değiştirici-geliştirici nitelikteki sistemli ve düzenli faaliyet ve programlar bütünüdür. Sosyal yardımın, yoksulluk kavramı gibi evrensel bir tanımı yoktur. Bu kavram her ülkenin kendi yoksulluk profiline göre çeşitlilik arz edebilmektedir. Sosyal yardımlar; “geçinme güclüğü içinde olan” ve “toplumdan dışlanma tehlikesiyle karşılaşan kişilerin”, yoksul ve az gelirli insanların veya sosyal grupların yaşamlarının güvence altına alınması konusunda, kamu sorumluluğu ilkelerinin kabul edilmesinden doğmaktadır. Sosyal yardımlar genellikle vergiler ile finanse edilmektedir. Herhangi bir karşılık söz konusu olmaksızın gereksinim içinde bulunan kişileri kapsamaktadır. Sosyal yardımlar, tek yanlı olarak devlet ya da kamu makamlarınca yasal yetki ve görev verilmiş gönüllü kuruluşlar tarafından yapılmaktadır. Yararlanan kişinin herhangi bir mali katkısı söz konusu değildir.

DÜNYADA SOSYAL GÜVENLİĞİN YAPISI VE ÖRGÜTLENMESİ

Günümüzde evrensel bir ilkeye dönüşen ve çağdaş uygarlığın simgesi olan sosyal güvenlik kavramı, temelde, bireyin karşılaşacağı ve yaşamı için tehlike oluşturan olaylara karşı bir güvence arayışının ürünüdür. Tarihin her döneminde insanlar, farklı biçimde sosyal güvenlik önlemlerini bulmuş ve kabul etmişlerdir. Önceleri kişisel, sonra karşılıklı yardım temeline dayanan bu sosyal güvenlik kurumlarının, çağdaş sosyal güvenlik sistemlerinin çekirdeğini oluşturdukları kabul edilmektedir. Sosyal güvenlik sistemlerinin tarihsel gelişimleri incelendiğinde Sanayi Devrimi'nin bu süreçte bir yol ayrımı oluşturduğunu ve modern anlamda sosyal güvenlik sistemlerinin bu olaydan sonra ortaya çıktığını görebiliriz. Bunda belki de, sosyal güvenlik sistemlerinin varoluş nedeni olan risklerin büyük bölümünün, sanayileşmenin doğurduğu riskler olmasının da önemi vardır. 19. yüzyılın sonunda Almanya'da Bismarck, önemli bir sosyal politika aracı olarak sosyal güvenlik kavramına başvurmuştur. Bir yandan emek gücünün yeniden üretimine olanak tanıyan, öte yandan da işçileri sistem ile bütünleştirmeyi kolaylaştıran sosyal sigorta modeli oluşturarak modern anlamda ilk adımı atmıştır. Bu ülkeyi diğer Avrupa ülkeleri izlemiştir. Özellikle iki dünya savaşı arasında ve savaş sonrası dönemde sosyal güvenlik alanındaki çabalar yoğunlaşarak günümüze kadar gelmiştir.

TÜRKİYE'DE SOSYAL GÜVENLİĞİN YAPISI VE ÖRGÜTLENMESİ

Osmanlı İmparatorluğu döneminde doğal, dinsel, aile içi ve meslek içi dayanışma modelleriyle ortaya çıkan sosyal güvenlik anlayışı, ancak cumhuriyetin kuruluşundan sonra çağdaş ve kurumsal bir nitelik kazanmıştır. Türkiye'de bugünkü anlamda sosyal güvenlik sistemleri özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkmış ve Batı Avrupa'daki gelişmeleri izlemiştir. Sosyal güvenlik kuruluşlarının ortaya çıkmasında, ülkenin ekonomik, siyasal ve toplumsal koşulları belirleyici olmuştur. İkinci Dünya Savaşı sonrası ülkenin içinde bulunduğu ekonomik durum, çok partili siyasal yaşama geçiş, sanayileşmenin artması, köyden kente göçler, sosyal politikalara ağırlık verilmesine yol açmış ve bu alandaki gelişmelere ön ayak olmuştur. Özellikle 1960'lı, 70'li yıllar sosyal güvenlik uygulamaları açısından iyi bir başlangıç olarak kabul edilmektedir. Bu dönemde atılan adımlar, yaşama geçirilen düzenlemeler, bugünkü sistemimizin kökenini oluşturmuştur. Ancak sosyal güvenlik alanında yakalanan bu hızlı ivme 1980'lere gelindiğinde farklı bir boyut kazanarak yavaşlamış, hatta duraklama ve bir tür gerileme dönemine girmiştir. Özellikle küreselleşme süreci ve devletin sosyal alanlara desteğini azaltmasını veya bu alanlardan tamamen çekilmesini öngören liberal politikalar, sosyal güvenlik alanında ilerleme bir yana, kazanılmış bazı hakların kaybedilmesi tehlikesini de gündeme getirmiştir.

İŞÇİ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİ

Anayasa'da düzenlenen sağlıklı ve güvenli bir çevrede yaşama hakkının çalışma hayatındaki yansımaları, iş sağlığı ve güvenliği hakkıdır. İşverenin en temel borçlarından biri olan işçiyi koruma borcunun kapsamını da büyük ölçüde işçinin hayat ve sağlığının korunması oluşturmaktadır. Bu noktada iş sağlığı ve güvenliğine yönelik düzenlemeler işçinin hayatını ve sağlığını güvence altına almayı amaçlarken; yaşam ve sağlık hakkının hayata geçirilmesinde de en önemli adımı oluşturmaktadır. İşçi sağlığı ve güvenliği çalışmaları; işyerinde, işin yapılması sırasında çalışanın hayatını tehdit eden, genel olarak kaza ve hastalık şeklinde ortaya çıkan tehlikeleri yok etmeyi veya zarar verici etkilerini en alt düzeye indirgemeyi, böylece daha güvenli ve sağlıklı bir ortamda çalışmayı sağlamaya yönelik önlemlerin tümünü kapsamaktadır. İşçi Sağlığı ve Güvenliği Kavramının Açıklanması İşçi sağlığı ve güvenliği; işyerinde işin yapılması sırasında, fiziki çevre koşulları nedeniyle işçilerin karşılaştıkları sağlık sorunları ve mesleki tehlikelerin ortadan kaldırılması veya azaltılması için alınması zorunlu hukuki, teknik ve tıbbi önlemleri sağlamaya yönelik sistemli çalışmalardır. Daha geniş anlamda ise, bir işletmenin gerçekleştirdiği faaliyetlerden etkilenen tüm insanların (çalışanların, geçici işçilerin, alt işveren işçilerinin, ziyaretçilerin, müşterilerin ve işyerindeki herhangi bir kişinin) sağlığına ve

güvenliğine etki eden faktörlerin ve koşulların ortadan kaldırılması veya azaltılması çalışmalarıdır. İş sağlığı; iş ortamında ruhsal veya bedensel olarak sağlığı etkileyen mevcut veya olası risk faktörlerine karşı işçinin sağlığının korunmasını, çalışma koşullarının ve üretim araçlarının sağlığa uygun hale getirilmesini, iş ve üretim araçları ile işçi arasındaki uyumun sağlanmasını amaçlayan kuralları içermektedir. İş güvenliği; işin yapılması sırasında kullanılan araç, gereç ve maddelerin kullanım ve varlığından doğabilecek tehlikelere ve sağlığa zarar verebilecek koşullara karşı işçinin korunması için alınacak önlemleri içermektedir. Daha çok teknik özellikler taşıyan risklere karşı teknik bilgi ile belirlenebilecek önlemleri ifade etmektedir.

SOSYAL GÜVENLİK VE SOSYAL POLİTİKA İLİŞKİSİ

Sosyal güvenlik, sosyal politikanın gelirin yeniden dağılımını sağlamak amacını gerçekleştirmede kullandığı en kapsamlı ve en etkin araçtır. Diğer sosyal politika tedbirlerinden farklı olarak sosyal güvenlik; gelir düzeyi, yaşı, cinsiyeti ve mesleği ne olursa olsun toplumu oluşturan bütün fertleri, doğumlarından ölümlerine kadar bütün hayatları boyunca doğrudan ilgilendiren tedbirlerden oluşmaktadır. Sosyal güvenlik dışında hiçbir sosyal politika tedbiri bütün toplum kesimlerini bütün hayatları boyunca ilgilendiren bir içeriğe sahip değildir.

Avrupa Birliği Sosyal Politikasının Temelleri

• Avrupa'nın bütünleşme süreci özünde, "sosyal" değil "ekonomik" bir temel dayalı olarak başlamıştır. Sürecin ilk 30 yılına ekonomik bütünleşme yaklaşımı egemen olurken, Avrupa'nın bütünleşmesinin 50 yılı aşan tarihinde sosyal boyut hep varlığını korumuştur. Başlangıçta oldukça az olan ve yavaş bir süreç izleyen düzenlemeler 1970'li yıllardan sonra hızlanmış, Maastricht Antlaşması'ndan sonra ise belirginleşmeye başlamıştır.

• Yakın bir tarihe kadar sosyal politika kapsamındaki sosyal önlemlere, AB tarafından sadece "eşlik eden önlemler" gözüyle bakılmıştır. Bu yaklaşıma göre sosyal politika, ortak pazar için "onsuz olmaz" bir koşul değil, ortak pazar oluşturmanın özel bir çaba göstermeksizin kendiliğinden gerçekleşecek doğal bir sonucu olarak görülmüştür. Ne var ki ekonomik bütünleşme hedefiyle kurulan (1993'ten önceki adıyla) Avrupa Topluluğu, ekonomik bütünleşmenin sosyal uyum ve ilerleme olmaksızın gerçekleşemeyeceği düşüncesi değişen koşullar altında ve zaman içinde benimsemiştir. Birliğin gelişim sürecinde sosyal bütünleşme alanında yavaş bir ilerleme yaşanmış olsa da, 1970'lerden itibaren Avrupa'ya özgü bir sosyal model oluşturmaya başlanmıştır. Böylece yoksulluktan cinsiyet eşitliğine ve sağlık düzeyi şartlarına kadar daha geniş bir dayanışma ve yardımlaşma AB'nin gündemine girmiştir.

• AB'nin tarihinde ilk kez 1972 Paris Zirvesi'nde sosyal ilerleme ilkesi belirlenmiş ve daha sonraki yıllarda, buna birlik içinde sosyal uyum ve bütünleşme sürecinde sosyal tarafların katılımı ilkeleri izlemiştir. Özellikle Maastricht Antlaşması'yla "AB'nin temel hedefleri olan siyasi, ekonomik, parasal birlik ve güçlü bir iç pazar 'sosyal' olmadıkça tam anlamıyla gerçekleşemez" görüşünün iyice benimsenmesinden sonra sosyal politika alanında daha somut politikalar izlenmiştir. Gelişim Birinci Dönem (1951-1970)

• AB sosyal politikasının birinci aşaması olarak kabul edilen kuruluştan 1970'lerin başlarına kadar olan birinci dönem, sosyal politikanın büyük ölçüde ekonomi politikalarının gölgesinde kaldığı dönemdir. Topluluğun kuruluş yıllarında ekonomik bütünleşmenin hedef alınmış olması nedeniyle uygulanan politikalar da bu yönde ağırlık göstermiştir.

• Birinci dönem olarak adlandırdığımız bu dönemde, Roma Antlaşması'yla topluluğun sosyal politika uyumuna ilişkin bu tartışmalara bir orta yol getirilmeye çalışılmış ve bu amaçla antlaşmaya sosyal politika konusunda bir bölüm eklenmiş olsa da bu dönemde, sosyal politika tek başına ayrı bir politika alanı olarak değil, özellikle ekonomik politikanın bir eki olarak ele alınmıştır. Bu nedenle toplulukların ilk evresinde sosyal politika bir kenarda tutulmuş ve üye devletlere ait işler arasında görülmüştür. İkinci Dönem (1972-1992) • 1972 yılında gerçekleştirilmiş olan Paris Zirvesi, sosyal politika açısından yeni bir dönem ve topluluk sosyal politikası için ikinci bir aşama olarak nitelendirilmektedir. Paris Zirvesi'nde dokuz üye devlet ekonomik birliğe önem verdikleri kadar sosyal birliğe de önem vereceklerini deklare etmek suretiyle, sosyal politika alanında yeni ve ilerici adımların atılması çağrısında bulunmuştur. Bu gelişme Avrupa sosyal politikasına yeni bir ivme kazandırılmış ve bağımsız bir Avrupa sosyal politikası oluşmaya başlamıştır. Üçüncü Dönem (1992'den Günümüze)

• 1990'lı yıllar AB tarihinde dönüm noktası teşkil eden gelişmelerin gerçekleştiği yıllardır. 1980'li yıllarda tek pazarın kurulması, ekonomik ve parasal birliğin sağlanması yönünde başlatılan çalışmaların tamamlanması zorunluluğunun yanında, 1989 yılında Sovyetler Birliği'nin dağılması ve buna bağlı olarak Doğu Bloğu'nun dağılması, soğuk savaşın sona ermesi, Merkezi ve Doğu Avrupa Devletleri'nin serbest kalmaları, Almanya'nın birleşmesi gibi Avrupa kıtasındaki mevcut mimariyi tamamen değiştiren gelişmeler AT'nin AB'ye dönüştürülmesini gerekli kılmıştır. Temel Antlaşmalar Amsterdam Antlaşması Haziran 1997'de imzalanan ve 1 Mayıs 1999 tarihinde yürürlüğe giren Amsterdam Antlaşması ile Roma Antlaşması'nda büyük değişiklikler yapılmıştır. Amsterdam Antlaşması Doğu'ya doğru genişleme süreci öncesinde Avrupa Birliği'ne kimlik veren antlaşma olarak nitelendirilmektedir. 1990'lı yıllarda AB sosyal politika önlemlerinin çoğu Sosyal Politika Anlaşmasına ve "İşçilerin Temel Sosyal Haklarına İlişkin Topluluk Şartı"na dayanmıştır. Lüksemburg İstihdam Zirvesi 1997 yılında Lüksemburg Zirvesi ile ilk istihdam politikalarının temel ilkeleri belirlenmiştir. Bu bağlamda, üye ülkelerin hepsinde İstihdam Ulusal Eylem planları hazırlanmış ve uygulanma kriterleri benimsenmiştir. Lizbon Zirvesi Avrupa Birliği'nde, antlaşmalarda yapılan değişiklikler temelinde ele alınan sosyal politika alanında yaşanan büyük değişim, Mart 2000'de

Lizbon’da gerçekleştirilen olağanüstü zirvede saptanan yeni stratejik hedef ve ardından Aralık 2000’de yapılan Nice doruğunda kabul edilen Sosyal Politika Ajandası ile “Lizbon süreci” olarak adlandırılan yeni bir dönemle başlamıştır. Bu iki zirve toplantısı, gelecek on yıl için, yaklaşım değişikliği içeren yeni stratejik hedefin saptanması ve Sosyal Politika Ajandası’nın kabul edilmesi yönlerinden, Avrupa Birliği sosyal politikasının evriminde yeni bir dönemeç oluşturmuştur. Nice Antlaşması Nice Antlaşması, Fransa’nın Nice kentinde gerçekleştirilen Avrupa Birliği Liderler Zirvesi sırasında Avrupa Birliği’nin kurucu antlaşmalarının koşullarını iyileştirmek ve düzenlemek için kabul edilmiş bir antlaşmadır. Birlik için Avrupa Tek Senedi, Maastricht Antlaşması ve Amsterdam Antlaşması önemli değişiklikler gerçekleştirmiştir. Ancak Nice Zirvesi, genişleme perspektifi, kurumsal reforma yönelik hükümetler arası konferans, Temel Haklar Şartı gibi önemli konuların tartışıldığı bir platform oluşturmuştur. Nice Antlaşması sosyal politika alanında temelde var olan durumu korumayı sürdürücü yaklaşımı benimsemekle birlikte, bir takım yenilikler de getirmiştir. Nice Antlaşması başlangıçtan beri sürdürülen evrimci ve küçük adımlarla sınırlı ilerlemeler sağlama biçimindeki geleneksel yaklaşımdan ayrılmaksızın, sosyal politika alanında kimi yenilik ve ilerlemeler getirmiştir. Avrupa Birliği Anayasası 2005’te Avrupa Parlamentosu tarafından kabul edilen Avrupa Anayasası, toplam dört bölüm ve 448 maddeden oluşmaktadır. Anayasa’nın III. bölümünde 203-208 maddelerinde istihdam, 209-219 arasında ise sosyal politikaya ilişkin hükümler bulunmaktadır. Birliğin üye devletlerin istihdam politikalarının eşgüdümlemesini sağlamak için önlemler alması ve bunu, özellikle yönlendirici ilkeleri belirleyerek yapması; üye devletlerin sosyal politikalarının eşgüdümlemesini sağlamak için de girişimlerde bulunma hakkı Anayasa’nın birinci bölümünde yer alan bir başka kuraldır.

SOSYAL POLİTİKA AÇISINDAN SİVİL TOPLUM

• Sosyal politikanın ulusal ölçekte devlet ve sivil toplum kuruluşları olmak üzere iki temel tarafı mevcuttur. Sosyal politika devletin varlığını sürdürmeyi ve toplumun bütünlüğünü korumayı asli görevi olarak hedeflediği için sosyal politikada devletin sorumluluğu daha ağır basmaktadır. Devlet bu hedefine ulaşmak için yasalar çıkarır, bu yasaları hayata geçirir, ayrıca yasaların uygulanıp uygulanmadığını denetler ve sosyal politika önlemlerinin masraflarını karşılar. STK tarafında ise vakıflar, dernekler hem üyelerinin hem de toplumun geneli için yararlı olabilecek sosyal politika uygulamaları konusunda çalışır. Meslek odaları, işçi ve işveren sendikaları ise üyeleri için çalışma hayatının koşullarını iyileştirme çabası içinde devlete yardımcı olma görevini üstlenirler. STK'ların bu çabalarının tümü sosyal politikaya hizmet eder. • Modern anlamıyla sivil toplum kavramı; günümüz endüstrileşmiş toplumlarındaki demokratik yapıda, devlet kurumlarının dışında toplumun kendi kendini yönlendirmesidir. Devlet otoritesinin dışında bir şeyler yapma alışkanlığını edinmiş, devlete düşman olmayan; ancak devletten olabildiğince bağımsız olan toplum, sivil toplumdur. • Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konseyi STK için hukuksal çerçevede temel bir tanım üretmiştir. Buna göre STK; “İfade özgürlüğüne zarar vermemeleri koşuluyla kamusal yetkililer tarafından atanmış üyeleri kabul etse de bir devlet birimi tarafından ya da devletlerarası bir anlaşmayla oluşturulmamış bir örgüttür.” • Kâr gütmemesi, hükümetlerden bağımsız, özel sektörden farklı olması, gönüllü birliktelik unsuruna dayanması ve hayırsever unsurlar barındırması; dolayısıyla yukarıdaki kavramların tümünü kapsayıcı geniş bir çerçeveye sahip olması STK'ların ortak özellikleridir. • Bir topluluğun STK olarak adlandırılabilmesi için sekiz özelliğe sahip olması gerekmektedir: • Sürekliliğe sahiptir. STK'lar amaçsızca bir araya gelmiş insan topluluklarından ziyade; ortak bir düşünceyi, ideali veya inancı, hiçbir ticari amaç gütmeksizin savunmaya ve gerçekleştirmeye yönelik, hür iradeye sahip bireylerin oluşturduğu kurumsallaşmış örgütlerdir. • Sadece kendi üyelerine değil, toplumun geneline de yarar sağlar. • Ulusal hukuk çerçevesinde hazırlanan özel hukuksal bir biçime sahip olmalıdır. • Devletten bağımsızdır. Devletlerin görev ve yetki alanlarının belirlenip, bir anlamda sınırlandırılması amaçlanır. • Kâr gütmeyen kuruluşlardır. STK'lar çeşitli faaliyetlerinden ötürü belirli amaçlar doğrultusunda kullanabilmek adına kâr elde edebilirler. • Gönüllülük esasına dayanırlar. Bireylerin hür iradesiyle kurulan ve buna dayanan inançları, değerleri savunan, asli unsuru olan “Sivil Toplum” ile kaynaşmış ve demokratik bir çerçevede faaliyette bulunan örgüt niteliğindedir. • Kurulduğu ülkenin dışındaki ülkelerde de insani yardım projeleri, çevreyi korumaya, insan haklarını savunmaya yönelik girişimler gibi doğrudan eylemlerde bulunabilir. • Demokratik siyasal yaşamın ürünü olan yapılardır. Başka bir deyişle STK'lar doğrudan demokrasiye benzer bir şekilde karar alma süreçlerine katılımı sağlamaktadır.

DEVLET-SİVİL TOPLUM İLİŞKİSİ

• Devlet-sivil toplum ilişkisinin üç türde şekillendiği söyleyebiliriz. Bunlardan birincisi “yardımcı”, ikincisi “tamamlayıcı”, üçüncüsü ise “sınırlı müdahaleci” ilişkidir. Birinci tür olan yardımcı ilişkide, devlet tarafından yerine getirilmeyen hizmetler sivil toplum tarafından gerçekleştirilir. İkinci devlet-sivil toplum ilişkisi türü olan tamamlayıcı ilişkide, sivil toplum örgütleri hizmet üretiminde devletin paydaşdır ve genel olarak görevi, büyük ölçüde devlet tarafından finanse edilen hizmetlerin dağıtımının yerine getirilmesine yardımcı olmaktır. Üçüncü tür olan sınırlı müdahaleci ilişkide ise, sivil toplum örgütleri hizmet üretimi ve kamu sorumluluğunun yerine getirilmesi amacıyla devleti sürekli teşvik etmektedir. Bu türde yardımcı ve tamamlayıcı ilişkiye göre daha düşük düzeyde bir müdahale söz konusudur.

DEVLET-STK GÖRÜŞ ALIŞVERİŞİ

• Eğitim, sağlık, sosyal hizmet gibi alanlarda çalışan bazı STK'lar devletle daha yakın ilişki kurmaktadır. Öte yandan meslek oda ve birlikleri, işadamları dernekleri devletle sürekli diyalog halindedir. Türkiye’de STK'lar medyada birinci sayfalarda veya haber bültenlerinde ilk sırada yer bulamamaktadır. Ancak sivil toplum-devlet ilişkileri STK haberleri arasında medyada en çok yer alan temadır. Sivil toplum aktörleri arasında meslek oda ve birlikleri %35 gibi yüksek bir oranla medyada en fazla yer bulan STK'lardır. Ayrıca medyada yer alan STK haberlerin çoğunluğu “ekonomi” hakkında konular olduğu, “savunuculuk” ve “eğitim” konularının bunu takip ettiği belirtilmiştir. Meslek odaları/birliklerinin ve işadamları derneklerinin medya kanallarında diğerlerine nazaran daha yüksek yer bulmasının sebebi ekonomiyi yakından ilgilendiriyor olmalarıdır. Söz konusu kuruluşların,

sektörlerinin çıkarları doğrultusunda da olsa hem devletle hem kamuoyuyla uzmanlıklarını paylaşmaları açısından medyada yer bulmaları devletle daha sık ilişki kurabildiklerinin de bir kanıtı niteliğindedir.

DEVLET-STK İŞBİRLİĞİ (AVANTAJLAR)

• Devlet – STK işbirliğinin avantajlarını şu şekilde sıralayabiliriz: • STK'lar yürüttükleri faaliyetleri, devlete oranla daha az maliyetle ve daha hızlı gerçekleştirebilmektedir. STK'ların yönetim kurulundan çıkan hızlı bir değişim kararıyla hemen harekete geçerek değişen ihtiyaçlar doğrultusunda esnek davranabilmektedirler. Devlet STK'lar ile yaptığı işbirliğinde söz konusu esneklik avantajından yararlanmaktadır. • STK'ların finansal olarak devlet tarafından desteklenmeleri, süreklilikleri ve sürdürülebilirliklerini sağlamaktadır. Doğası gereği verimli çalışmayan kamu sektörü açısından ise kamu hizmetinin STK'lar aracılığıyla daha düşük maliyetle verimli bir şekilde sunulması en önemli avantajdır. • Devlet, kamu hizmetlerinin bir bölümünü STK'lara aktarırken özel sektörün ve kişilerin yapacağı bağışlar ve vereceği bedellerle bu hizmetin sunulmasına katkıda bulunmasını amaçlamaktadır. • STK'lar genelde kamuya yararlı faaliyetler yapıyor olmasından dolayı kamu hizmeti alanında devletin yanında yer alarak onun yükümlülüklerini hafifletip sınırlandırabilir. • STK'lar kamu hizmeti sunma alanında verimli ve esnek çalışabilecek niteliktedir. • STK'ların kamu hizmeti sunumunda devlet tarafından paydaş olarak kabul edilmesi durumunda devletin kaynak kullanımını gibi birçok alanda hesap verebilirliği ve şeffaflığı artmaktadır.

SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ SOSYAL POLİTİKAYI ETKİLEME FAALİYETLERİ

• STK'ların sosyal politikaları etkilemede kullandıkları başlıca yöntem, demokratik ve hukuki yollarla savunuculuktur. Savunuculuk; aktif bir süreçtir ve amacı karar verme yetkisine sahip olandan bir grubun çıkarları adına bir şey istemektir. Örgütlü sivil toplum bunu yaparken; lobicilik, sokak gösterileri, miting, grev, protesto, dilekçe veya oy gibi bazı baskı mekanizmaları kullanmaktadır.

İSTİHDAM POLİTİKALARI

Çalışma, insanın var olma koşullarından biri olup insanlık tarihinin başlangıcına kadar uzanan bir olgudur. Ancak günümüzde çalışmak isteyip iş bulamama, yani işsizlik, sosyal politika alanının en önemli sorunlarından biri olmayı sürdürmektedir. Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) verilerine göre, 2017 yılında dünya çapında işsizlik oranı %5,6 olarak gerçekleşmiş, işsiz sayısı ise 192 milyonu aşmıştır. ILO, hâlen çalışan 900 milyon kişinin günlük 2 dolar olan yoksulluk sınırının altında gelire sahip olduklarını belirtmektedir. Bu durumda her üç çalışandan biri, yaklaşık 1,1 milyar çalışan, ya işsiz ya da yoksuldur. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)'nin Hane Halkı İşgücü Araştırması sonuçlarına göre, Türkiye'de 2019 yılının Mart ayında işsizlik oranı %14,1'dir.

ÇALIŞMA HAKKI

Sanayi Devrimi ile birlikte ücretli emeğin doğup yaygınlaşması, zamanla çalışma hakkı kavramını da gündeme getirmiştir. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 23. maddesine göre; herkesin çalışmaya, işini serbestçe seçmeye, adil ve elverişli çalışma koşullarına ve işsizlikten korunmaya hakkı vardır. Çalışma hakkı, bireyin geçim olanak ve araçlarını sağladığından yaşama hakkının devamı niteliğindedir. Bu nedenle, işsizlikle mücadeleyi toplumların ve hükümetlerin en başta gelen görevlerinden biri hâline getirmektedir. Çalışma hakkı ve işsizliğin önlenmesi insana verilen değerinde bir göstergesidir.

İSTİHDAM KAVRAMI

İstihdam dar ve geniş anlamda tanımlanabilmektedir. Dar anlamda istihdam, yalnızca emek faktörünün kullanımını ile ilişkilidir. Geniş anlamda istihdam ise emeğin yanı sıra doğal kaynaklar, sermaye gibi diğer üretim faktörlerinin kullanımını da içermektedir. İstihdam kavramı eksik istihdam, tam istihdam ve aşırı istihdam olarak üç sınıfta incelenebilmektedir. Eksik istihdam, üretim olanaklarının tümünün kullanılmadığı bir durumu anlatmaktadır. Tam istihdam, üretim olanaklarının tümüyle kullanıldığı, aşırı istihdam ise üretim olanaklarının aşırı kullanıldığı bir durumdur.

İŞSİZLİK VE İŞSİZLİK TÜRLERİ

İşsizlik, 15 ve daha yukarı yaşta olup, çalışma isteği ve yeteneğine sahip kişilerin çalışma olanağı bulamamasıdır. Diğer bir anlatımla, bir ülkenin iş gücü ile istihdamı arasındaki fark olarak tanımlanmaktadır. İş gücü, çalışanlar (istihdam edilenler) ile işsizlerin toplamından oluşmaktadır. İşsizlik oranı ise işsizlerin iş gücüne bölünmesi ile hesaplanmaktadır. İşsizlik oranı = (İşsizler / İş gücü) X 100 İşsizliğin hem ekonomik hem de toplumsal maliyeti bulunmaktadır. İşsizlik genel olarak gizli ve açık işsizlik olarak ikiye ayrılabilir. İşsizlik türleri, işsizliği azaltmaya yönelik politikaların belirlenmesi açısından oldukça önemlidir. Gizli İşsizlik Üretim teknolojisi sabitken, herhangi bir işte çalışan kişiler buradan alınıp başka bir işte çalıştırıldıklarında, önceki çalıştıkları iş yerinin üretim hacminde bir azalma meydana gelmiyorsa gizli işsizlikten söz etmek mümkündür. Açık işsizlik Açık işsizlik; geçici işsizlik, yapısal işsizlik, konjonktürel işsizlik ve mevsimsel işsizlik olarak dört grupta incelenebilir. Geçici işsizlik; işçilerin yer ve iş değiştirmesi sonucu veya iş gücü piyasasına yeni girenlerin işe girmelerine kadar geçen sürede ortaya çıkan işsizlik türüdür. Genellikle kısa sürelidir. Yapısal işsizlik, bir iş gücü piyasasında talep ve arz edilen beceriler arasındaki uyumsuzluk sonucu ortaya çıkan uzun süreli bir işsizlik türüdür. Konjonktürel işsizlik, ekonomik faaliyetlerin ekonominin daralma veya genişleme dönemlerine bağlı olarak azalması veya artmasıdır. Mevsimlik işsizlik, hava şartları ve mevsim değişimleri sonucu üretimde meydana gelen aksamaların doğurduğu işsizlik türüdür. Mevsimlik işsizlik, tarım, turizm ve inşaat gibi üretimin veya talebin doğa koşullarına bağlı olduğu sektörlerde daha etkilidir.

İŞSİZLİK SORUNUNUN ÇÖZÜMÜNE YÖNELİK İSTİHDAM POLİTİKALARI

İşsizliği önlemeye veya etkilerini azaltmaya yönelik istihdam politikaları aktif ve pasif istihdam politikaları olarak iki grupta sınıflandırılmaktadır. Aktif istihdam politikaları, işsizlerin çalışma yaşamına dönüşlerini kolaylaştırma amacını taşır. Bu çerçevede, emeğin niteliğini yükseltmeyi amaçlayan eğitim programları, istihdam yaratma programları, bilgilendirme, işe yerleştirme, işsizliğin yoğun olarak yaşandığı bölgelerde işyerlerinin mali bakımdan desteklenmesi, girişimciliğin özendirilmesi gibi faaliyetlere odaklanır. Pasif istihdam politikaları, işsizlik sigortası ve işsizlik yardımları yoluyla işsizlere gelir desteği sağlamaya yönelik politikalarlardır. Dolayısıyla pasif istihdam politikaları, işsiz bireylere iş bulmak yerine işsizliğin bireysel ve toplumsal maliyetlerini azaltmaya yönelik politikalarlardır.

DÜNYADA İSTİHDAM VE İŞSİZLİK

2004 yılında %6,4 olan dünya işsizlik oranı, son yıllardaki düşüş eğilimini tersine çevirerek 2010'lu yılların başlarında yeniden %6,4 olarak gerçekleşmiştir. Ancak daha sonra bir miktar gerilemiştir. 2017 yılında dünya çapında işsizlik oranı %5,6 olarak gerçekleşmiş, işsiz sayısı ise 192 milyonu aşmıştır. Küresel düzeyde yeterli düzeyde istihdam yaratılmadığı gibi istihdam yaratılan alanlardaki işlerin niteliği konusunda da ciddi kaygılar yaşanmaktadır.

TÜRKİYE'DE İSTİHDAM VE İŞSİZLİK

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)'nin Hane Halkı İş gücü Araştırması sonuçlarına göre, Türkiye'de 2019 yılının Mart ayında %14,1 olan işsizlik oranı dünya işsizlik oranınının 2.5 katıdır. Türkiye'de işsizlikten en çok etkilenen grup 15-24 yaş aralığında bulunan genç nüfustur. Türkiye'de genç işsizliği yetişkin işsizliğinin yaklaşık iki katı olup, aynı dönem için %25,2 olarak gerçekleşmiştir.

TÜRKİYE'DE İŞSİZLİKLE MÜCADELE VE İSTİHDAM POLİTİKALARI

Türkiye'de istihdamın en önemli sorunu, iş gücüne katılım oranınının düşük olmasıdır. Türkiye'de çalışma çağındaki nüfusun yaklaşık yarısı iş gücüne katılmaktadır. Mart 2019 döneminde Türkiye'de 61.177 bin olan çalışma çağındaki nüfusun yalnızca 32.339 bini iş gücüne katılmakta, 28.838 bini iş gücüne dahil olmamaktadır. Türkiye'de 2019 yılı itibarıyla istihdamın yaklaşık altıda biri (%17,3) tarım sektöründe, beşte biri (%19,7) endüstri sektöründe, yarısından biraz fazlası ise (%57,4) ise hizmetler sektöründe çalışmaktadır. Mart 2019 verilerine göre toplam istihdam içerisinde ücretli veya yevmiyeli olarak çalışanların oranı %68,5'e ulaşmıştır. Mart 2019 verilerine göre kendi hesabına çalışanların toplam istihdam oranı %17,3 iken, ücretsiz aile işçilerinin oranı %9,8'dir. İşveren olarak çalışanların oranı ise yalnızca %4,4'tür. 2019 yılı Mart ayı verilerine göre toplam 27.795 istihdam edilenin 9.428'i, yani %33,9'u kayıt dışı çalışmaktadır. Mart 2019 döneminde işsizlik oranı 2009 krizinde olduğu üzere %14,1 seviyesine ulaşmıştır. Türkiye'de işsizlik özellikle gençler arasında önemli bir sorundur. Türkiye'de gençlerdeki işsizlik oranı dünya genç işsizliği oranınının yaklaşık iki katına ulaşmakta olup, %25,2 olarak gerçekleşmiştir. Türkiye'nin demografik, ekonomik ve istihdam yapısı, aynı anda birden çok işsizlik türünün var olmasına neden olmaktadır. Türkiye'de işsizlik sorununun çözümü için hem aktif hem de pasif istihdam politikaları uygulanmaktadır. İŞKUR'un aktif istihdam politikaları kapsamında uyguladığı başlıca programlar; istihdam garantili iş gücü yetiştirme kursları, kendi işini kurmayı planlayanlara yönelik meslek edindirme kursları, meslek geliştirme kursları, özürülleri kapsayan mesleki eğitim ve rehabilitasyon hizmetleri, hükümlülerin mesleki eğitimine yönelik çalışmalar, işsizlik sigortası kapsamında işsizlere verilen eğitimlerdir. Türkiye'de pasif istihdam politikaları kapsamında, işsizlik sigortası uygulaması bulunmaktadır. Türkiye'de işsizlik sigortası oldukça geç bir tarihte, 4447 sayılı İşsizlik Sigortası Yasası ile 1 Haziran 2000 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

ÇALIŞMA İLİŞKİLERİ

Çalışma ilişkileri, sanayileşmenin doğurduğu bireysel düzeydeki işçi işveren ilişkilerinden, örgütlü gruplar arasındaki toplu iş ilişkilerine geçişle ortaya çıkmıştır.

ÇALIŞMA İLİŞKİLERİ KAVRAMI

Sanayileşmenin doğurduğu çalışma ilişkileri; odağında bölüşüm ve çalışma koşullarına yer veren, emek ve sermaye örgütleri arasındaki toplu pazarlıklara dayalı kurumsallaşmış bir ilişkiler bütünüdür. Talas'a göre çalışma ilişkileri deyimi, esas itibarıyla üretime katılmakta olan insanlar arasında oluşan ilişkilerle birlikte, onların örgütleri aracılığıyla sağladıkları ilişkileri ve izledikleri yöntemleri belirlemektedir. Çeşitli ülkelerde ve çeşitli yazarlarca çalışma ilişkileri teriminin yerine değişik terimlerin kullanıldığı görülmektedir. Bunlar; endüstri ilişkileri, mesleki ilişkiler, eşit yanlı ilişkiler, sendikal ilişkiler, toplu ilişkiler, iş ilişkileri, işçi-işveren ilişkileri ve emek sermaye ilişkileridir. Çalışma ilişkileri kavramını oluşturan beş önemli unsurdan söz etmek mümkündür. Bunlar; • Çalışanlarla işverenler arasında çalışma eyleminden kaynaklanan bir iş ilişkisinin bulunması, • İş ilişkisinin üretim sonucu elde edilen artığın ücret ve kâr olarak bölüşümünü kapsaması, • Çalışma koşulları ve kurallarının karşılıklı belirlenmesi, • İlişkilerin kurumsallaşmış olması, • Çözüm yollarının çatışmacı veya barışçı sürekliliği kapsamasıdır. Özetle çalışma ilişkilerinin ilgi alanını belirleyen konular; 1. İşçi-işveren ilişkilerini çevreleyen sosyo-ekonomik düzen, 2. Sendikaların özellikleri, 3. Sendikaların taktik ve stratejileri, 4. Toplu pazarlığın yapısı, 5. Devlet kontrolünün çerçevesidir.

ÇALIŞMA İLİŞKİLERİNİN NİTELİĞİ

Çalışma ilişkileri alanının disiplin niteliği tartışılmaktadır. Çalışma ilişkilerinin disiplinler arası bir nitelik taşıdığını savunan yazarlar çoğunluktadır. Buna göre, çalışma ilişkileri; sosyoloji (çalışma sosyolojisi vb.), ekonomi, psikoloji (özellikle çalışma psikolojisi, sosyal psikoloji), hukuk ve siyaset bilimi gibi birçok disipline başvurulmasını ve onların katkılarından yararlanılmasını gerektirir. Çalışma ilişkilerinin disiplinler arası bir nitelik taşıdığı görüşünü paylaşan Dunlop'a göre çalışma ilişkileri; tarih, ekonomi politik, siyaset bilimi, psikoloji ve hukuk gibi birçok disiplinin yalın bir birikimi olmaktan öteye, bu disiplinlerin karşılaştığı bir kavşak-alandır.

ÇALIŞMA İLİŞKİLERİNİN ÖNEMİ

Çalışma ilişkilerinin dinamikliği sadece bağımlı çalışan ve çalıştıran açısından değil, tüm toplum için önemli gelişmelere yol açar. Demokrasi ve bu bağlamda da insan hakları, sosyal güvenlik gibi alanlar ve kurumlar, çalışma ilişkilerinde taraflar arasındaki yıllara hatta yüzyıllara yayılan çatışmaların bir sonucudur. Batı toplumlarında demokrasi, kapitalizmin doğuşunun kaçınılmaz ve doğal sonucu olarak ortaya çıkmış değildir. Demokrasi, Sanayi Devrimi sonrası üretim ilişkilerinin yeniden şekillenmesine yol açan kapitalist sistemin ürünü olan işçi sınıfına dayalı toplumsal ve siyasal hareketlerin, kapitalizme rağmen ve kapitalizmin bünyesinde mevcut temel eğilimlerle çelişen kazanımların bir ifadesi olarak doğmuştur.

ÇALIŞMA İLİŞKİLERİNDE KURAMSAL YAKLAŞIMLAR

Çalışma yaşamındaki sorunları, olayları ve olguları anlamak ve değerlendirmek için farklı kuramsal yaklaşımlar geliştirilmiştir. Çalışma ilişkilerine farklı yönlerden yaklaşan bu kuramları altı grupta incelemek mümkündür. Bunlar; klasik yaklaşım, sistem yaklaşımı, kurumsal yaklaşım, sosyolojik yaklaşım, Marksist yaklaşım, neokorporatist yaklaşım ve insan kaynakları yaklaşımıdır. Klasik Yaklaşım Çalışma ilişkileri alanındaki ilk kuramı oluşturan klasik yaklaşım, İngiliz araştırmacılar Beatrice ve Sidney Webb tarafından 1897 yılında yayımlanan "Industrial Democracy (endüstriyel demokrasi)" kitabı ile gündeme gelmiştir. Webb'ler, işçi ve işverenlerin sendikalaşma, toplu pazarlık, grev ve lokavta başvurma haklarından özgürce yararlanmaları, devletin bu haklardan yararlanmayı engelleyecek herhangi bir yasal engel getirmekten kaçınması gerektiğini belirtmişlerdir. Sistem Yaklaşımı Sistem yaklaşımı, çalışma ilişkileri alanında en çok kabul gören, en çok tartışılan ve en çok eleştirilen kuram olma özelliği göstermektedir. Çalışma ilişkileri alanında sistem yaklaşımını ilk kez 1958 yılında "industrial relations systems (endüstriyel ilişkiler sistemi)" ile John T. Dunlop ortaya atmıştır. Endüstri ilişkileri sistemi, sosyal sistem bütününe belirli bir parçasını oluşturan bir alt sistemdir. Genel sistemle karşılıklı bir etkileşim içinde bulunan endüstri ilişkileri sistemi, iktisadi ve siyasi alt sistemlere ayrılır. Dunlop'a göre endüstri-çalışma ilişkileri sisteminin dört ögesi vardır: □ Aktörler □ Bağlam □ Kurallar □ İdeoloji Kurumsal Yaklaşım Çoğulcu yaklaşım olarak da

adlandırılan kurumsal yaklaşım, Webb'lerin kaldığı yerden başlanan ve Dunlop'un sistem yaklaşımı ile siyaset biliminin çoğulculuğundan yararlanarak oluşturulan bir kuramdır. Önemli temsilcilerinden olan Alan Flanders'e göre endüstri ilişkileri, endüstrideki yapısallaşmış ve düzenlenmiş bazı ilişkileri kapsamaktadır. Webb'lerin aksine toplu pazarlığı ticari bir pazarlık değil, diplomatik yollarla yürütülen karşılıklı baskı yolu olarak tanımlamaktadır. Toplu pazarlıklar, tarafların örgütleri arasındaki güç ilişkilerini ve ortak bir sözleşmeyi belirleyen politik bir kurumdur. Sosyolojik Yaklaşım Sosyologların çalışma ilişkileri alanına ilgisi nedeniyle 1950'li yıllardan bu ana bir disiplin olan çalışma sosyolojisinin yanı sıra bir de "endüstri ilişkileri sosyolojisi" alt disiplini oluşmaya başlamıştır. Bu alana katkıda bulunan sosyologların başında Margerison gelmektedir. Margerison, Flanders'in kurumsal yaklaşımın çürütmeye çalışmıştır. Margerison'a göre, endüstri ilişkilerinin temelinde çalışma uyumsuzlukları vardır ve kurumsal yaklaşım bu uyumsuzluklar ile ilgili araştırma alanını daraltmaktadır. Oysa uyumsuzluklar ve çatışmalar endüstri ilişkilerinin özüdür. Bu yaklaşıma göre, hem sistem hem de kurumsal yaklaşım, endüstri ilişkilerinin temel unsuru olan uyumsuzluk ve çatışmaların yapısı ve nedenlerini açıklamayı bir kenara bırakmış, kuralların yapılması ve kurumlar mekanizmasına gereğinden fazla değer vermiştir. Marksist Yaklaşım Marx ve Engels döneminde sendikaların gelişim sürecinde olması, çalışma yaşamını düzenleyen kurumların oluşmaması ve toplu pazarlık sürecinin henüz başlangıç aşamasında olması, Marksist yaklaşımın sistematik bir endüstri ilişkileri kuramı üzerinde durmasını engellemiştir. Gerçekte Marksist yaklaşım, yalnızca endüstri ilişkileri alanına özgü bir kuram olmayıp, genel bir toplumsal değişim kuramıdır. Bu nedenle, Marksist teorinin endüstri ilişkileri alanına uyarlanması Allen, Vidal ve Hyman gibi Marksist kuramcılar tarafından daha sonraları gerçekleştirilmiştir. Neokorporatist Yaklaşım Endüstri ilişkileri alanında devlet ile çıkar grupları arasındaki ilişkiyi tanımlamak için korporatizm kavramı kullanılmaktadır. Korporatizm özellikle II. Dünya Savaşı'ndan sonra altın çağını yaşamıştır. Ekonomik ve sosyal kalkınmanın birlikte ele alındığı ve bu amaçla devlete önemli görevlerin yüklendiği bu dönemde devlet, sendikaları ulusal büyüme ve kalkınma programlarının önemli bir unsuru olarak görüp desteklemiştir. Yine bu dönemde toplu pazarlık, endüstri ilişkileri alanında kural oluşturmanın en önemli kurumu olarak görülmüştür. Devlet bu dönemde endüstri ilişkileri alanında tarafsız, ancak zaman zaman taraflı, düzenleyici ve yönlendirici bir işlev yüklenmiştir. İnsan Kaynakları Yaklaşımı Günümüzde endüstri ilişkileri alanı, bireysel örgütler için strateji geliştirme alanına doğru kaymaya başlamıştır. Daha çok büyük ölçekli ve katma değeri yüksek olan bilgisayar, otomobil ve iletişim alanlarındaki işletmelerde gözlenen bu dönüşüm, sendikasız endüstri ilişkileri olarak da adlandırılmaktadır. Bu dönüşümün bir diğer adı da İnsan Kaynakları Yönetimi (İKY) olup, İKY, istihdam ilişkisinin yapısı, istihdamla ilgili kararlar, faaliyetler ve konuları içermektedir.

ÇALIŞMA İLİŞKİLERİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ

Çağdaş anlamda çalışma ilişkilerinin ortaya çıkmasına yol açan taraflar olan işçi ve işveren, Sanayi Devrimi ile ortaya çıkmıştır. Çalışma ilişkilerinin kökeni incelendiğinde, kölelik ve tutsaklık dönemindeki çalışma ilişkileri ile lonca düzeni içindeki çalışma ilişkileri süreçleri karşımıza çıkmaktadır. Ortada yapılan bir iş ve o işi yapan bir kişi ve yaptırın ayrı bir kişi bulunmaktadır. Bu bağlamda temel anlamda çalışma ilişkilerinin unsurları; iş, işçi, işverendir. Çağdaş Anlamda Çalışma İlişkilerinin Geçirdiği Aşamalar Kapitalist toplumlarda, devletin rolüne ve amaçlarına bağlı olarak çalışan ve çalıştıran ilişkilerinin Sanayi Devrimi'nden günümüze kadar uzanan evrimi boyunca geçirdiği niteliksel dönüşümler dört aşamaya ayrılmaktadır. Bu aşamaları içeren dönemler; "liberal ve bireyci", "karışmacı", "toplum iş ilişkileri" ve "neoliberal" dönemlerdir.

TÜRKİYE'DE ÇALIŞMA İLİŞKİLERİNİN KURUMSALLAŞMASI

2012 tarih ve 6356 sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Yasası'nda sendika, "İşçilerin veya işverenlerin çalışma ilişkilerinde, ortak ekonomik ve sosyal hak ve çıkarlarını korumak ve geliştirmek için en az yedi işçi veya işverenin bir araya gelerek bir iş kolunda faaliyette bulunmak üzere oluşturdukları tüzel kişiliğe sahip kuruluşları" olarak yer almaktadır.

GİRİŞ

Günümüzde yaşanan önemli sosyal politika sorunları arasında işsizlik, gelir dağılımı ve adaletsizliği, yoksulluk ve sosyal dışlanma gündemdeki yerlerini korumaktadır. İşsizlik günümüzde bütün dünya ülkelerinin karşı karşıya bulunduğu önemli bir sorundur. Bu sorun, ekonomik sorunların yanında, günlük aktivitelerin ritmini bozarak, aile ve toplum ilişkilerini değiştirerek, ekonomik ve sosyal yaşamın her alanını olumsuz yönde etkilemektedir.

İŞSİZLİK

İşsizlik, gelişmişlik düzeyi ne olursa olsun günümüz toplumlarının yoksulluktan sonra yaşadığı en önemli sosyal sorunların başında gelmektedir. İşsizliğin nedenleri arasında bulunan ekonomik nedenler ve hızlı kentleşmenin getirdiği sorunlar hemen hemen her ülkede yaşanmaktadır. Talas'a göre bir ülkede, ekonomik düzenin düzgün bir şekilde işleyip işlemediği, geçerli ücret düzeyinde çalışmak isteyen herkese uygun iş sağlanıp sağlanamamasıyla ölçülür. İşsizliğin Tanımı, Nedenleri ve Sonuçları Günümüze kadar işsizliğin birçok tanımı yapılmıştır. Talas'a göre işsizlik, kişi ve toplum düzeyinde ele alınarak iki yaklaşım içinde tanımlanabilir. Kişi düzeyindeki işsizlik tanımı; çalışma yeteneğinde, isteğinde ve çalışmaya hazır olup da gelir getireceği bir işe sahip olamama durumudur. Bu tanımda önemli unsurlar bulunmaktadır. Bunların başında bireyin isteyerek, kendi arzusuyla çalışmaktan kaçınmaması durumu gelmektedir. Diğer ise, bireyin iş piyasasındaki geçerli ücret ve çalışma koşullarına razı olması ve yeteneğine uygun bir iş bulduğunda o işi kabul edecek durumda olmasıdır. Toplumsal açıdan işsizlik "üretken kaynakların gereksiz yere, boşa harcanması" anlamına gelmektedir. İşsizliğin Nedenleri İşsizlik, temelde ekonomik süreçlere bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. Buna karşılık toplumsal ve bireysel nitelikli pek çok değişken de işsizliğin nedenleri arasında etkili olmaktadır. Ülkelerin gelişmişlik düzeyleri, nüfus artış hızı, göç ve kentleşme, eğitim, yaş ve cinsiyet ve engellilik durumu da işsizliğin önemli nedenleri arasında yer almaktadır. İşsizliğin Sonuçları İşsizlik, bireysel özellik ve nedenlerden kaynaklanabileceği gibi toplumsal nedenlerden de kaynaklanabilir. Ancak her iki durumda da birey ve toplum üzerinde yıkıcı etkilere neden olabilmektedir. İşsizlik diğer toplumsal sorunların kaynağı olabilecek bir sorun olarak değerlendirilmektedir. Bunlar; sosyal sonuçlar, aileye ilişkin sosyal problemler, yoksulluk, suç ve intiharlar şeklinde görülebilmektedir. İşsizliğe Yönelik Sosyal Politikalar Dünyada ve Türkiye'de işsizliğin nedenleri incelendiğinde, işsizliğin, ekonomik gelişmişlik düzeyi ne olursa olsun bütün toplumların gündeminde yer almaya devam ettiği görülmektedir. Bu açıdan, gerek politikacı ve yöneticilerin gerekse bilim adamlarının ve sivil toplum kuruluşlarının sorunu anlama ve çözümünü yönünde yoğun çaba harcamalarına neden olmaktadır. Nedenlerinin iyi anlaşılması, sorunun çözümü yönünde etkili olmanın temel şartıdır. Her toplumsal sorun ve olgu gibi çok sayıda ve oldukça karmaşık neden ve sonuçlara sahip olan işsizlik, disiplinlerarası bir konu olmaya devam etmektedir. Unutulmaması gereken bir nokta, işsizliğin toplumsal adaletsizliği belirleyen en önemli unsur olduğudur. Çünkü işsizliğin (özellikle açık işsizliğin) yaygın olduğu bir toplumda işsiz kitleler "sıfır gelir" elde etmektedir. İşsizlik ve neden olduğu yoksulluğa bağlı olarak bireylerin yaşam standartlarında ortaya çıkan ani düşüşler, açlık, beslenme bozukluğu ve bebek ölümlerine ve başka sağlık sorunlarına neden olmaktadır. İşsizliğin hastalık ve ölüme neden olan etkisi ise daha uzun sürede ortaya çıkmaktadır. İstihdam ve işsizlik ülkemizin gerek kısa gerekse orta ve uzun dönemde çözmesi gereken en önemli sorunlar arasındadır. İstihdam ve işsizlik, ülkemizin ekonomik ve sosyal yapısının yanı sıra uygulanmakta olan makro-ekonomik politikalara bağlı olarak ortaya çıkan sorunlardır. Kırdan kentlere olan hızlı göç olgusunun giderek artması yaşanan ekonomik sorunu daha da ağırlaştırmaktadır. Gelir Dağılımı ve Adaletsizliği Gelir yoksulluğu, yaşamı sürdürmek ya da asgari yaşam standardını karşılamak için birey ya da hane halkının ihtiyaç duyduğu temel gereksinimlerin karşılanabilmesi bakımından yeterli miktarda gelirin elde edilememesi durumu olarak tanımlanabilir. Genelde sanayisi gelişmiş toplumların, tarımla uğraşan toplumlardan daha varlıklı olduğu kabul edilir. Sanayi ürünlerinin tarım ürünlerinden daha çok gelir getirdiği bir gerçektir. Ancak gelir çokluğu yanında bu gelirin nasıl dağıldığı da önemlidir. Gelir dağılımının sosyal adalet ve hakça bölüşüm düşüncesine ne kadar uygun olduğu toplumdaki yoksulluk olgusunu belirler. Türkiye'nin 2017 yılında 0,791 düzeyinde olan İGE değeri, yüksek insani gelişme kategorisindeki ülkeler için ortalama 0,757 ve ayrıca Avrupa ve Orta Asya ülkelerinin 0,771 olarak hesaplanan insani gelişme değerinin üzerinde olmuştur. Avrupa ve Orta Asya ülkeleri arasında 2017'deki İGE sıralaması ve nüfus büyüklüğü anlamında Türkiye'ye yakın

ülkeler, 80. sıradaki Azerbaycan ve 67. sıradaki Sırbistan olmuştur. Gelir dağılımındaki adaletsizlik, büyük ölçüde işsizlik, hayat pahalılığı, kötü yönetim ve sık yaşanan ekonomik krizler, küreselleşmenin olumsuz etkileri, yetersiz sosyo-ekonomik politikalar ve son yıllarda had safhaya ulaşan yolsuzluklar gibi yapısal sorunlar nedeniyle, ülkemizde yoksul birey toplum gittikçe daha fazla yoksullaşma riskiyle karşı karşıyadır. Toplumsal barışı ve huzuru sürdürebilmek için sosyal politika önlemlerinin alınması gerekir.

YOKSULLUK

Yoksulluk, farklı boyutları içeren çok yönlü bir sosyal sorundur. Yoksulluğun belirlenmesi zamana ve yere göre değişmektedir. Ayrıca yoksulluğun tek bir tanımı bulunmamaktadır. Bir toplumda yoksul olarak kabul edilen kimse, diğer bir toplumda yoksul olarak kabul edilmemektedir. Öte yandan, yoksulluk sadece açlık olarak kabul edilmemekte, sağlık, barınma ve eğitim gibi yaşam koşullarını belirleyen tüm etkenlerle ilişkilendirilmektedir. Yoksulluğun Tanımı, Nedenleri ve Sonuçları Dünya Bankası'nın yoksulluk tanımı şöyledir. Yoksulluk "en düşük yaşama standardına ulaşamama durumu" dur. Townsend'in yoksulluk tanımı; toplum içinde bireyler, aileler ve gruplarda temel gıda ihtiyaçlarını karşılamayan ve toplumsal etkinliklere katılamayan, aktif unsur haline gelemeyen, geleneksel ölçüde yerleşmiş yaşam standardını tutturamayan kimselerin yoksul olduğunu belirtmiştir. Bu tanımda; dar anlamda yoksulluk öğelerine yer verilmekteyse de çağdaş refah toplumu anlayışı çerçevesinde toplumsal katılım ve toplumun aktif üyesi olma boyutu da vurgulanmıştır. Temel ihtiyaçlar ve yaşam standardı aynı ölçüde önemsenmiştir. Yoksulların genel özellikleri sıralanırsa; bunların düşük gelirli, düşük ömür beklentili, kötü beslenen, kötü meskenlerde barınan, çok çocuklu, engelli ve hasta üyelerinin olma olasılığı yüksek ailelerdir. Yoksulluğun Nedenleri Zastrow ve Bowker, yoksulluğun sebeplerini uzun bir liste olarak verir ve listeye daha pek çok sebeplerin eklenebileceğini belirtir. Biz de bu liste paralelinde yoksulluğun belli başlı sebeplerini, bireysel ve toplumsal başlıkları altında iki grupta ele alabiliriz: Bireysel ve toplumsal nedenler. Yoksulluğun Sonuçları İnsanların temel ihtiyaçlarının karşılanabilmesi asgari düzeyde bir ekonomik güce bağlıdır. Ekonomik gücü de sahip olunan gelir, para veya maddi değeri olan malvarlığı belirler. Ekonomik gücün olmaması, ihtiyaçların karşılanamaması demektir. Bu sonuç her şeyi kapsayan bir çerçevedir. Para herkes için farklı anlam ifade eder. Değişik yaş, ortam ve zamanda değişik anlamı vardır; çünkü ihtiyaçlar farklıdır. Yoksulluğun sağlık, barınma, eğitim, duygusal gelişim ve diğer sosyal sorunların oluşumu üzerinde etkisi bulunmaktadır. Yoksulluğun diğer sosyal sorunlarla ilişkisine dair yukarıdakiler gibi birçok örnek verilebilir. Görülmektedir ki; yoksulluk birçok sosyal sorunun hem nedeni hem de sonucu olabilir. Yoksulluğun diğer sosyal sorunlarla ilişkisi oldukça karmaşıktır. Yoksulluğun bu karmaşık ve çok boyutlu yapısı, onun çözümünü zorlaştırmaktadır. Çünkü yoksulluğu çözmek için birçok sosyal sorunu çözmek gerekmektedir. Bu nedenle yoksulluğun çözümünün kısa vadede gerçekleşmesi mümkün gözükmemektedir. Bu temelde çok boyutlu planlar ve politikalar geliştirilmelidir. Ayrıca yoksulluk sorunuyla ilgilenen uzmanlar, yoksulluk sorunu kadar tüm diğer sosyal sorunlar hakkında da bilgi sahibi olmalıdır. SOSYAL DIŞLANMA Günümüzde bu tür bir yoksulluk anlayışının halen geçerli olup-olmadığının tartışılması gerekmektedir. Ait olunan toplumsal katmana ve gruplara bağlılığın azaldığı, bireysel ve toplumsal parçalanmanın yaşandığı dönemde öne çıkan "bireyin kendini kurtarma hevesi" ahlaki hassasiyetlerin ve değerlerin önceki algılamalardan daha farklı bir nitelik sergilediğine yönelik bir kanı oluşturmaktadır. Bu noktayı daha geniş kapsamlı başka bir çalışmaya bırakıp, yoksulluğun anlaşılmasına katkı sağlayacak önemli bir kavram olan sosyal dışlanma üzerinde durulmalıdır: Sosyal Dışlanmanın Tanımı ve Unsurları Dışlama kavramını, bireylerin ya da grupların hem belli maddi kaynaklardan dışlanması ya da toplumun diğer bazı grupları, katmanlarıyla sosyal bağlar kurmasının zorlaşması olarak anlamak mümkündür. Bu aynı zamanda, nicelik olarak toplumda önemli yer işgal eden bir kitlenin, aynı toplumda erk sahibi olan kitleyle sosyal-kültürel ilişkilerinin gelişmemiş olması daha da ötesi sayıca büyük kitlenin ulusal politikaları belirlemede etkisiz kılınması anlamına gelmektedir. Konuya bu açıdan yaklaşıldığında dışlanmanın yoksulluk kavramıyla benzer bir içeriğe sahip olduğu kolaylıkla söylenebilmektedir. Toplumun yoksul kesimleri (ekonomik, sosyal, siyasal yoksulluk/yoksunluk) kendi geleceklerine yönelik politikaları belirleme konusunda görüşlerine en az başvuru, yönetimden ve yönetimin denetlenmesinden en fazla uzak tutulan kesimler olmaktadır. Yoksulluğun ve Sosyal Dışlanmanın Önlenmesine Yönelik Sosyal Politikalar Yirminci yüzyıl yoksulluğun ve sosyal dışlanmanın giderilmesi yönünde birçok atılım yapıldığı, sebep-sonuç ilişkisi çerçevesinde konunun ele alındığı ve sınırlı da olsa çarelerin ortaya konulduğu bir dönemdir. Bunların başında; □ Sanayileşme, daha fazla üretim, daha fazla gelir elde etme yoksulluğu yok etmede önde gelen çözüm sayılır. Bir ülke bütün üyelerine, hem çalışanlar hem de bağımlılarına, yetecek oranda üretene kadar yoksulluk kaçınılmazdır. Bu çözüm özellikle makro ekonomik politikalar, istihdam ve tedbirlerin alınmasını gerektirir. □ Vergi sisteminde yapılacak bazı düzenlemelerle gelir dağılımında adaleti sağlamak gerekir. □ Maddi destek ve güvencenin yanında yoksulluğun yıkıcı etkilerini hafifletmek için çözüm getirecek hizmetlerin varlığı, rehabilitasyon çalışmaları önemlidir. Yoksulluğa bir başka deyişle ekonomik risk faktörüne karşı en önemli ve günümüzde hâlâ geçerli çözüm yolu kuşkusuz resmî olmayan sosyal destek sistemidir. □ İşsizliği ortadan kaldıracak devlet politikalarının

geliştirilmesi gerekir. Yoksullukla mücadele yönünde dünya çapında ülkeler bir takım politikalar öne sürmüştür. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı da sürdürülebilir insani kalkınma çerçevesinde yoksulluğu ortadan kaldırma yolunda ve sosyal dışlanmayı azaltıcı ülke stratejileri için politika öncelikleri oluşturulmuştur. Buna göre; □ İnsan odaklı gelişmeye imkân sağlayacak bir çevre yaratmak, □ Herkesi kendine yeterli kılmak, □ Geniş tabanlı ve eşitlik sağlayıcı büyümeyi teşvik etmek, □ Temel hizmetler ve sosyal hizmetlere erişebilme yollarını açmak, □ İş ve yaşamı sürdürme imkânlarını arttırmak, □ Kredi ve üretim imkânlarında eşitlik sağlamak, □ Ulusal politika ve bütçeleri gözden geçirmek, □ Sosyal gelişme için kaynakları seferber etmek, □ Yoksulluğu yok etmek için ulusal amaç ve hedefler belirlemek, □ Yardımı koordine etmek, □ Doğal kaynakların koruma, bakım ve yeniden canlandırılmalarını sağlamak, □ Cinsiyet açısından eşitliği ve kadınların topluma katılımını arttırmak gerekir. Yoksulluğu yok etme stratejisi top yekûn kalkınma felsefesi içinde ele alınmaktadır.

GİRİŞ

Sosyal politikalar, toplumu oluşturan birey ve grupların sosyal ve ekonomik yaşama tam olarak katılmalarını hedeflemektedir. Bu yaklaşım; hayatın risklerine karşı birey, grup ve aileleri korumanın ötesinde mümkün olduğu kadar onların kapasitelerine yatırım yaparak, tüm yaşam boyunca potansiyellerini gerçekleştirmelerine odaklanmaktadır. Gerek dünyada gerek ülkemizde çalışma yaşamında sağlık ve güvenlik açısından farklı riskler içeren ve özel olarak korunması gereken dezavantajlı gruplar (çocuklar, gençler, yaşlılar, kadınlar, engelliler, eski hükümlüler ve mülteciler-göçmenler) bulunmaktadır. Çalışma hayatında bu dezavantajlı gruplar önemli bir yer tutmaktadır. Çalışma hayatında dezavantajlı grupların sağlık durumları (genel özellikleri), sağlıklarının geliştirilmesi, iş ortamına bunun nasıl uyumlu hale geleceği, korunabileceği ve geliştirilebileceği konuları ayrı bir önem taşır. Bu çalışma kapsamında dezavantajlı gruplar; çalışma yaşamında fizyolojik, ruhsal, sosyoekonomik nedenlerle üretim sürecinde çeşitli risklerle karşılaşma olasılığı yüksek ve özel önem gösterilmesi gereken grupları ifade etmektedir.

ÇOCUKLAR

Çalışma hayatındaki özel grupları içinde en önemli ve korunması gereken grup olarak çocuklar öncelikli bir yer tutmaktadır. Dünyada olduğu gibi ülkemizde de çocuklar birçok faktör nedeniyle çalışma hayatına girmektedir. Ülkelerin gelişmişlik düzeyi; çocuklara verilen önem, etkin aile ve çocuk politikaları uygulanması ve çocuk haklarının her alanda özümsemiş olmasıyla yakından ilgilidir. Duygusal, bedensel ve psiko-sosyal gelişimini tamamlama aşamasında olan çocuk, öncelikle ailenin daha sonra da toplum ve devletin sorumluluğundadır. Toplumun geleceğini oluşturacak olan çocukların sorunlarını çözebilmek için öncelikle onların sağlıklı gelişimini engelleyecek durumları tespit etmek, var olan ya da gelecekte var olması öngörülen sorunları belirlemek, çözüme yönelik stratejiler geliştirmek ve bu stratejilerin tutarlı ve etkin olarak uygulanmasını sağlamak gereklidir. Çocukların yaşadığı sorunlar (genel olarak) sorun başlıklarına göre; kimsesiz çocuklar, yoksul çocuklar, sokakta yaşayan, çalıştırılan çocuklar, ihmal ve istismara uğramış çocuklar, tek ebeveynli çocuklar, hasta ve engelli çocuklar, ruhsal bozukluğu olan çocuklar, madde, alkol ve sigara bağımlısı çocuklar, mülteci çocuklar şeklinde belirtilebilir. Ancak bu ünitenin amacı çalışma hayatında çocukların yaşadığı sorunlar ve bu sorunların çözümüne yönelik sosyal politikalar olduğu için özellikle çocuk emeği ve çalışan çocuklar konusu üzerinde durulmaktadır. Çocuk Emeğinin Tanımı ve Türleri Çocuk işgücü “çocukları, çocukluklarından, potansiyellerinden ve onurlarından yoksun bırakan, fiziksel ve zihinsel gelişimlerine zarar veren her türlü çalışma” olarak tanımlanmaktadır. İşgücü piyasasında ise çocuklar, kolayca kontrol edilebilen ve istismar edilebilir ucuz emek olarak görülmektedir. Sosyo-ekonomik konumları gereği maddi kazanç elde etmek veya meslek edinmek amacıyla esnaf ve sanatkârlar yanında, sanayi iş kolunda, tarım sektöründe ve marjinal çalışma alanlarında üretime katılan on sekiz ve daha küçük yaşlardaki bireyler çalışan çocuk olarak tanımlanabilir. Türkiye’de çocuklar yoğunlukla tarım, sokak, sanayi ve hizmet alanlarında istihdam edilmektedir. Çocukların çalışma nedenleri ve biçimleri bu sektörlerde de farklılaşmaktadır. Çocuk İşgücü Kullanımının Nedenleri Ülkedeki ekonomik gelişme düzeyinin geri olması, küresel etmenler, eşitsiz gelir dağılımı, köyden kente göç gibi olgular yoksulluğun temel tetikleyicileri olduğundan gelişmekte olan ülkelerde çocuk emeği kullanımı daha yaygındır. Çalışan çocuklar sorununu; yoksulluk, eğitim ve sağlık sorunları, işsizlik ve sosyal güvenlik gibi ülkenin temel sorunlarından ayrı düşünmek mümkün değildir. Düzensiz kentleşme, kentsel işsizlik ve dengesiz gelir dağılımları aşırı nüfus artışı, göç, marjinal sektörlerin artması vb. gelişmekte olan ülkelerin sık sık karşılaştıkları bu sorunlar, aileleri de yakından etkilemektedir. Bu sorunları yaşayan aileler yaşamlarını sürdürebilecekleri yeterli geliri elde edebilmek amacıyla çocuklarını çok küçük yaşlarda çalışmaya başlatmak zorunda kalmaktadırlar. Çocuk İşgücü Kullanımının Sonuçları Gelişimlerini henüz tamamlamamış olan çocukların çalışma yaşamına girmesiyle birçok olumsuz sonuçla karşılaşılabilir. Çocuk işçiler, gelişme döneminde oldukları için, yetişkin işçiler için tehlike oluşturmayan koşullar onlar için tehlikeli olabilmektedir. Çocuk İşgücünü Önlemeye Yönelik Sosyal Politikalar Çocuk işçiliği sorunu; yoksulluk, göç, kentleşme, istihdam sorunları, eğitimle ilgili yaşanan sorunlar ve çocuğun bir üretim aracı olarak görülmesi gibi birçok sebepten ötürü ortaya çıkan bir olgudur. Bu yüzden sorunun çözümünün hem toplumsal hem de bireysel ölçekte çok yönlü olması gerekmektedir. Örneğin, yoksulluğu azaltıcı tedbirler alınırken aile odaklı çalışmalar da yapılabilir. Çocuk işçiliğinin önlenmesine yönelik bazı politikalar arasında şunlar

söylenbilir: □ Sosyal devlet ilkesi uygulanmaya çalışılarak, yoksulluğun ve gelir dağılımı dengesizliklerinin asgari düzeye getirilmesi için uygulamalar yapılması, □ Çalışan çocukların ailelerinin düşük gelir düzeyine sahip kırsaldan kente göçmüş ailelerdir. Bu yüzden bölgeler arasındaki ekonomik farklılıkları azaltmak ve kırsal kesimde istihdam olanaklarının artırılması.

GENÇLER

Türkiye sahip olduğu genç nüfus dolayısıyla çok önemli bir avantaja sahiptir. Ancak bu genç nüfusun istihdama katılması sürecinde önemli sorunlarla karşı karşıyadır. Geleceği oluşturabilmek için gençlerin mutlaka istihdamda yer almasına önem vermemiz gerekir. Ülkemizde 2018 yılındaki genç işsizlik oranı yüksektir (%21,6). Gençlerin işgücü piyasalarının gerek duyacağı nitelikte olmaları gerekmektedir. Gençler tıpkı çocuklar gibi istihdam sürecinde birçok riskli ve tehlikeli işlerde çalışabilmektedir. Gençler çalışma hayatında iş kazaları ve meslek hastalıkları açısından yüksek risk altındadır. Yapılan işin çocuğun gelişimi üzerindeki etkisi, bu işin bir sorun yaratıp yaratmadığının belirlenmesinde ana ölçüttür. Yetişkinler açısından zararsız olan işler çocuklara son derece zararlı olabilir. Çocuğun dolayısıyla gençlerin gelişimi açısından önem taşıyıp bir işte çalışma yüzünden tehlikeye düşebilecek yönleri ise şunlardır: □ Fiziksel gelişim: Genel sağlık, koordinasyon, güç, görme ve işitme dâhil. □ Bilişsel gelişim: Okuma, yazma, sayılarla işlem yapabilme ve normal yaşam için gerekli bilgilerin edinimi dâhil. □ Duygusal gelişim: Yeterli öz saygı, aileye bağlılık, sevgi ve hoşgörü duyguları dâhil. □ Toplumsal ve ahlaki gelişim: Grup kimliği bilinci, başkalarıyla birlikte iş yapabilme ve doğru ile yanlış birbirinden ayırabilme yetisi. Genç İşsizliği İşgücü piyasasında belirlenen istihdam ilişkileri çalışma yaşamındaki en temel ilişkilerden biridir. İşgücü piyasasının iki önemli göstergesi olan istihdam ve işsizlik istatistikleri ise; ekonominin makro düzeyde sağlıklı işleyip işlemediği konusunda bilgi vermektedir. Genç bireyler, durgunluktan ve genel işsizlik artışından en çok etkilenen gruptur. Çünkü gençler, işgücü piyasasına yeni girdikleri için deneyimsizdirler, hizmet süreleri ya hiç yoktur ya da kısadır. Gençler; işgücü piyasasının en kıdemsiz üyeleri olduğundan, kendilerinden daha deneyimli olan yetişkinlerin işsizliğinin arttığı dönemlerde işsizlikten daha fazla etkilenebilmektedir. Ayrıca rekabet ortamının zorlu ve standartların yüksek olduğu açık bir ekonomide bu gençlerin kendilerine yer bulamamaları ve istihdam içinde yer almaları daha da zorlaşmaktadır. Genç İstihdamının Önündeki Engeller Gençlerin istihdama geçişindeki engeller çok farklı olabilmektedir. Özellikle Türkiye’de gençlerin homojen bir yapıya sahip olmaması (bölgesel farklılıklar, kentsel-kırsal, ailelerin gelir ve eğitim düzey farklılıkları, kaliteli eğitime erişim imkânlarının eşit olmaması gibi nedenlerle), farklı nitelikteki gençlerin farklı engellerle mücadele etmesi sonucunu doğurmaktadır. Çocukların ve Gençlerin Çalışma Yaşamında Korunması Genç işgücü; yaşları en az çalıştırılma yaşı ile fiziksel, düşünsel gelişme süreci ve zorunlu eğitim süresinin tamamlandığı yaş arasında olanları ifade etmektedir. Fiziksel ve düşünsel gelişmelerini sağlıklı olarak tamamlayabilmeleri, temel ve mesleki eğitim hizmetlerinden en üst düzeyde yararlanabilmeleri için çocuklar ve gençler çalışma yaşamı içinde özel olarak korunurlar.

YAŞLILAR

Nüfusun yaşlanmasının ekonomik maliyetleri söz konusudur. Yaşlanan toplumlarda çalışma yaşındaki nüfus azalırken emekli sayısının arttığı bilinmektedir. Emekli sayısının artması ile sosyal güvenlik sisteminin ve kamu maliyesinin yükü de artmaktadır. Ayrıca yaşlanma ile birlikte bireylerin sağlık harcamalarının arttığı; kronik hastalıklar nedeniyle sağlık hizmetlerinden daha çok ve uzun süreli yararlandıkları, daha fazla sayıda ve uzun süre ilaç kullandığı görülmektedir. Yaşlanmanın ekonomik maliyeti açısından en önemli konulardan biri ise iş gücünün yaşlanmasıdır. Yaşlılık Dönemi Sorunları Her yaşam döneminin kendine özgü sorunları ve genel özellikleri vardır. Örneğin, ergenlik çağı bir kimlik bulma dönemidir. Bu dönemde en önemli sorun, bağımsızlık uğraşı ve akran grupları içerisinde kendine uygun bir yer arama çabasıdır. Bunun gibi yaşlılık döneminin de kendine özgü özellikleri ve sorunları söz konusudur. Endüstrileşmeyle birlikte artan yaşlılık sorunlarının başında; sağlık sorunları, düşük gelir düzeyi, yalnızlık ve kimsesizlik, kaynaklara ulaşmada zorluk, toplumsal ayrımcılık yeterli sayıda arkadaş sahibi olamama ve yaşlı bireylere karşı işlenen bireysel ve toplumsal suçlar yer almaktadır. Bu sorunlara; kentleşme, küreselleşme ve yaşanan göçler ile teknolojiye her geçen gün meydana gelen hızlı değişimlerin yaşlı bireylerin yaşamında meydana getirdiği zorluklar ve uyum sorunu, sosyal politikadaki eksiklikler ile yaşlı istismarını eklemektedir. Yaşlıların İstihdamda Yaşadığı Sorunlar Çalışma Hayatında Koruma, Ayrımcılık ve Sosyal Dışlanma Yaşlılara yönelik sosyal politika bağlamında diğer bir konu, yaşlıların çalışma hayatında güvence altına alınmaları, ayrımcılığa maruz kalmalarının önlenmesi ve sosyal dışlanma yaşamalarına engel olunmasıdır. Yaşlılara Yönelik Sosyal Politikalar Yaşlılara yönelik sosyal politikalar denilince, dünya ölçeğinde öncelikli olarak “emeklilik sistemleri” akla gelmektedir. Bunun yanında yaşlılara yönelik çalışma hayatında karşılaşılabilecek muhtemel sosyal dışlanma, ayrımcılık vb. sorunların giderilmesi amacıyla da sosyal politikalar söz konusu olmaktadır. Nihayetinde sosyal hizmetler kapsamında yaşlı bakım ve destek hizmetleri ile sosyal yardımlar, yaşlılara yönelik sosyal politika uygulamalarının diğer önemli ayaklarından biridir. 1. Emeklilik Sistemleri Yaşlılara dönük sosyal politika uygulamasının en yaygın olanı, yaşlılık (emeklilik) sigortasıdır. Yaşlılık sigortası, yaşının ilerlemesi gibi nedenlerden dolayı,

fiziki gücünü kaybeden, eskisi gibi verimli çalışmayan ve dolayısıyla gelir ve kazanç kaybına uğrama tehlikesi ile karşı karşıya gelebilen kişilerin bu sosyal risklerini karşılama ve onlara emekli aylığı bağlama amacını güden, sosyal sigortalar sisteminde yer alan bir sigorta türüdür. 2. Çalışma Hayatında Koruma, Ayrımcılık ve Sosyal Dışlanma Yaşlılara yönelik sosyal politika bağlamında diğer bir konu, yaşlıların çalışma hayatında güvence altına alınmaları, ayrımcılığa maruz kalmalarının önlenmesi ve sosyal dışlanma yaşamalarına engel olunmasıdır. İkinci husus, yaşlıların çalışma hayatında “yaş ayrımcılığı”na maruz kalabilmeleri ile ilgilidir. Yaş ayrımcılığı, kişinin kronolojik yaşından dolayı farklı muamelelere muhatap kalmasından ileri gelmektedir. Araştırmalar birçok ülkede özellikle işe alınmada bu tarz ayrımcılığın varlığını haber vermektedir. Ayrıca son yıllarda sağlık bakım alanlarında da yaşa dönük ayrımcılık göze çarpmaktadır. Örneğin, ABD’de yapılan klinik çalışmalarında, sağlık alanında yaşlılara karşı önyargılı davranıldığı kanıtlanmıştır. 3. Sosyal Hizmetler ve Sosyal Yardım Sağlama Yaşlılar ile ilgili sosyal politika ayaklarından diğer bir kesit, sosyal bakım, sosyal hizmetler ve sosyal yardımlardır. Bu üç aygıtın işlemesi için ilk önce yaşlılığa bağlı muhtaçlığın ortaya çıkması gerekmektedir. Yaşlılığa bağlı muhtaçlık, çeşitli fonksiyonlarda, fizikî güce gerileme ile birlikte dokusal çözümlere sürecinde ortaya çıkmaktadır. Bu anlamda bakıma muhtaç duruma gelmiş yaşlılar, günlük hayatın basit ve olağan işlerini yerine getirmekten aciz, artık başkalarının yardımına ihtiyaç duyan bir hale gelmiş olmaktadır. Bu bağlamda, bakıma muhtaç olan yaşlılara dönük bir uygulama olarak “evde bakım” hizmetleri uygulanmaktadır. Yaşlılara yönelik sosyal politikalarla sosyal denge, sosyal adalet, sosyal bütünleşme ve sosyal gelişmenin sağlanması hedeflenir. Toplumların sosyo-ekonomik ve kültürel yapıları ile koşullarının, yaşlılara yönelik politikalar üzerinde izleri bulunur. Özetle sosyal politikalarla yaşlılar; bir gelir güvencesine sahip kılınarak, istihdam edilmelerine yardımcı olunarak, çalışma yaşamında ayrımcılığa karşı korunarak, kurumsal bakım ve gözetim hizmetleri verilerek, sağlık yardım ve hizmetlerinden yararlandırılarak, sosyal hizmetler sağlanarak korunmaya çalışılır.

KADINLAR

Toplumsal cinsiyet kavramı; 1970’li yıllarda, kadın ve erkek kimliklerinin doğal farklılıklardan ayrı olarak, toplumsal süreçlerde yüklendikleri anlam ve rollere dikkat çekmek için kullanılmıştır. Daha açık bir ifadeyle “cinsiyet kavramı” kadın veya erkek olanın biyolojik/anatomik yönünü işaret ederken; “toplumsal cinsiyet” kavramı, kadın ve erkek kimliklerine toplumsal olarak yüklenen anlamı ve rollerin de bu anlamda kurgulanmasını ifade etmektedir. Eşitlik kavramsal olarak “ayrımcılık” üzerinden tanımlanmaktadır. Çalışma hayatı bağlamında ayrımcılık ise ILO’nun 111 sayılı sözleşmesine göre; “İrk, renk, cinsiyet, din, siyasal görüş, ulusal veya sosyal köken bakımından yapılan iş veya meslek edinmede veya edinilen iş veya meslekte muamelede eşitliği yok edici veya bozucu etkisi olan her türlü ayrılık gözetme, dışlama veya kayırmayı kapsamaktadır.” Bu nedenle çalışma hayatında kadın emeğinin karşılaştığı eşitlik sorunu ayrımcılık temellidir. Kadınların Çalışma Yaşamında Korunması Sanayi Devrimi ile birlikte yaygın ve yoğun biçimde çalışma yaşamında yer almaya başlayan kadınların önceleri, daha çok biyolojik özellikleri göz önünde tutularak çalışma yaşamında özel olarak korunmaları öngörülmüştür. İş Hukuku’nun genel nitelikteki koruyucu hükümlerinden yararlanan kadın işçilere, yürürlüğe konulan buyurucu nitelikteki hukuk kuralları ile özel bir koruma rejimi de yaratılmıştır. Bu bağlamda kadın işçilere haklı (meşru) olarak nitelendirilebilecek, hukuki bir ayrıcalık getirilmiştir. Kadınların korunması, sosyal politikaların uluslararası kaynakları içinde de önemli bir yer tutar. BM, UNESCO, AB, AK, OECD gibi çeşitli uluslararası kuruluşun kararları, belgeleri, pek çok ülkenin taraf olduğu sözleşmeleri kadınların korunmasına yönelik ilkeler ve normlar içerir. İstihdam Yaşamındaki Kadınların Sorunları İstihdam yaşamı açısından kadınların yaşadıkları sorunların bir kısmı istihdam yaşamına girememe ile ilgiliyken, diğerleri istihdam yaşamına girilmesinin ardından yaşanan sorunlardır. Bu sorunlar kırsal ve kentsel kesimde yaşanan sorunlar olarak sınıflanmaya çalışılmıştır. Bununla birlikte kırsal ve kentsel sorunlar arasında kesin bir çizginin olmadığı akıldaki tutulmalıdır. Geliştirebilecek Bazı Sosyal Politikalar Ücretli çalışma nasıl kendine özgü hukuksal, kurumsal, hatta siyasal örgütlenmeleri getirdiyse, kadının ücretli çalışmaya girmesiyle kadınlara özgü sorunlar ve onlara özgü çözümlerin gündeme gelmeside kaçınılmaz olmaktadır. Ücretli çalışan kadın sayısının arttığı her toplumda, kadınların karşılaştığı sorunlarda artmakta ve bu konuda toplumsal bir duyarlılık oluşmaktadır. Ancak henüz toplumun konuya ilgi duyması için gereken maddi temeller oluşmamıştır. Kadınların ücretli çalışanlar arasında önemli bir yere gelmemişlerdir. Gerçekleştirilebilecek bazı politika önerileri ise şunlar olabilir: □ Devlet kadınların iş gücüne katılımını artırma konusunda plan ve programlar geliştirmeli ve özel önlemler almalıdır. □ İş gücü piyasasındaki ayrımcı uygulamalar ortadan kalkmalıdır. □ İstihdam piyasasındaki eşit haklar ve anneliğin korunması gerekmektedir. □ İş hayatında örgütlenme ve temsilde cinsler arası eşitliğin sağlanmasına yönelik plan ve programların oluşturulması önemlidir. □ Plan ve programların oluşturulmasında ve politikaların yapılmasında kadın örgütlerinin aktif katılımı olmalıdır. □ İsteğe bağlı sigorta, düzenli çalışmayan kadınlar için bir çözüm olabilir. □ Kadının istihdama katılımını sağlamak ve istihdamdaki yerini güçlendirmek amacıyla yerel yönetimlerle iş birliği yapılmalıdır. □ Kadınların çalışma hayatına ilişkin öncelikli sorunların

özümüne ulaşabilmesi için sendika ve yerel yönetimler arasında işbirliği sağlanmalıdır. Genel olarak, kadın-erkek eşitliği ve ayrımcılığın önlenmesi bakımından Türkiye, uluslararası süreci biraz geriden takip etmektedir. Ancak buna rağmen iç hukukta bazı düzenlemeler yapılması olumlu bir gelişmedir. Bu düzenlemelerin uygulanması aşamasında ise istihdamda fırsat eşitliği, eşit işe eşit ücret ve kadın emeğinin güvencesiz ve sigortasız çalıştırılması gibi bazı temel sorunlar halen varlığını sürdürmektedir. Türkiye'de kadının konumunun iyileştirilmesi açısından ekonomik, toplumsal ve kültürel yapının değiştirilmesi öncelikli hedefler arasında olmalıdır.

GİRİŞ

İşsizlikten en fazla etkilenen ve bu nedenle işgücü piyasasında dezavantajlı gruplar (özel gruplar) olarak görülen gençlerin, kadınların, engellilerin, eski hükümlülerin, uzun süreli işsizlerin ve işsizlik sigortası kapsamındaki işsizlerin iş piyasasında ihtiyaç duyulan mesleklerde yetiştirilerek istihdam edilmeleri önemli bir sosyal politika uygulamasıdır. Eski hükümlülerin sayısal çoklukları, ekonomik açıdan taşıdıkları değer, sağlanabilecek psikolojik ve sosyal yararlar nedeniyle sosyal politikalara konu olmaktadır. Bu yönde getirilecek bir koruma sistemi, ahlaki ve hukuki bir sorumluluğun da gereğini oluşturmaktadır. Eski hükümlülerin korunabilmesi; bir ülkenin ekonomik gelişmişlik düzeyi, işgücü piyasasının koşulları, sosyal yaklaşımları ve kurulu hukuk sistemi ile yakından ilgilidir. Temel becerilerden yoksun, düşük benlik saygısına sahip, davranış ve bazen sağlık sorunları olan eski hükümlülerin işgücü piyasasında diğer birçok dezavantajlı iş arayanlar gibi tipik engellerle karşılaşacakları açıktır. İş tecrübesi eksikliğinin yanı sıra işverenin ayrımcılık engeli de genelde eski hükümlülerin istihdamında görülen önemli sorunlardan birisidir. Engellilerin sayısal çoklukları, ekonomik açıdan taşıdıkları değer, sağlanabilecek psikolojik ve sosyal yararlar nedeniyle sosyal politikalara konu olurlar. Bu yönde getirilecek bir koruma rejimi, ahlaki ve hukuki bir sorumluluğun da gereğidir.

ESKİ HÜKÜMLÜLER

Eski hükümlüler de diğer insanlar gibi çalışma hayatında yer almak istemektedir. Bu kişilere istihdam alanı yaratmak ve sosyal güvenlik haklarını adaletli bir şekilde düzenlemek, onların hem kendileri ve aileleri hem de ülkeleri için sağlayabilecekleri katkısı doğru ve etkili değerlendirmek devletin ve insan kaynakları yönetiminin bir amacı olmalıdır. Aksi takdirde eski hükümlülerin bir iş sahibi yapılarak topluma kazandırılmaması, ekonomik ve toplumsal maliyetlerinin yanında, tekrar suç işlemelerini teşvik etme anlamına gelmektedir. Eski Hükümlü Kavramı, Eski Hükümlülerin Sorunları ve Sosyal Politikalar Eski hükümlülerin istihdamı dünyada hemen her ülkenin öncelikli sorunlarında biri olup, eğitim ve istihdam politikalarında bu işgücüne özel bir yer ve statü tanınmaktadır. Örneğin; İngiltere’de 1974 yılında çıkarılan “Suçluların Rehabilitasyonu Kanunu”, suçluların eğitimi ve sosyal hayata katılmaları için rehabilite ve meslek edindirilmelerini öngörmüştür. Ancak kanuna rağmen birçok eski hükümlü düzenli ve kaliteli bir iş bulamamıştır. Genel nüfusa göre %5 olan işsizlik oranı, eski hükümlüler arasında %67 olmuştur. Eski Hükümlülere Yönelik Koruma Politikaları Günümüzde gerek ulusal gerekse uluslararası sosyal politikaların ilke ve kuralları, eski hükümlülerin istihdam edilmelerine yardımcı olunarak korunmalarını öngörmektedir. Bu yönde işlerlik kazandırılacak sosyal politikaların, eski hükümlülerin toplumsal hayata uyabilmeleri ve karşılaşabilecekleri sorunları çözebilmelerine yardımcı olacağı düşünülmektedir. Çalışma hayatının eski hükümlüler yönünden düzenlenmesinin gereği bu nedenle önem kazanmaktadır. Eski hükümlülerin sosyal yapıları incelendiğinde; eski hükümlülerin genel olarak, eğitim düzeyleri düşük, aile yapıları ve sosyal ilişkileri düzensiz, sosyo-ekonomik düzeyleri yetersiz kişiler oldukları görülmektedir. Bu koşullar eski hükümlülerin istihdamı engelleyen önemli nedenlerden birini oluşturmaktadır. Eğer eski hükümlüler sosyal ve mesleki yönden yeterince rehabilite edilmemiş ve eğitim hizmetlerinden gereğince yararlanamamışlarsa, olağan koşullar altında bir iş bulup çalışmaları hatta o işi sürdürebilmeleri hemen hemen imkânsız olmaktadır. Bu nedenle eski hükümlülerin istihdam edilebilmeleri için onların özel bazı yöntemlerle korunmaları gerekmektedir. İstihdam alanında işverenlerin belirli bir oranda veya sayıda eski hükümlü çalıştırmalarının zorunlu kılınması (kota sistemi), eski hükümlülerin iş hayatına girmelerini kolaylaştıran ve daha rahat iş bulabilmelerini sağlayan yöntemlerin başında gelmektedir. Türkiye’de Eski Hükümlülere Yönelik Sosyal Politikalar Türkiye’de özellikle eski hükümlülerin istihdam edilerek korunmalarını öngören sosyal politikalar, 1960’lı yıllarda başlamış, 1961 Anayasası ile şekillenmiş, 1967 tarih ve 854 sayılı Deniz İş kanunu ve 931 Sayılı İş Kanunu ile ön plana çıkmıştır. 20.12.2005 tarihli Resmî Gazete’de yayınlanarak yürürlüğe giren “Denetimli Serbestlik ve Yardım Merkezleri ile Koruma Kurulları Yönetmeliği” ile ülke genelinde kurulacak birimler vasıtasıyla suça itilen çocuk, şüpheli, sanık ve hükümlülerle suç mağdurlarına psikolojik, sosyal, eğitim, sağlık, barınma ve ekonomik içerikli yardımların yapılması amaçlanmaktadır. Bu temel amaç çerçevesinde; Adalet Bakanlığı’nın, Cezaevleri Genel Müdürlüğü’ne bağlı olarak illerde ve bazı ilçelerde kurulacak olan şube ve bürolar yoluyla cezaevlerinden çıkmış eski hükümlülerin tekrar suç işlemelerini önlemek ve topluma kazandırılmalarını sağlamak üzere üniversiteler, kurumlar

ve sivil toplum örgütleri ile işbirliği ve eşgüdüm içerisinde çalışılması hedeflenmektedir. Yeni yürürlüğe giren bu yönetmelik hükümlülerin etkin ve verimli bir şekilde uygulamaya geçirilmesi, sosyal politika açısından çok önemlidir. Diğer yandan Türkiye’de uygulanacak aktif istihdam politikaları ile eski hükümlülerin istihdam imkânları arttırılarak sosyal eşitliğe katkıda bulunulabilir.

ENGELLİLER

Tarihin en eski çağlarından bu yana toplumların engelli bireylere yönelik tutumları, bu insanlar için var olan tıbbi, eğitimsel, rehabilitasyon, sosyal vb. birçok hizmetin gelişimini önemli ölçüde etkilemiştir. Tarihsel gelişim içerisinde bakıldığında toplumların tutumlarının bilimsel, teknolojik ve kültürel gelişmelere paralel olarak olumlu yönde farklılaştığı görülmektedir. En toparlayıcı tanımlardan biri 2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu’nun 3. maddesi c bendinde “Engelli; doğuştan veya sonradan herhangi bir hastalık veya kaza sonucu bedensel, zihinsel, ruhsal, duygusal ve sosyal yeteneklerini çeşitli derecelerde kaybetmesi nedeniyle normal yaşamın gereklerine uyamama durumunda olup korunma, bakım, rehabilitasyon, danışmanlık ve destek hizmetlerine ihtiyacı olan kişiyi ifade eder.” denilmektedir. Engelliliğin Nedenleri ve Yaşadığı Sorunlar Engelliliğin nedenlerini doğum öncesi nedenler, doğuma bağlı nedenler ve doğum sonrası nedenler olarak üç başlık altında inceleyebiliriz. Doğum Öncesi Nedenler: Akriba evlilikleri, kromozom anormallikleri, metabolik bozukluklar, kan uyuşmazlığı, annenin sistemik hastalıkları, gebelik sırasında geçirilen hastalıklar, anne yaşı, sık ve çok doğum, ilaç, alkol ve sigara kullanımı, x-ray ve radyasyona maruz kalma, yetersiz beslenme ve travmalar doğum öncesinde engelliliğe neden olan sebeplerdir. Doğum Anı Nedenleri: Doğumun olacağı andan başlayıp doğum sonrası bebek 10 günlük oluncaya kadar geçen süreyi kapsar. Plasenta ve göbek bağı ile ilgili anormallikler, doğum anındaki ciddi bulaşıcı hastalıklar, geç doğumlar, prematüre doğum (erken doğum), sarılık, engelliliğe sebep olan diğer risk faktörleri ise; anormal doğum sancıları, doğumun zor olması sonucu bebeğin beyininin zedelenmesi, aletle veya müdahale ile yapılan doğumlar, çoğul doğum ve doğum sırasında yapılan yanlış müdahalelerdir. Doğum Sonrası Nedenler: Doğum sonrası engellilik nedenlerini içeren bulgular; psiko-sosyal ve çevresel yoksunluklar, Hipotiroid, Hidrosefali (büyük kafalılık) ve beyin ırlarıdır. İstihdam Sorunları Genel olarak engellilerin istihdamı ile bağlantılı olarak yaşanan çeşitli sorunlar vardır. Bunlar şu başlıklar altında incelenebilir: • Sistemli İş Analizi ve Meslek Tanımlamasının Yapılmaması • Eğitim ve Rehabilitasyon Hizmetlerinin Yetersizliği • İktisadi Yapının Uygun Olmaması • İşverenlerin Beklentileri • Toplumun Bilinçsizliği • İş Bulmada Yaşanan Sorunlar Türkiye’de Engellilere Yönelik Sosyal Politikalar Dünyada olduğu gibi Türkiye’de de engellilere yönelik gelişmeler 1980’li yıllardan itibaren hız kazanmıştır. Bu dönemden itibaren hükümet tarafından engellilerin sorunlarının farkına varılmıştır. Bu da engellilerin korunması, bakılması, sosyal güvenlik kapsamında yer almalarının sağlanması, istihdam gibi konularda düzenleme yapılması şeklinde olmuştur. Engellilere yönelik hizmetlerin koordinasyonu ve izlenmesi sağlamak amacıyla 1981 yılında “Sakatları Koruma Milli Koordinasyon Kurulu” oluşturulmuştur. 1982 Anayasası’nda da engelli kişilerin hakları güvence altına alınmıştır. • Özürlüler Yasası 1 Temmuz 2005 tarihinde TBMM tarafından oy birliği ile kabul edilen Özürlüler Yasası, 7 Temmuz 2005 tarihinde Resmî Gazete’de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu kanunun amacı; engelliliğin önlenmesi, engellilerin sağlık, eğitim, rehabilitasyon, istihdam, bakım ve sosyal güvenliğine ilişkin sorunlarının çözümü ile her bakımdan gelişmelerini ve önlerindeki engelleri kaldırmayı sağlayacak tedbirleri alarak topluma katılmalarını sağlamak ve bu hizmetlerin koordinasyonu için gerekli düzenlemeleri yapmaktır. • İstihdam Engelli vatandaşlar için en önemli sorunların başında istihdam gelmektedir. Her beş engelliden yalnızca biri (%21.7) işgücü piyasasında yer almaktadır. Erkek engelliler için %32,2 ve kadın engelliler için ise %6.7 olan bu oran, kentlerde %25,6 ve kırsal alanda %17,7’dir. Engellilerin işgücüne katılma oranındaki düşüklüğün en önemli sebepleri; eğitilmiş ve bir meslek sahibi olmuş engelli kişi sayısının azlığı, toplumun engelli kişilere önyargılı bakışı, ulaşılabilirlik sorunları, işyerlerinde uygun ortamın yaratılmaması, işverenlere teşvik ve ceza uygulamasının etkin işlememesidir. Engellilerin işgücüne katılımda yaşadığı bu tür sorunlar sosyal dışlanma ve yoksulluk riskini de beraberinde getirmektedir. • Korunmalı İşyerleri Engellilik durumları sebebiyle işgücü piyasasına kazandırılmaları güç olan engellilerin istihdamı, öncelikle korunmalı işyerleri aracılığıyla sağlanmaktadır. • Engelli Çalıştırma Zorunluluğu (Özel İşyerleri) İşverenler 50 veya daha fazla işçi çalıştırdıkları işyerlerinde % 3 oranında engelli işçiyi meslek, beden ve ruhi durumlarına uygun işlerde çalıştırmakla yükümlüdürler. İşverenler, çalıştırmakla yükümlü oldukları işçileri Türkiye İş Kurumu aracılığıyla sağlayacaklardır. • Kamu İşyerleri Kamu kurum ve kuruluşları, çalıştırdıkları personele ait kadrolarda %3 oranında engelli çalıştırmak zorundadır. %3’ün hesaplanmasında ilgili kurum ve kuruluşların (taşra teşkilatı dâhil) toplam dolu kadro sayısı dikkate alınır. Bu haktan yararlanabilmek için bu kurum ve kuruluşların açtıkları sınavlara girmek gerekir. • Engelli Maaşları 2022 sayılı 65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Kanun’da önemli sayılabilecek değişiklikler gerçekleştirilmiştir.

GÖÇMENLER

Göç, ülke ekonomilerini ve toplumların sosyal yapılarını etkileyen bir faktör olması dolayısıyla

önemlidir ve incelenme konusu olarak seçilmiştir. Toplumsal bir varlık olan insan, beslenme ve barınma gereksinimlerini giderebilmek amacıyla bulunduğu bölgeyi bırakıp başka bölgelere göç etmiştir. Günümüzde de devam eden bu göç süreci bireyin kararlarına, buldukları ortamın gereksinimlerine, zorlamalara, kısıtlılıklara ve zamana göre şekillenmiş ve şekillenmeye devam etmektedir. Daha iyi yaşam koşulları, refah anlayışı, çekici eğitim olanakları, siyasal ve sosyal baskılar göçün en önemi belirleyicisi olmuştur. Göçün Nedenleri Göçlerin nedenlerine bakacak olursak, sosyal bir olgu olan göçler kendiliğinden meydana gelmemiş, sebepsiz yere olmamıştır. Göçleri meydana getiren bir takım ekonomik, sosyal, siyasal, coğrafi ve dini nedenler vardır. Bu nedenlerden dolayı iç ve dış göçler yaşanmaktadır. • İç Göçlerin Nedenleri Türkiye’de iç göçler genelde kırsaldan kente doğrudur. Bunda kırsal alanda eğitim, sağlık hizmetlerinin yetersizliği, kentlerde iş imkânlarının fazlalığı etkindir. Göçlerin sebeplerine genel olarak bakınca, itici ve çekici faktörler olarak iç göçlerin nedenlerini ikiye ayırabiliriz. Köylerde meydana gelen olumsuz etkenler itici faktörleri, şehirlerin sunmuş olduğu imkânlar ise iç göçler için çekici faktörlerdir. 1980’lere kadar Türkiye’de iç göçlere köylü ve toprak-ağa-devlet ilişkileri, kan davaları, istimlâk, kız kaçırma, suç, doğal afetler, dinsel baskılar, yoksul köylüler ve kentlerin çekiciliği gibi faktörler sebep olmuştur. Göçmenlerin Sorunları Sosyal politika önlemleri arasında göçmenler özel olarak korunması gereken gruplar arasından yer almaktadırlar. Bunun temel nedeni, uluslararası göçe neden koşullardan kaynaklanmaktadır. Günümüzde Batılı gelişmiş ülkelerdeki göçmenlerin büyük bir bölümü düşük vasıflı işlerde, düşük ücretle çalışmaktadırlar. Dolayısıyla yaşadıkları göreceli gelir dezavantajı kendilerine dönük yeni sosyal politika önlemlerinin alınmasına neden olmaktadır. Bu grubun aynı zamanda emek piyasasında pazarlık güçleri son derece zayıf olup, pazarlık güçlerini arttırmalarını engelleyen çok sayıda kültürel engelleri bulunmaktadır. • Türkiye’de Göçmenlere Yönelik Sosyal Politikalar Türkiye’ye 2011 yılında bugüne kadar Suriye’den savaş nedeniyle gelen yaklaşık 3.550.000 civarında göçmen bulunmaktadır. Bunların 230.000’ne yakın bir kısmı çadır ve konteyner kentlerde misafir edilirken, geriye kalan yaklaşık 3.320.000’ne yakın bir kısmı ise kendi imkânları ile Türkiye’deki 81 ilimize dağılmış şekilde yaşamlarını sürdürmektedirler. Türkiye’de göçmenlere yönelik düzenlemeler genellikle vatandaşlık ve çalışma izinleri kapsamında değerlendirilmektedir. Bu düzenlemelere göre Türkiye’de göçmen işçiler öncelikle kanuni izinler çerçevesinde bir takım sosyal haklara sahip olabilmektedirler. Bu sosyal haklar ise büyük oranda sosyal güvenlikten yararlanma koşulları çerçevesinde değerlendirilmektedir.

AYRIMCILIK

Ayrımcılık genel olarak, bir kişi veya gruba farklı özelliklerinden dolayı diğerlerine davranıldığından daha farklı veya daha az özenli davranılmasıdır. Uluslararası örgütlerin ve organların ayrımcılık tanımları incelendiğinde bazı farklılıklar görülmektedir. Bazı uluslararası sözleşmeler doğrudan ayrımcılık tanımı üzerinden yasaklar getirirken, bazı sözleşmeler eşit davranma ilkesine atfen ayrımcılık yasağının çerçevesini çizmektedir. Bunun nedeni, ayrımcılık yasağı ve eşitlik ilkesinin “özünde aynı ve tek ilkenin olumlu ve olumsuz iki yüzünü anlatan ilkeler” olmalarıdır. Ayrımcı olmak, iki kişi veya durum arasında bir farklılık olmamasına rağmen, farklı davranmak veya kişi veya durumlar arasında ayırım yaratmak veya farklı durumlar söz konusu olmasına rağmen benzer şekilde davranmaktır. Nedenlerine göre ayrımcılık iki grupta incelenebilir: İlki, doğuştan sahip olunan özellikler üzerinden ayrımcılıktır. Bu ayrımcılıkta kişi; cinsiyet, ırk, yaş, renk gibi değiştiremeyeceği ve doğuştan sahip olduğu özelliklerinden dolayı ayrımcılığa maruz kalabilir. Diğeri ise sonradan elde edilen farklı özellikler üzerinden ayrımcılıktır. Bu ayrımcılıkta kişi; dil, din siyasi düşünce, medeni durum, yakalanılan hastalık (AIDS gibi), meslek, fiziksel görünüm, giyim tarzı ve hayat tarzı gibi pek çok nedenden dolayı ayrımcılığa maruz kalabilir. Dünyada ve Türkiye’de Ayrımcılıkla İlgili Sosyal Politikaların Genel Değerlendirilmesi Ayrımcılıkla mücadele etmek üzere uluslararası ve ulusal düzeyde verilen kurumsal çabalar sonrasında, özellikle gelişmiş Batı ülkelerinde, son yıllarda, önemli ilerlemeler sağlanmıştır. Ancak ayrımcılıkla mücadele etmek için düzenlenen hukuki eşitlik politikaları mevzuatlar, insan kaynaklarının eğitim programları ve çok kültürlülüğü yaygınlaştırma çabalarına rağmen halen ayrımcılık tüm dünyada yaygındır. Ayrıca resmî istatistikler kültür farklılıklarına karşı toplumların tolerans düzeylerinin azalmakta olduğunu göstermektedir. Ayrımcılıkla en büyük mücadele, ekonomik anlamda verilecek olan mücadeledir. Ayrımcılığın yoksulluğa neden olduğu; ancak ayrımcılığın da temel nedenlerinden biri olarak yoksulluk olduğu görülmektedir. Bu nedenle devletin yoksullukla mücadelesini “dezavantajlı” gruplar üzerinden de değerlendirmesi ve ekonomik alanda bu özel grupların temsil güçlerinin artırılması ayrımcılıkla mücadele için gereklidir. Ayrımcılıkla mücadele için devletin ürettiği sosyal politikaların başarısı; siyasi partiler, sendikalar, sivil toplum örgütleri ve üniversiteler gibi toplumu etkileyebilecek kurum ve kuruluşların, politikaların üretilmesinde ve uygulanıp norm haline dönüştürülmesinde etkin rol oynamaları ile mümkün olabilecektir. Demokrasiyi benimsemiş toplumlarda ayrımcılıkla mücadelede temel aktörlerden biri, sivil toplum örgütleridir. Ancak Türkiye’de sivil toplum örgütleri henüz toplum ve dinamikleri üzerinde söz sahibi değildir. Sendikalar üzerinde yapılan alan araştırması sonuçları ise Türk sendikalarının henüz ayrımcılık yasağı konusunda (cinsiyet ayrımcılığı alt başlığı haricinde)

alışmalarının olmadığını ve bu konuda isteksiz olduklarını göstermektedir.

GİRİŞ

Sosyal hizmet, bir meslek ve sosyal bilim disiplini olarak, köklerini insana yardım etme anlayışından almakta ve bu oryantasyonuyla da diğer beşeri bilimlerin kuram, teori ve bilgi kümelerinden sürekli yararlanmaktadır. İnsan, doğası gereği duygu ve düşünce yanı olan, bio-psiko-sosyal bir canlı olarak, çok boyutlu değerlendirilmesi gereken karmaşık bir varlıktır. Bu nedenledir ki insan, davranışı, sorunları, diğer sosyal sistemler ile olan ilişki ve etkileşimleri, tek bir disiplin tarafından açıklanamayacak kadar zordur. Temelde insanın refahına, mutluluğuna ve gelişimine katkıda bulunma isteği de multidisipliner bir çalışma alanını ortaya çıkarmıştır. Sosyal hizmet, insan davranışını ve onun etkileşim içerisinde bulunduğu sosyal çevreyi doğru bir biçimde değerlendirebilmek için psikoloji, sosyoloji, antropoloji, pedagoji, ekonomi, hukuk, sosyal politika vb. gibi bilimlerin kanıtlanmış bilgilerinden yararlanmakta, kendisi de insani hizmet alanındaki bilgi birikimine alandan topladığı verilerle katkıda bulunmaktadır. Bir sosyal bilim disiplini olarak sosyal hizmet, sosyal politika ile yakın ilişkiler içerisinde. Sosyal hizmetin mesleki odağı, sosyal sorunların çözümlenmesi yoluyla sosyal refah düzeyinin artırılması olarak tanımlanabilir. Bu noktada sosyal sorunların analiz edilmesi, bu sorunların altında yatan gereksinimlerin belirlenmesi ve bu gereksinimlerin karşılanmasına yönelik politika ve uygulamaların hayata geçirilmesi süreçlerinde sosyal hizmet ve sosyal politika disiplininden büyük ölçüde yararlanmaktadır.

SOSYAL HİZMETİN TANIMI VE NİTELİĞİ

Sosyal hizmet mesleğinin odağı, bireylerin toplum içindeki işlevselliğini etkileyen birey ve çevresi arasındaki etkileşimdir. Bireyin sosyal işlevselliğini gerçekleştirmekle ilgili olarak iki yaklaşım ortaya çıkmıştır. Birinci yaklaşım sosyal koşullar, ikinci yaklaşım ise birey üzerinde yoğunlaşmıştır. Sosyal çevre üzerinde yoğunlaşan reform yaklaşımı; bireylerin uygun yaşam koşullarına sahip oldukları durumda işlevselliklerinin de gelişeceğini varsaymaktadır. Bu yaklaşım için yapılan eleştiri, ruh sağlığı akımının sosyal koşullar kadar sosyal işlevselliği de etkilediğini ortaya çıkarmış olmasıdır. Sosyal hizmet mesleğinde görülen sonraki gelişmeler, reform yaklaşımından vazgeçip, sosyal koşulları kısmen dışarıda bırakarak ruhsal durumlara gösterilen ilginin ortaya çıkması ile karakterize edilmiştir. Bilinçli ya da bilinçsiz bir şekilde sosyal hizmet uzmanı, psikiyatristi model almıştır. 20. yüzyıldaki politik ve sosyal ortam ile bireyin kendi kaderi için sorumlu olduğu Amerikan görüşüne çok fazla değer verme eğilimi, sadece reformcu yaklaşımın cazibesini yok etmekle kalmamış, aynı zamanda sosyal hizmet tarafından ruh sağlığı görüşlerinin hemen kabul edilmesi için uygun bir ortam hazırlamıştır. Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurum Kanunu (Mülga, 2828 Sayılı Kanunun 3/a Md.). Ülkemizde 1983 tarih ve 2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Yasası'na göre ise sosyal hizmet; kişi ve ailelerin kendi bünye ve çevre şartlarından doğan veya kendi kontrolleri dışında oluşan maddi, manevi ve sosyal yoksunluklarının giderilmesine ve ihtiyaçlarının karşılanmasına, sosyal sorunların önlenmesi ve çözümlenmesine yardımcı olunmasını ve yaşam standartlarının iyileştirilmesi ve yükseltilmesini amaçlayan sistemli ve programlı hizmetler bütünüdür. Buna göre, ülkemizde sosyal hizmet kavramı bu yıllarda sosyal refah hizmetlerine nazaran daha dar bir kapsam ve uygulama alanına sahiptir. Görüleceği gibi, sosyal hizmet tanımları bu kavramın farklı yanlarına vurgu yapmaktadır. Örneğin, bazı tanımlara göre sosyal hizmet sosyal güvenlik sisteminin bir parçası ve temel bir yöntemidir. Bazı tanımlarda da, bilgi, değer ve beceri gerektiren bir mesleki faaliyet olarak düşünülmektedir. Diğer tanımlarda ise, sosyal hizmet uzmanı müracaatçı ilişkisi esas alınmakta ve sosyal hizmet uzmanların bireyler, aileler, gruplar, örgütler, topluluklar ve hatta daha büyük sosyal birimleri içeren müracaatçı sistemlerine verdikleri katkılar ön planda değerlendirilmektedir. Burada amaç, adı geçen sistemleri daha etkin hale getirebilmektir. Nihayet, tanımların bazıları sosyal hizmetin birey ve çevreye yönelik ikili odak noktasını esas almakta ve sosyal hizmeti bir bilim dalı olarak nitelendirmektedir.

SOSYAL HİZMETİN AMAÇ VE İŞLEVİ

Sosyal hizmetin genel olarak amacı, bireylerin refahı ile toplumun refahı arasında denge kurmaktır. Bu nedenle bireylerin ve toplumun yaşam kalitesini korumak ve/veya arttırmak için oluşturulmuş planlı değişme stratejileri ile müracaatçıların etkileşimlerini geliştirmek sosyal hizmetin temel hedefidir. Bir diğer anlatımla, sosyal hizmet toplumun olanakları ölçüsünde bireylerin gelişmesine katkıda bulunmayı, çevreleriyle aralarındaki karmaşık ve çok yönlü etkileşime işaret ederek onların potansiyellerini geliştirmeyi, bunu engelleyecek faktörleri ortadan kaldırmayı amaçlamaktadır. Bu

anlamda, sosyal sorunların çözümünü esas almakta, bireylerle belirli gruplara destek sağlamakta ve sosyal ilişkilerin yapısını değiştirmeye odaklanmaktadır. Sosyal Hizmetin Amacı Mesleğin amacı, mesleğin sınırlarını oluşturur ve mesleği uygularken kullanılacak yöntemler ve yollar hakkında bilgi verir. Sosyal hizmet mesleğini anlamak insanı sosyal bir varlık olarak derinlemesine değerlendirmekle başlar. İnsanlar gerçek anlamda sosyal yaratıklardır ve başkalarına ihtiyaç duyarlar. Bir bireyin büyümesi ve gelişmesi büyük ölçüde başkaları tarafından sağlanan yönlendirme, beslenme ve koruma ile gerçekleşir ve insanın kendilik kavramı -onun fiziksel ve ruhsal olarak hayatta kalması dâhil-başka insanların karar ve eylemlerine bağlıdır. Sosyal Hizmet Eğitim Konseyi (CSWE) sosyal hizmet uygulamasının belirlediği dört amaca vurgu yapmaktadır. Bu amaçlar aşağıda verilmiştir: 1. Birey, aile, grup, örgüt ve toplulukların sosyal işlevselliklerinin tesis, onarım, himaye ve artırılması işlerinde başarılı olmak, stresi önlemek ve hafifletmek ve kaynaklarını kullanmada onlara yardımcı olmak. 2. Sosyal politikaların, hizmet, kaynak ve programların plan, formülasyon ve yürütmesinin temel insan ihtiyaçlarını karşılaması ve insan kapasitesinin gelişimini desteklemesi gerekmektedir. 3. Risk altındaki grupları güçlendirici sosyal ve ekonomik adaleti sağlayabilmek için örgütsel ve yönetsel sorumluluk ile sosyal ve politik faaliyet süresince politika, hizmet, kaynak ve programların takip edilmesi. 4. Bu amaçlara yönelik profesyonel bilgi ve becerilerin geliştirilip test edilmesi. Sosyal hizmetin amacı; çocuklara, gençlere, ailelere, gruplara ve topluluklara sosyal yaşama katılım, gelişim ve işlevsel olma yeterliliği kazandırmaktır. Sosyal hizmet uzmanları toplumdaki değişim, farklılık ve karmaşa üzerinde toplumda dezavantajlı ve olumsuzluklara maruz kalmış birey ve gruplara hizmet sunarlar (Denney, 1998: 18). Buna göre, sosyal hizmet uzmanları bir yandan bireylere verecekleri katkılarla onların sosyal işlevlerini arttırmayı, öte yandan çevresel koşulları değiştirmeyi amaçlarlar. Nitekim değişen sosyal faktörler (ekonomi, istihdam, gelir, konut, eğitim ve sağlık) ile gelişen teknolojiler ve küresel ekonomi müracaatçı sistemlerinin sorunlarını ve ihtiyaçlarını farklı biçimlerde etkilemektedir. Sosyal hizmet uzmanları, sosyal hizmet uygulamaları ile temel amaçlar doğrultusunda gereken desteği müracaatçılara sağlamaktadır. Özet olarak sosyal hizmet; □ Bireylerin, ailelerin ve sosyal grupların sorunlarını çözme, onlarla baş etme kapasitelerini arttırma, □ Kaynak ve olanak sağlayacak sistemlerle müracaatçıları ilişkilendirme, sosyal hizmet sunum ağını geliştirme, □ Sosyal politikanın gelişimine katkıda bulunma ve □ Sosyo-ekonomik adaleti sağlama amacıyla risk altındaki grupları güçlendirici faaliyetleri düzenleme biçiminde dört temel amaca sahiptir. Sosyal Hizmetin İşlevleri Yapılan açıklamalar ışığında, sosyal hizmetin temel işlevleri aşağıdaki gibi sıralanabilir: 1. Birey ve gruplara ihtiyaç duydukları kaynaklara ulaşmalarına, 2. Sorun çözme kapasitelerini geliştirmelerine, 3. Müracaatçıların, hizmet sunanların gelişimini destekleme yolu ile örgütlerin gelişmesini teşvik etmelerine, 4. Özel ve kamu kurumlarında sosyal, sağlık ve çevresel politikaları etkileyerek destek sağlamaktır.

SOSYAL HİZMETİN KAPSAMI VE FAALİYET ALANLARI

Bir mesleğin kapsamı kendi misyonuna uygun faaliyet ve uğraşlar sahası olarak düşünülebilir. Sosyal hizmetin kapsamı ve dolayısıyla faaliyet alanı oldukça geniştir. Sosyal hizmet uzmanları ‘Sosyal hizmet uzmanları ne yapar?’ sorusuna net bir cevap vermenin sürekli sıkıntısına girmişlerdir. Basit bir yanıtla bunu cevaplama girişimi, sosyal hizmet müracaatçısının bir aile, örgüt, toplum ya da grup gibi bir birey ya da sosyal sistem olabileceği gerçeğiyle karmaşık bir hal almaktadır. Sosyal hizmet uygulamasını tanımlamanın faydalı bir yolu müracaatçı sistemin boyutuyla müdahaleyi sınıflandırmaya bağlıdır. Mikro düzeydeki uygulama karı-koca, ebeveyn-çocuk ile yakın arkadaş-aile fertleri arasındaki karşılıklı etkileşim gibi birey ve onun en yakın etkileşimleri üzerine odaklanır. Kişiler arası yardım doğrudan uygulamayı ve klinik uygulama kavramları sıkça birbirleriyle değişerek mikro düzey uygulamalarında kullanılır. Diğer yandan makro düzey uygulaması bir örgüt, toplum, devlet ve hatta bir bütün olarak toplumla çalışmayı kapsayabilir. Açık olarak, makro düzey uygulaması aynı zaman da kişiler arası ilişkilere de değinir. Fakat bunlar örgütleri temsil eden ya da bir kurum komitesi veya kurum-arası işgücü gibi bir çalışma grubuna mensup olanlardır. Makro düzey uygulamasıyla uğraşırken, sosyal hizmet uzmanı sıklıkla yönetim, uygun yasaları saptamak, politika analizi yapmak, sınıf savunuculuğu ile sosyal kaynak ve gelişme gibi faaliyetlerle uğraşır. Mikro ile makro düzeyleri arasında mezzo uygulama vardır. Bu düzeydeki uygulama aile yaşamındakinden biraz daha az samimi olan; fakat örgütsel ve kurumsal temsilcilikler arasında gerçekleşen ilişkilerden, kişisel olarak daha anlamlı olan kişilerarası ilişkilerle ilgilidir. Okul ya da işyerindeki arkadaşlar, komşular ve kendi kendine yardım ya da terapi grubundaki bireyler arasındaki ilişkiler de bu düzeye dahil edilebilir. Bazı uygulama yaklaşımları bir müdahale düzeyinden daha fazlasını gerektirir ve bu nedenle sosyal hizmet uzmanının mikro, mezzo ve makro düzeylerde yetkin bir pratiğe sahip olmasını gerektirir. Yapılan açıklamaların ışığında, sosyal hizmetin başlıca faaliyet alanlarına ilişkin bir gruplandırma aşağıdaki gibi yapılabilir: • Tıbbi sosyal hizmetler, • Islah hizmetleri, • Psiko-sosyal danışmanlık hizmetleri, • Rehabilitasyon hizmetleri, • Çocuk koruma ve kurumsal yetiştirme hizmetleri, • Gençliğe eğitsel destek hizmetleri, • Yaşlı bakım ve psiko-sosyal hizmetleri, • Doğal afetlerde ekonomik ve sosyal destek hizmetleri, • Aileye psiko-sosyal destek hizmetleri, • Engellilere yönelik bakım, mesleki ve psiko-sosyal hizmetler. Bir diğer gruplandırma ise şu şekildedir: • Çalışma

yaşamında sosyal hizmet, • Tibbi sosyal hizmet, • Psikiyatrik sosyal hizmet, • Kriminolojik sosyal hizmet, • Gerontolojik sosyal hizmet, • Aileler için sosyal hizmet, • Çocuklar için sosyal hizmet, • Gençler için sosyal hizmet, • Orduda sosyal hizmet, • Okulda sosyal hizmet, • Kır ve kentsel alanda sosyal hizmet, • Toplum kalkınması, • Politika geliştirme ve analizi, • Kriz, • Savunuculuk, • Uluslararası sosyal hizmet.

SOSYAL HİZMET VE SOSYAL GÜVENLİK SİSTEMİ İLİŞKİSİ

Sosyal hizmet, çeşitli açılardan ele alınıp değerlendirilebilir. Bunun için öncelikle sosyal hizmetin sosyal güvenlik sistemi içerisindeki yerini ortaya koymak ve daha sonra belirli yönleriyle sosyal hizmeti ele almak yerinde olacaktır. Sosyal güvenlik sistemlerinin ortak amacı, bir yandan yoksulluk ve sosyal dışlanma sorunuyla mücadele ederken, öte yandan çalışanlara güvence sağlamak ve kapsamdakilerin güvence düzeylerini artırabilmektir. Bu nitelikleri sosyal güvenliği, sosyal politikanın temel aracı konuma getirmektedir. Sosyal güvenlik sadece bireylerin geleceğini güvence altına almaya yönelik önlemler bütünü değildir. Aynı zamanda sosyal politikanın bir aracı olarak, bireylerin belirli tehlikelere karşı ekonomik güvenliklerinin sağlanması ve sosyal adaletin gerçekleştirilmesini de hedeflemektedir. Sosyal güvenlik sağlıklı bireyden hastaya, çalışandan emekliye gelir transferi yoluyla gelirin yeniden dağılımını gerçekleştiren bir mekanizma niteliğindedir. Sosyal güvenlik aynı zamanda temel bir insan hakkı, devlet görevi ve bireyleri tehlikelere karşı korumayı amaçlayan bir sistem niteliğindedir. Sosyal güvenlik ihtiyacını karşılamak, sosyal devletin görevlerinden birisidir. Devletin bu amaçla kurduğu ve işlettiği sistemin kapsamı, finansman yapısı, sağlanan yardımların yeterliliği gibi hususlar ile ulusal sosyal politika arasında doğrudan bir etkileşim bulunmaktadır. Sistemde sosyal sigorta primli (katkılı) rejimi, sosyal yardım ve sosyal hizmet ise primsiz (katkısız) rejimi oluşturmaktadır. Sosyal hizmet, diğer sosyal güvenlik yöntemleri arasında en fazla sosyal yardım yöntemiyle ilişki içerisinde. Bunun nedeni, hem her iki yöntemin de primsiz rejim kapsamında yer alması hem de muhtaçlık ve yoksullukla mücadeleyi amaçlamasıdır. Sosyal güvenliğin yoksulluk ve muhtaçlıkla mücadele amacı dikkate alındığında, sosyal hizmet ve sosyal yardım yöntemlerinin önemi ve aralarındaki ilişki belirginleşmektedir. Sosyal hizmet, sosyal yardım gibi sosyal sigorta yöntemi aracılığıyla sosyal güvence altına alınamayan, sosyal sigorta yönteminin uygulanma olanağı bulunmayan toplum kesimlerine sosyal güvenlik sağlanması için kullanılan bir yöntemdir. Sosyal yardım ile arasında kesin bir sınır çizmek oldukça güçtür. Sosyal yardım, sosyal hizmetlerin kapsamına bir uygulama alanı olarak girebilmektedir. Finansman esasları da birbirine benzerlik göstermektedir. Nitekim kamu kuruluşları tarafından sürdürülen sosyal hizmetlerin finansman kaynağını sosyal yardımlarda olduğu gibi vergiler, gönüllü kuruluşlar tarafından gerçekleştirilenlerin finansmanını ise devlet katkıları dâhil bu kuruluşları kaynakları ve faaliyetlerine göre değişen gelirler oluşturmaktadır.

SOSYAL HİZMET VE SOSYAL POLİTİKA İLİŞKİSİ

Doğduğu günden bugüne sosyal hizmet, tarihsel bir misyon olarak, ayrıma maruz kalmış ve ezilmiş grupların savunuculuğunu yapmış ve bu grupların sosyal refah düzeyinin geliştirilmesi için sosyal politikaların değiştirilmesine katkı vermiştir. Sosyal hizmet ve sosyal politika dokuz temel insan gereksinimini karşılamak için çalışan iki farklı disiplin ve uygulama alanıdır. Bu gereksinimler 1990 yılında İngiltere’de yürürlüğe giren Ulusal Sağlık Hizmeti ve Sosyal Koruma Kanunu’na göre şu şekilde sıralanmaktadır: • Kişisel ve sosyal koruma • Sağlık bakımı • Barınma • Finans • Eğitim • İstihdam • Serbest zaman değerlendirme • Ulaşım • Toplumsal hizmet ve kaynaklara ulaşabilme. Özetle, sosyal politika sosyal sorunların ortaya çıkışında önemli rol oynayan yoksunlukların giderilmesiyle ilgilidir. Bu yoksunluklar; maddesel kaynak yoksunluğu, gelişimsel yoksunluklar, fiziksel yoksunluklar, kişilerarası ilişki yoksunluğu, fırsat yoksunluğu ve bireysel haklar yoksunluğu olarak sınıflandırılabilir. Bu yoksunlukların ortaya çıkardığı sosyal sorunlar, sosyal hizmetin temel ilgisi kapsamındadır. Çünkü insan yaşamının tüm boyutlarını saran bu yoksunluklar, sonuç itibarıyla sosyal hizmetin kendini tanımlamakta kullandığı sosyal işlevsellik kavramına olumsuz bir biçimde etki etmektedir.

GİRİŞ

Çağımızın düşünce sistemi, insana yaklaşımın rastgele ve şansa bırakılan bir yaklaşım olamayacağı gerçeğini kabul eden bir düşünce tarzıdır. Böyle bir yaklaşım çerçevesinde, belli bir disiplin ve bilimsel temele dayalı olmadıkça insanı anlamak, onun ihtiyaçlarını karşılamak, insanın temel ihtiyacı olan toplumla bütünleşmesini sağlamak mümkün olamaz. Sosyal hizmetin yöneldiği mesleki amaçlar; sosyal adaletin sağlanması, insan haklarının korunması, fırsat eşitliği, kaynakların dağılımındaki denge kavramları ile ortaya konabilmektedir. Esasen bu kavramlar, aynı zamanda sosyal politikanın da temel ilgi alanını oluşturmaktadır. Bir başka deyişle, sosyal hizmet ve sosyal politikanın yöneldiği hedef grupları ve amaçları aynıdır. Daha etkili bir sosyal hizmet uygulaması, şüphesiz, sosyal hizmet mesleğinin literatürde bir makro sosyal hizmet uygulaması olarak ele alınan sosyal politikalara katılımından geçmektedir. Bu nedenle, konu ile ilgili kavram ve kuramsal yaklaşımların incelenmesinin uygun olacağı düşünülmüştür.

MAKRO DÜZEYDE SOSYAL HİZMET UYGULAMALARI

Gilbert ve Specht (1974)'e göre toplum hayatında varolan kurumsal düzenlemelerin kimi sosyal fonksiyonları vardır. Bunlar; üretim-dağıtım-tüketim, sosyalizasyon, sosyal kontrol, sosyal bütünleşme ve karşılıklı destektir. İlk toplumlarda tüm bu fonksiyonlar aile tarafından karşılanırken, toplum karmaşıklaştıkça eğitim, politika, din, ekonomi gibi kurumlar ortaya çıkmıştır. Karşılıklı destek mekanizmaları, insan ihtiyaçları aile, politika, din ya da ekonomik aktiviteler gibi sosyal kurumlar tarafından karşılanamadığında ortaya çıkmaktadır.

SOSYAL HİZMET UZMANININ POLİTİKA SÜREÇLERİNE KATILIMI

Sosyal hizmet, sosyal değişme ve kalkınmayı, sosyal içermeyi, insanların güçlendirilmesi ve özgürleşmesini hedefleyen uygulama temelli bir meslek ve akademik bir disiplindir. Sosyal adalet, insan hakları, ortak sorumluluk ve farklılıklara saygı sosyal hizmet için temeldir. Sosyal hizmet mesleği, insan ve toplum bilimleri ve yerel bilgiden oluşan eklektik bilgi temeli aracılığıyla insan refahını iyileştirmek için bireyleri ve sistemleri bir araya getirir. Sosyal hizmetin amaçları; insanların sorun çözme, baş etme ve gelişimsel kapasitelerini arttırmak, insanlara kaynak, hizmet ve fırsat sağlayan sistemler ile insanları buluşturmak, insanın etkileşimde bulunduğu sistemler üzerine odaklanmak, sosyal politikanın geliştirilmesine ve ilerlemesine katkıda bulunmak, risk altındaki grupları güçlendirmek ve sosyal adaleti geliştirmek, profesyonel bilgi ve becerileri geliştirmek ve bunları sosyal hizmet uygulamasına aktarmaktır. Sosyal hizmet müracaatçısı bir aile, örgüt, grup, toplum ya da sosyal sistem olabilir. Mikro düzeyde sosyal hizmet uygulamaları eşler, ebeveynler ile çocuk ya da çocuklar arasındaki ilişkiler gibi etkileşimlere odaklanmayı gerektirirken; makro uygulamalar, devlet hatta bir toplumla çalışmayı kapsayabilmektedir. Sosyal hizmet uzmanları makro düzeydeki uygulamalarda yönetim, uygun yasaları belirleme, politika analizi yapma gibi faaliyetlerle uğraşırlar. Mikro ve makro uygulamalar arasında mezzo uygulama yer almaktadır. Bu düzeydeki uygulamalar, okul ya da işyerindeki arkadaşlar, komşular arasındaki ilişkiler gibi hususları konu edinmektedir. Sosyal hizmet uzmanları birey, grup ve topluluklara yardımcı olurken "bireyle çalışma", "gruplarla çalışma" ve "toplumla çalışma ya da toplum örgütlenmesi" yöntemlerini kullanırlar. Bunların yanında, problem çözme yaklaşımı ve psiko-sosyal terapilerden de faydalanmaktadırlar. Demokratik ve insani ideallerden kaynaklanan sosyal hizmet, bütün insanların saygınlığı, değeri ve eşitliğine dayanan ilkelere sahiptir. Başlangıçtan beri, sosyal hizmetin insan ihtiyaçlarını karşılamayı ve insanların potansiyellerini geliştirmeyi amaçlaması bunun göstergesidir. İnsan hakları ve sosyal adalet, sosyal hizmet hareketinin motivasyonuna ve haklılığına hizmet etmektedir. Bu nedenle, sosyal hizmetin belirtilen işlevleri yerine getirilirken sosyal hizmet uzmanları insan hakları ve sosyal adaleti esas almaktadır. Sosyal hizmet, yoksulluğu en az düzeye indirmek ve sosyal dışlanmaya maruz kalma olasılığını azaltmaya odaklıdır. Dolayısıyla sosyal hizmet birey ve grupların sıkıntıları ile sorunlarını hafifletmeye ve gidermeye yönelik faaliyetleri kapsamaktadır. Bu faaliyetleri gerçekleştirmede ve bireylerle ailelerin yaşamlarını ve toplumu değiştirmede bir araç konumunda olan sosyal hizmet uzmanları, sosyal sorunlara karşı toplumu bilgilendirmek, duyarlı duruma getirmek ve harekete geçirmek yükümlülüğündedir. Sosyal hizmet uzmanları, günümüzde ABD'de birçok endüstrileşmiş ülkede çeşitli kurum ve kuruluşlarda görev almakta ve aile, okul, işyeri, ceza evleri, ordu gibi farklı alanlarda psikiyatrik danışmanlık, ıslah ve iyileştirme faaliyetlerinde bulunmakta ve sosyal politika araştırmaları kapsamında sosyal hizmet sistemini geliştirmek üzere koşulları analiz

ederek araştırmalar yapmaktadır. Mesleklerini icra ederken yüksek bir özgüvene ihtiyaç duyan sosyal hizmet uzmanlarının stresli ve çok yönlü görevler üstlenmiş olmalarından dolayı bu meslek grubunda öfke duygusuna sıklıkla rastlanılmaktadır. Sosyal hizmet uzmanlarını zaman zaman endişelendiren ve öfkeliendiren esas neden, kendi rollerinin sorunsal, kritik ve çok boyutlu olmasıdır. Sosyal hizmet uzmanlarının çok boyutlu rolleri, bazı ilişki ağlarını içermektedir. Bunlar; "sosyal hizmet uzmanı-müracaatçı "sosyal hizmet uzmanı-ekip ilişkisi", "sosyal hizmet uzmanı-örgüt ilişkisi", "yönetici (üst-ast) ilişkisi", "politikacılarla olan ilişkiler" ve "medya ve kamu ilişkileri" biçimindedir. Sosyal hizmet uzmanları, görevlerini yerine getirirken uluslararası sözleşmelerde yer alan standartlardan ve ülke düzeyindeki yasal düzenlemelerden etkilenmektedir. Bu düzenlemeler çerçevesinde zaman zaman arabulucu, eğitici, savunucu, danışman ve politikacı rolleri üstlenmektedirler. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, Radikal Ayrımcılığın Her Türünün Ortadan Kaldırılmasına ilişkin Sözleşme gibi birçok uluslararası sözleşmelerde yer alan insanın değerine ve itibarına saygı gösterilmesi, sosyal hizmetin temel ilkelerindedir. Sosyal hizmet uygulamaları üzerinde ulusal sosyal politika ve mevzuatın da etkisi bulunmakta ve bunlar sosyal hizmet uzmanlarına yol göstermektedir. Sosyal hizmet, toplumda her ne kadar muhtaç kesimlere öncelik vermekte ise de, esasen bütün topluma yöneliktir. Bu nedenle, sosyal hizmet uzmanları kapsamlı sosyal hizmet uygulamalarını gerçekleştirirken çevredeki eğitim, sağlık, adalet gibi birçok kurum ve kuruluşla ilişki içerisine girerler ve belirli meslek gruplarıyla işbirliği içerisinde çalışırlar. Sosyal hizmet alanında çalışan başlıca uzman bireyler şunlardır: • Yoksul bireylere yasal hizmetler sunan avukatlar, • Sosyal planlama birimlerindeki kent planlayıcıları, • Kamu sağlık kurumlarındaki doktorlar, • Duygusal dengesizliğe yönelik dinlenme-tedavi tesislerindeki öğretmenler, • Akıl hastanelerindeki psikologlar, hemşireler ve terapistler, • Akıl hastalığı kliniklerindeki psikiyatristler. Sosyal Politikanın Aşamaları ve Bu Aşamalarda Sosyal Hizmet Uzmanının Rol ve Görevleri Literatürdeki pek çok yazar, politika oluştırmaya ilişkin birbirine çok benzeyen aşamalar tanımlamıştır. Bu yazarların, politika oluştırmaya ilişkin modellerinde sosyal hizmet uzmanları, aşağıdaki ortak rolleri, anılan aşamalarda yerine getirmektedirler: 1. Belirli bir alandaki politika durumunu araştırarak politika değişikliklerinin başlatılıp başlatılmayacağını ve ne zaman başlatılabileceğini kararlaştırmak (Ön aşama) 2. Dış dünyada karşılanamayan ihtiyaçları, problemleri anlamak, keşfetmek, onların önemlerini, yaygınlıklarını ve sebeplerini tanımlamak (Tarama aşaması) 3. İhtiyaç ve sorunlara yönelecek politika ve program seçeneklerini seçilebilirlik, hizmet müdahaleleri, hizmet sunum sistemi, karar verme ve değerlendirme mekanizmaları açılarından değerlendirmek ve bunlar arasından seçim yapmak (Analiz aşaması) 4. Hizmet sunum sisteminin niçin belirli politika amaçlarını başarmaya izin vermediğini incelemek, politika ve programları uygulamak (Uygulama aşaması) 5. Var olan program ve politikaların etkililiklerini değerlendirmek, onları sona erdirmek, genişletmek ya da değiştirilmesi açısından yöntem ve stratejiler planlamak (Değerlendirme aşaması) 6. Politikayı yasal zeminde kabul ettirme çabalarına yönelmek (Yasallaştırma aşaması). Sosyal politikanın pek çok aşamasında sosyal hizmet uzmanlarının yerine getirdikleri bu roller Johnson 'ın da belirttiği gibi analitik, politik, yönetsel ve örgütsel, araştırma ve program değerlendirme rolleri olarak da sınıflandırılabilir. Bu roller açıklanacak olursa: 1. Analitik roller, sosyal politika oluşturmanın temel bir parçasıdır. Analitik roller, politika seçeneklerini anlamaya ve bu seçenekler içerisinden uygun olanı sememizle ilgili roller olup, tercihleri kolaylaştıran niceliksel yöntemlere olanak vermektedir. 2. Politik roller, sosyal politika oluşturmanın her aşamasında yerine getirilir. Kimi politika seçenekleri sürece katılanlar tarafından politik olarak uygun bulunmadığı için düşünülmez. Yine sosyal hizmet uzmanları, politikanın uygulanması sırasında kimi politikaların üzerinde diğerlerini göre daha fazla durabilirler. Politika oluşturmanın hiçbir modeli politik faktörlerden arındırılmaz. 3. Yönetsel ve örgütsel roller, politikalar sadece örgütsel ekip onları uyguladığında başarılı olduğundan son derece gereklidir. Uygulama gerçekleri bu açıdan son derece önemli hale gelmektedir. 4. Araştırma ve program değerlendirme rolleri, politika oluşturma sürecinin pek çok yerinde kullanılır. Örneğin, sosyal problemlerin sıklığına ilişkin veriler toplanır. Sosyal bilim ve ilgili araştırmalar müdahale stratejilerinin oluşturulması ve değerlendirilmesinde kullanılır. Yukarıda üzerinde durulan soruların cevapları içinde yaşanılan süreç açısından ne olursa olsun, politika uygulaması sosyal hizmet mesleğinin sosyal adalet misyonunu yerine getirmek açısından son derece anahtar bir noktada yerini tartışılmaz bir biçimde almıştır. Bu çerçeve içerisinde, doğrudan sosyal hizmet uygulamacılarına politika uygulaması açısından önemli roller düşmektedir. Sosyal Hizmette Politika Uygulama Modelleri Politika uygulama modellerine ilişkin olarak sosyal hizmet literatürü incelendiğinde birbirleri ile temelde benzeşen üç model vardır. Bu modeller; Figueira (1993), Wyers (1991) ve Dolgoff (1981)'in modelleridir. Josefina Figueira- Mc Donough'un Modeli Figueira (1993), politika uygulamasının dört temel yöntemi olduğunu belirtmektedir. Bunlar sırası ile yasal savunuculuk, dava yoluyla reform, sosyal aksiyon ve sosyal politika analizidir. Bunlar şu şekilde açıklanabilir: 1) Yasal Savunuculuk: Yasal savunuculuk, sosyal hizmet mesleğinin temel ilgisi olan yoksun grupların yararına olacak şekilde yasamayı geliştirmek ve ilerletmektir. Yoksun grupların lehine olarak hayata geçirilen yasama faaliyetleri yolu ile bu gruplar temel sosyal kaynaklara daha etkili ve kolayca ulaşabilirler. Literatürde sı

klıkla, sosyal hizmet uzmanları için lobicilik, sosyal politikada önemli roller oynayabilmek açısından vazgeçilmez bir noktada düşünülmektedir. 2) Dava Yoluyla Reform: Bilindiği gibi, mahkemeler insanların sosyal refahını etkileyen önemli kararları bireylerin özgül koşullarında alır. Alınan bu kararlar ile kamu vicdanının sosyal refah ile ilgili çeşitli konulara nasıl baktığı sosyal hizmet uzmanlarınca anlaşılabilir. Yine insanların refahına ilişkin olarak, mahkemelerce alınan olumlu örnek kararlar, diğer insanların da bu hakları elde etmelerinde ilk basamak olabilir. Böylelikle bir dava sonucu, aynı haktan pek çok insanın faydalanması ile sonuçlanabilir. 3) Sosyal Aksiyon: Sosyal aksiyona bağlılık mesleğin tarihi boyunca mesleği niteleyen önemli kavramlardan olmuştur. Sosyal politikada değişiklik yaratmak amacı ile tasarlanmış, statü, güç ve kaynakların dağılımını etkilemeye yönelik birey ya da grup aktiviteleri olarak tanımlanan sosyal aksiyon, sosyal hizmette müdahale yöntemi olarak Amerika'da yoksulluğa karşı savaş sürecinde gelişmiştir. Sosyal aksiyonun amacı, sosyal bütünleşme, kendi kendine yardım ve katılımcılık ile karakterize edilen toplum kalkınmasından farklıdır. Sosyal aksiyon, kaynakların yeniden dağılımı ve eşitsizliklerin azaltılmasına çalışmaktadır. 4) Sosyal Politika Analizi: Politika analizi, politikanın kimleri kapsadığını, hangi yararların sunulduğunu, hizmetin sunulma biçimi ve mali destek hakkındaki referans çatısıdır. Tüm politikalar özde bu dört boyutu bünyelerinde taşırlar. Herhangi bir politikayı değerlendirirken bu dört boyutu dikkatli bir biçimde değerlendirmek gereklidir. Politika analizi stratejisine felsefe ve uygulama bazında temel teşkil edecek ölçütler ise eşitlik, uygunluk, self-determination ve etkililiktir. Bu dört ölçütü yerine getiren bir politika ya da program olumlu değerlendirilme noktasındadır. Norman L. Wyers'in Modeli Wyers'e göre sosyal hizmet uzmanlarının politika uygulamasına katılım biçimleri beş başlıkta incelenebilir. Bunlar; politika uzmanı olarak sosyal hizmet uzmanı, dışsal çalışma ortamlarında değişme ajanı olarak sosyal hizmet uzmanı, dahili iş ortamlarında değişme ajanı olarak sosyal hizmet uzmanı, politika kanalı olarak sosyal hizmet uzmanı, politika olarak sosyal hizmet uzmanıdır. Bu modeller incelenecek olursa (Şahin, 2000): 1) Politika Uzmanı Olarak Sosyal Hizmet Uzmanı: Bu modelde sosyal hizmet uzmanı, politika analizini yürütür, sosyal politika formülasyonuna yardım eder ya da politika süreci ile ilgili olarak uzmanlık bilgisi ve becerisi sağlar. Bu aktiviteler, genellikle, toplum ve yasal düzeylerde yapılır. Anılan aktiviteler, sosyal hizmet uzmanlarının işidir ve iş tanımlarında açıkça yer alır. 2) Dışsal Çalışma Ortamlarında Değişme Ajanı Olarak Sosyal Hizmet Uzmanı: Bu model ne sosyal politikada uzmanlaşmış bir eğitimi ne de doğrudan olmayan uygulama metodolojilerinin mutlaka kullanılmasını şart koşar. Bundan ziyade, dışsal iş ortamlarında değişme ajanı olarak iş gören politika uygulamacıları ya doğrudan hizmet sağlayıcısı ya da kendi birincil sosyal hizmet rolü ve çalıştığı örgütünün dışında değişim aktivitelerine girişen idareci ya da mütevelli heyeti üyesidir. Bu modele göre, politika uygulaması politika uzmanlarınca kullanılan pek çok benzer beceriyi gerektirir. Bununla beraber bu beceriler operasyonel hale getirilmemiştir. 3) Dâhili İş Ortamlarında Değişme Ajanı Olarak Sosyal Hizmet Uzmanı: Bu model pek çok açıdan dışsal çalışma ortamları modelindeki değişme ajanına benzemektedir. Bununla beraber önemli fark, politikanın değişme odağının sosyal hizmet uzmanlarının çalıştığı kuruluş içinde olmasıdır. Buna ek olarak bu model, politika uygulamacısının, bir politika değişim rolünü görev olarak üstüne alan bir doğrudan hizmet uygulayıcısı olduğunu vurgulamaktadır. Çünkü o, kuruluş politikasının etkili hizmet sunumuna izin vermediğini, politika yetersizliklerinin müracaatçıların ihtiyaçlarını karşılamak açısından yetersiz kaldığını savunmaktadır. 4) Politika Kanalı Olarak Sosyal Hizmet Uzmanı: Politika kanalı olarak politika uygulamacısı, hem örgütsel ve yasal değişimin uygulayıcısı hem de politikaların müracaatçıları üzerindeki etkisini gören bir noktadadır. Bu modelde politika uygulamacısı kanunlaştırılan politikanın uygulamaya aktarıldığı ve politika oluşturanlara politikanın etkisinin geri taşındığı noktadadır. 5) Politika Olarak Sosyal Hizmet Uzmanı: Bu politika uygulama modeli, farklı bir biçime sahiptir. Tanım olarak, politika uygulamacısı, politikanın şeklini alarak ona canlılık kazandırır. Bununla beraber, sosyal hizmet uzmanlarının değerleri, prensipleri ve teorik sayılıları da hizmetin doğası ve kalitesini canlandıran fiili politikalar haline gelir. Bu durumda sosyal hizmet uygulaması, uygulamacının kişiselleşmiş politikalarından ayrılamaz. Ralph L. Dolgoff'un Modeli Dolgoff (1981)'in de belirttiği gibi alanda çalışan sosyal hizmet uzmanları çeşitli biçimlerde politika oluşturma sürecine katılırlar. Sosyal hizmet uzmanları, örgütsel yaşam ve ideoloji boyutunda da politika oluşturma sürecine katılırlar. Dolgoff, doğrudan sosyal hizmet uygulamasındaki sosyal hizmet uzmanları için dört sosyal politika oluşturma rolü tanımlamıştır. Bunlar: 1. Sosyal hizmet uzmanları tarafından oluşturulan bireysel farklı kararlar var olan an için durumu, yönelimi ve eylem planlarını etkilediğinden dolayı politika tercihidir. 2. Toplam bireysel kararlar, toplu olarak bir alt ünite ya da kurum düzeyinde makro fenomene dönüşür ve diğer kurumları etkiler. 3. Doğrudan sosyal hizmet uygulaması yapan sosyal hizmet uzmanları kurumlarındaki ve yerel toplumlardaki politika kararlarına katkıda bulunur. Bu politika kararlarının çeşitli genişliklerde etkileri vardır 4. Sosyal hizmet uzmanları meslek elemanları ve vatandaşlar olarak sosyal aksiyona katkı verirler. Sosyal politika oluşturma süreçlerine katılmanın çok çeşitli düzey ve biçimleri mevcuttur. Doğrudan sosyal hizmet uygulamacıları da (alanda çalışan sosyal hizmet uzmanları), uygulamanın doğası gereği olarak sosyal politika oluşturma süreçlerine katılmakta, önemli katkılar vermektedirler. Görüldüğü üzere, sosyal

hizmet mesleğinin işlevlerini etkili bir biçimde yerine getirebilmesinin önemli koşullarından biri, sosyal politika oluşturma süreçlerinde önemli roller almasından geçmektedir.